

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM

İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIK

EĞİLİMLERİ ve AİLE TUTUMU ARASINDAKİ

İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ

Erkan TOKSÖZ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Selahattin Turan

Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Yüksek Lisans Programı

İstanbul, 2010

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

31/08/2010

Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Erkan TOKSÖZ, 31/08/2010 tarihinde yapılan “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki” başlıklı Yüksek Lisans Tez Savunması sonucunda jürimiz tarafından oyeklığı / oybirliği ile

- Başarılı bulunmuştur.
 Başarısız bulunmuştur.
 Düzeltmeler için adaya ek süre tanınmıştır.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Selahattin TURAN

İmzası

:

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Ahmet AYPAY

İmzası

:

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Bahaddin ACAT

İmzası

:

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
BÖLÜM I: GİRİŞ	
1. 1. Problem Durumu.....	1
1. 2. Problem Cümlesi.....	2
1. 3. Alt Problemler.....	3
1. 4. Önem.....	3
1. 5. Sayıtlılar.....	4
1. 6. Sınırlılıklar.....	4
1. 7. Tanımlar.....	4
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
2. 1. Aile ve Aile Tutumu.....	6
2. 2. Aile ve Evlilikle İlgili Etmenler.....	8
2. 3. Ailenin İşlevleri.....	13
2. 3. 1. Eğitim İşlevi.....	13
2. 3. 2. Sosyalleştirme İşlevi.....	13
2. 4. Parçalanmış Aile ve Boşanmanın Çocuk Üzerine Etkisi.....	14
2. 5. Aile Tutumları.....	18
2. 5. 1. Aile Tutumlarını Etkileyen Etmenler.....	19
2. 5. 1. 2. Çocuklar.....	20
2. 5. 1. 3. Anne Babalar.....	20
2. 5. 1. 4. Ailenin İçinde Bulunduğu Durum.....	21
2. 5. 1. 5. Sosyo Kültürel Çevre.....	21
2. 5. 1. 6. Ailenin Sosyo Ekonomik Yapısı.....	22
2. 6. Aile Tutumlarının Sınıflandırılması.....	23
2. 6. 1. Aşırı Baskılı ve Otoriter Tutum.....	24
2. 6. 2. Çocuk Merkezli Tutum.....	25
2. 6. 3. Dengesiz ve Kararsız Tutum.....	26
2. 6. 4. Aşırı Koruyucu tutum.....	26
2. 6. 5. Demokratik Tutum.....	27

2. 6. 6. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum.	28
2. 7. Zorbalığın Tanımları.....	29
2. 7. 1. Zorbalığın Ayırdedici Özellikleri.....	31
2. 7. 2. Zorbanın Özellikleri.....	31
2. 7. 3. Kurbanın Özellikleri.....	33
2. 7. 4. Zorbalık Türleri.....	35
2. 7. 5. Zorbalığın Sonuçları.....	36
2. 7. 6. Zorbalık ve Aile Tutumu.....	38
2. 8. Anne Baba Tutumu ve Zorbalık Eğilimi ile İlgili Bazı Araştırmalar.....	42
BÖLÜM III: YÖNTEM	
3. 1. Araştırma Modeli.....	52
3. 2. Evren ve Örneklem.....	52
3. 3. Verilerin Toplanması.....	53
3. 4. Grubun Genel Yapısına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	53
3. 5. Veri Toplama Araçları.....	58
3. 5. 1. Kişisel Bilgi Formu.....	58
3. 5. 2. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği.....	59
3. 5. 3. Anne Baba Tutumu Değerlendirme Ölçeği	59
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM	
4. 1. Anne Baba Tutumuna İlişkin Analizler.....	61
4. 2. Zorbalığa İlişkin Analizler.....	74
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	
5. 1. Sonuç ve Tartışma.....	90
5. 2. Öneriler	101
EKLER	
EK 1: Kişisel Bilgi Formu.....	102
EK 2: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği.....	103
EK 3: Ana-Baba Tutum Ölçeği.....	106
EK 4: Kaynakça.....	109

Tablolar Listesi

Tablo: 2. 1. Türkiye hane yapısı.....	8
Tablo: 2. 2. Türkiye’de cinsiyete göre eşte aranan özellikler ve oranları.....	9
Tablo: 2. 3. Anne babanın çocukla ilgili görüşleri.....	12
Tablo: 2. 4. Türkiye’de cinsiyete göre boşanma sebebi olabilecek durumlar.....	17
Tablo: 3.1. Veri toplanan okulların listesi.....	53
Tablo: 3. 2. Sınıf değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımlar.....	54
Tablo: 3. 3. Yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	54
Tablo: 3. 4. Cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	55
Tablo: 3. 5. Kardeş sayısı değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	55
Tablo: 3. 6. Anne baba birliktelik değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	56
Tablo: 3. 7. Ebeveyn yaşam durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	56
Tablo: 3. 8. Anne baba eğitim düzeyi değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	57
Tablo: 3. 9. Anne baba çalışma durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	57
Tablo: 3. 10. Gelir düzeyi değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	58
Tablo: 3. 11. Kişisel oda değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.....	58
Tablo: 4. 1. Anne baba tutum ölçeği alt boyutlarına ilişkin istatistiksel değerler.....	61
Tablo: 4. 2. Anne baba tutum ölçeği sınıf değişkeni ANOVA testi sonuçları.....	62
Tablo: 4. 3. Anne baba tutum ölçeği yaş değişkeni ANOVA testi	63
Tablo: 4. 4. Anne baba tutum ölçeği ve cinsiyet değişkeni t testi sonuçları	64
Tablo: 4. 5. Anne baba tutum ölçeği ve kardeş sayısı değişkeni ANOVA testi.....	65
Tablo: 4. 6. Anne baba tutum ölçeği anne baba birliktelik değişkeni t testi.....	66
Tablo: 4. 7. Anne baba tutum ölçeği anne baba yaşam durumu değişkeni t testi.....	67
Tablo: 4. 8. Anne baba tutum ölçeği ve anne eğitim değişkeni ANOVA testi.....	68
Tablo: 4. 9. Anne baba tutum ölçeği ve baba eğitim değişkeni ANOVA testi.....	69

Tablo: 4. 10. Anne baba tutum ölçeği anne ve çalışma durumu değişkeni	70
Tablo: 4. 11. Anne baba tutum ölçeği ve baba çalışma durumu değişkeni t testi.....	71
Tablo: 4. 12. Anne baba tutum ölçeği ve gelir değişkeni ANOVA testi.....	72
Tablo: 4. 13. Anne baba tutum ölçeği ve kişisel oda değişkeni t testi sonuçları.....	73
Tablo: 4. 14. Zorba davranış eğilimi ölçeği alt boyutlarına ilişkin istatistiksel değerler.....	74
Tablo:4.15. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve sınıf değişkeni ANOVA testi sonuçları.....	75
Tablo: 4. 16. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve yaş değişkeni ANOVA testi sonuçları.....	76
Tablo: 4. 17. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve cinsiyet değişkeni t testi sonuçları.....	77
Tablo: 4. 18. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve kardeş sayısı değişkeni ANOVA testi.....	79
Tablo: 4. 19. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve anne baba birliktelik değişkeni t testi.....	80
Tablo: 4. 20. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve anne baba yaşam durumu değişkeni t testi....	81
Tablo: 4. 21. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve anne eğitim değişkeni ANOVA testi	82
Tablo: 4. 22. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve baba eğitim değişkeni ANOVA testi.....	83
Tablo: 4. 23. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve anne çalışma durumu değişkeni t testi.....	84
Tablo: 4. 24. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve baba çalışma durumu değişkeni t testi.....	85
Tablo: 4. 25. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve gelir değişkeni ANOVA testi.....	86
Tablo: 4. 26. Zorba davranış eğilimi ölçeği ve kişisel oda değişkeni t testi	87
Tablo: 4. 27. Anne baba tutum ölçeği ve zorba davranışı eğilim ölçeği pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı sonuçları.....	88

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimi (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık) ile anne babanın öğrenciye ilişkin tutumları (kabul ve ilgi, kontrol ve denetleme, psikolojik özerklik) arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın verileri Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği ile Anne Baba Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Ölçekler Eskişehir'in Odunpazarı İlçesinde bulunan sekiz ilköğretim okulunda öğrenim görmekte olan 594 adet ikinci kademe öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmada öğrencilerin aile özellikleri, yaşları ve cinsiyetleri ile Zorbalık Eğilim Ölçeği (tümü) ve alt boyutları (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık) ile Anne Baba Tutum Ölçeği (tümü) ve alt boyutları (kontrol ve denetleme, psikolojik özerklik, kabul ve ilgi) arasındaki ilişkiye bakılmıştır. İki durum arasındaki ilişkiye bakmadan önce zorbalık eğilimi ve anne baba tutumu ile öğrencilerin demografik özellikleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Öğrencilerin yaşı, sınıfı, cinsiyeti, anne babanın eğitim durumu, ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin öğrencilerin zorbalık eğilimi ve anne baba tutumu ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Ayrıca anne baba tutumları ile zorba davranış eğilimi arasında yüksek düzeyde negatif korelasyon bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmanın en önemli bulgusu olarak öğrencilerin yaş/sınıf ve cinsiyet değişkenleriyle anne baba tutum algıları ve zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin saptanması söylenebilir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin kişisel özelliklerinin ve aile yapılarının tanınmasının onların zorbalık eğilimlerinin ve anne baba tutumlarının kestiriminde önemli olduğu söylenebilir.

ABSTRACT

It is thought that bullying behaviour is the one type of violence acts that take place in school and it effects the education. According to Dan Olweus, “Bullying poisons the educational environment and affects the learning of every child. Bullying can affect the climate of the school in social ways. It can affect learning, cause fear, and even lead to anti-social behavior .This anti-social behavior can reveal itself in physical intimidation, higher absence rates, revenge seeking.

The data of study was collected using Bullying Behaviour Scale and Parental Attitudes Scale. Five hundred ninety four students from 6th grade, 7th grade and eight grade asked to take part to study. All students were chosen from eight different secondary schools that exist in Odunpazarı town of Eskisehir city.

The aim of this study is to investigate the relationship between bullying behaviour (physical, verbal, social, teasing) and parental attitudes (strictness/supervision, acceptance/involvement, psychological autonomy) of secondary school students.

The data collected was then analysed by SPSS-10.0 statistical analysis software. For bilateral comparisons t-test and for multiplet comparisons unilateral variance analyse (ANOVA) were performed. In order to reveal which bilateral groups resulted in the significant differences found by ANOVA analysis, Tukey B (Cramer) and Fisher LSD Post-Hoc tests were used while the relation between parenting styles, bullying behaviour. At first, bullying behaviour and parental attitudes were tested to look if there was significant difference between the students according to their gender, age, grade, family income, family marital status, parent educational level. After testing, a significant relationship was found between bullying behaviour and parental attitudes.

Key words: Bullying behaviour, parental attitudes, school bullying

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, alt amaçları, önemi, sayıtlılar, sınırlılıklara yer verilmiştir.

1. 1. Problem Durumu

Eğitim uzman ve araştırmacıları tarafından okullarda sık rastlanılan ve eğitim öğretimi olumsuz etkileyen problemlerden biri “okul zorbalığı” kabul edilmektedir. Okul zorbalığı, okul öğrencilerinden birisinin diğerine fiziksel, sözel, psikolojik saldırı ya da onu incitme ile korkuya neden olma, zarar verme, stres oluşturmaları olarak tanımlanabilir (Wallace, Shute, 2009).

Araştırma bulguları Türkiye’de öğrenim görmekte olan öğrencilerin yüzde on ile yüzde yirmisinin sürekli olarak zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Türkiye’de kent örneğinde, Yıldırım (2001) ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinde % 26. 2’sinin kurban, % 16. 4’ünün zorba, % 23. 8’inin hem zorba hem de kurban grubunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrenciler arasında var olan okul zorbalığının öğrencilerin akademik başarıları ve kişilikleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Zorbalık, okul öğrencilerinin huzurunu kaçırmakta; sosyal, duygusal, davranışsal ve akademik gelişimlerine olumsuz etkide bulunmaktadır. Temel olarak öğrencilerin zorbalığa maruz kalmaları ile akademik başarıları arasında olumsuz bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalar, ilköğretim okullarında görülen zorbalığın hangi türü olursa olsun hepsi öğrencilerin okula, öğretmenlerine, sınıf arkadaşlarına olan tutumlarına ve akademik başarılarına etki ettiğini göstermektedir. (Lai, Ye ve Chang, 2008).

Zorbalık çocuklarda değişik şekillerde sonuç verebilir. Bir çok kurbanda mide ve baş ağrısı görülür. Pek çok kurbanda uyuma ve yeme güçlükleri görülebilir, yapmaktan hoşlandıkları pek çok aktiviteden vazgeçebilirler. Zorbalık kurbanları, depresyon, hiperaktivite, uyuşturucu kullanımı, antisosyal davranışlar, silah kullanımı gibi uzun dönemli etkiye sahip sorunlar yaşayabilirler (Anderson ve Swiatowy, 2008).

Zorbalığa maruz kalma kişide olumsuz iz bırakan ve unutulamayan bir deneyimdir. Kurbanların, zorbalığa maruz kaldıktan sonra en sık hissettikleri duyguların kin, öfke, kendine acıma olduğu görülmüştür. Bugüne kadar zorbalık üzerine gerçekleştirilen birçok çalışma, zorbalığa maruz kalmanın psikolojik, sosyal ve akademik problemlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Gültekin ve Sayıl 2005).

Araştırmacılar tarafından öğrencilerin akademik başarıları ve kişilikleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu kabul edilen okul zorbalığının önlenmesinde okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin gösterdikleri çabanın tek başına yeterli olmayacağı düşünölmektedir. Çünkü, öğrencilerin hem zorba bir kişiliğe sahip olmalarında hem de kurban olmalarında yetiştikleri aile ortamının önemli bir etmen olduğu yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Anne babaların çocuklarına olan tutumlarının çocukların yaşamda nasıl bir davranış sergileyecekleri konusunda önemli bir etmen olduğu kabul edilmektedir.

Yapılan araştırmalarda aile tutumlarının çocukların davranış biçimlerini etkilediği görölmüştür. Yanlış rehberlik, sert cezalandırma, çocuğun sınırlarını çizmede başarısızlık, çocuğu ödüllendirmede yanlışlıklar yapılması çocuklarda akran ilişkilerinde zorbalık oluşmasına öncülük edebilir. Düşük sosyo ekonomik şartlar, evlilik ve aile ilişkilerinde strese neden olabilir. Bu da çocuklarda şiddet davranışına yönelme şeklinde sonuçlara neden olabilir(Amy, Adamski ve Ryan, 2008).

Bir çocuğun aile çevresi ve ailesi onun zorba veya kurban olmasına etki eder. Zorbalık, duygusal sıcaklığın olmadığı, aile ilgisinin az olduğu, fazla özgürlük tanınan ailelerde olma olasılığına sahiptir. Ailenin çocuğa olan tutumu dahil pek çok unsur zorbalığa etken olabilir. Birçok zorbalık baskıcı davranan ve şiddet uygulayan bunu disiplin olarak gören evlerden ortaya çıkmaktadır. Bu aileler çocuklarına şiddet uygulamayı öğretmektedirler (Anderson ve Swiatowy, 2008).

Ev ortamı kurbanlar üzerinde etkilidir. Kendini güvende hissetmeyen ya da aşırı koruyucu aile çocukları kurban olmaya yatkındırlar. Kurban ya da zorba: aile çocukları üzerinde önemli etkiye sahiptir (Anderson, Swiatowy, 2008). Otoriter aile tutumundan taciz etmeye, düşük sosyo - ekonomik düzeyden boşanmaya kadar pek çok etken kişinin zorba olmasına neden olabilir. Genç kız ve erkeğin zorba davranışlar geliştirmesi aile tutumlarıyla ilişkilidir. Aileler rol modelleridir. Eğer aile amaca ulaşmak için şiddet kullanırsa çocukları da kullanacaktır. Diğer yandan çocukları aşırı koruyucu davranma da çocuklar üzerin de olumsuz etkiye sahiptir (Drosopoulos, Heald ve McCue, 2008).

Erkek öğrencilerin zorbalığa maruz kalmalarında özellikle anneye olan ilişkilerinin niteliğinin önem arzettiği söylenebilirken kız öğrencilerin hem anne hem de babayla olan ilişkilerinin onların zorbalığa maruz kalıp kalmamalarında etkili olabileceği söylenebilir. Bu da kızlar üzerinde baba sevgisindeki azlık ve kontroldeki fazlalık; erkeklerde ise annelerinin koruyucu tutum çerçevesinde oğulları üzerinde çok fazla kontrol kurmalarının onların

özerkliklerini olumsuz yönde etkileyebileceği ve çevreleriyle ilişkilerinde başarısız olmalarına neden olabileceği düşünülmektedir (Özen, 2006).

Anne baba çocuklarına iyiyi kötüden nasıl ayıracaklarını öğretir. Anne baba iyi ile kötüyü ayırmanın yöntemini öğretmezse çocuk iyi ile kötüyü doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğrenemeyecektir. Eğer aile çocuğa saldırgan tutumları öğretirse muhtemelen çocuk gelecek yaşamında başkalarıyla olan ilişkilerinde saldırgan tutumu benimseyecektir. Yapılan araştırma ve çalışmalar da göstermiştir ki, çocuklukta tecrübe edilen travmalar ergenlik ve sonrasında kişilik bozukluğuna neden olmaktadır (Pérusse, 2009).

Eğitim öğretim ortamında zorbalık davranışına rastlanması yukarıda da bahsettiğimiz gibi öğrencilerin kişilikleri, akademik başarıları üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda zorbalık eğilimi ile anne baba tutumları ve aile yapısı arasında ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Eğitim öğretim ortamında var olan zorbalığı azaltmak ya da ortadan kaldırmak için okul yönetici ve öğretmenlerinin bu ilişkiyi göz önünde bulundurmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.

1. 2. Problem Cümlesi

İlköğretim İkinci Kademedeki okuyan öğrencilerde görülen zorbalık eğilimleri ile anne baba tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

1. 3. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Anne baba tutumu; öğrencilerin; sınıflarına, yaşlarına, cinsiyetlerine, kardeş sayısına, anne baba birliktelik durumuna, anne baba yaşam durumuna, annenin eğitim düzeyine, babanın eğitim düzeyine, annenin çalışma durumuna, babanın çalışma durumuna, ailelerin gelir düzeyine, öğrencinin kişisel odası olup olmamasına göre farklılık göstermekte midir?

2. Öğrencilerin zorbalık eğilimleri; sınıflarına, yaşlarına, cinsiyetlerine, kardeş sayısına, anne baba birliktelik durumuna, anne baba yaşam durumuna, annenin eğitim düzeyine, babanın eğitim düzeyine, annenin çalışma durumuna, babanın çalışma durumuna, ailelerin gelir düzeyine, öğrencinin kişisel odası olup olmamasına göre farklılık göstermekte midir?

3. Zorba Davranış Eğilimi ve alt boyutları ile Anne Baba Tutumu ve alt boyutları arasında bir ilişki var mıdır?

1. 4. Araştırmanın Önemi

Öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin kontrol altına alınması eğitim ve öğretimin niteliğini etkilemektedir. Zorbalık eğiliminin yaygın olduğu okullarda akademik başarının ve eğitim kalitesinin düşük olduğuna inanılmaktadır. Okullarda zorbalık eğiliminin ve şiddetin artması, Türk eğitim sisteminde, son yıllarda çok tartışılan konulardan birisidir.

Bu araştırma ile:

1. Öğrencilerde var olan zorba davranış eğilimlerinin bilinmesinin, bu konuda okulda alınacak önleme ve müdahale çalışmalarının planlanması ve programlanmasına yardımcı bir veri kaynağı olarak düşünülmektedir.

2. Bu çalışma ile anne-baba tutumu ile öğrenci davranışları arasındaki ilginin biraz daha aydınlanacağı öngörülmektedir.

3. Bu çalışma ile okullarda yaşanan zorba-kurban problemine yönelik okul yöneticilerinin, öğretmenlerinin ve ebeveynlerin dikkatini çekeceği düşünülmektedir.

4. Elde edilen verilerin uzmanlar tarafından zorbalık ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara temel bir bilgi kaynağı oluşturacağı düşünülmektedir.

1. 5. Araştırmanın Sayıtları

• Katılımcı öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevaplar onların gerçek görüş ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

1. 6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; 2009-2010 eğitim - öğretim yılı, Eskişehir ili, Odunpazarı ilçesinde bulunan İlköğretim Okulları ile sınırlıdır.

1. 7. Tanımlar

Okul Zorbalığı: Bir ya da daha fazla öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz ve kendisini koruyamayacak durumda olan öğrenci ya da öğrenci grubunu kasıtlı ve sürekli bir biçimde rahatsız etmeleri sonucunda; karşıdaki öğrenci ya da öğrenci grubunda fiziksel, psikolojik ve sosyal zararlara neden olabilecek davranış grubundan oluşan ve süreklilik gösteren bir saldırganlık türüdür (Koç, 2006).

Aile: Aralarında evlilik, kan bağı ve çocuk bağları olan, aynı çatı altında yaşayan, içinde bulunduğu toplumla iletişim ve etkileşimde bulunan, kendine özgü inançlara ve değerlere sahip bireylerin oluşturduğu en küçük toplumsal kurumdur (Dönmezer, 1999)

BÖLÜM II
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Aile ve Aile Tutumu

Anne baba tutumu, anne babanın çocuklara yönelik davranış biçimidir. Bu davranış biçimi çocukların aile üyeleri ile olan ilişkilerini, aile dışındaki yaşama olan bakış açılarını belirler. Ayrıca çocukların sevgi, nefret, kızgınlık... vb duygularının şekillenmesinde etkilidir. Anne babanın çocuklarına takındıkları tutumdan onların ileride nasıl bir kişiliğe sahip olabileceklerinin tahmin edilebilir. Öncelikle çocuklar üzerinde bu denli etkili olan tutumların anne baba tarafından benimsenmesinde etkili olduğu düşünülen unsurları bilmek gerekmektedir. Anne babanın eğitim düzeyi, anne babanın çocuklukları, anne babanın yaşı, çocukların cinsiyeti, anne babanın gelir düzeyi vb pek çok etken anne baba tutumu konusunda belirleyicidir. Öncelikle, aile kavramının tanımından başlanarak aile kurumunun işleyişi ve anne baba arasındaki ilişki konusuna değinilmesinin anne baba tutumunun tanımlanmasında, açıklığa kavuşturulmasında yararlı olacağı düşünülmektedir.

Aile insanı içinde barındıran, insanın varlığını devam ettirmesini sağlayan bir kurumdur. İnsanın varlığından bu güne var olan bu kurumla ilgili pek çok tanımlar yapılmıştır.

Aile, yaşam mekanı sağlar, üyeleri arasındaki ilişkilerin kurallarını düzenler. Aile üyeleri evlilik ilişkisiyle sosyal bir birlikteliğe sahip olmanın yanında biyolojik bir birliktelik de yaşarlar. Biyolojik ilişki sonucunda soy yenilenir ve yeni üyeler aileye katılır. Bu süreç, ailenin varlığında ve devamında önemli bir role sahiptir (Viljoen ve Steyn, 1997).

Aile insanın tek başına yetersizlik duygusu yaşamaya başladığı andan itibaren, farklı iki cinsin bir araya gelerek kurduğu tarihin en eski kurumudur (Şentürk, 2006). Evlilik de aile kurmak amacıyla bir kadın ve erkeğin, içinde buldukları toplumun gelenek ve yasalarına uygun şekilde bir araya gelmeleridir (Kocadere, 1995). Aile kurumu doğada olmayan insanın kurduğu bir kültür kurumudur (Türkaslan, 2007). Toplumsal yaşamın ana unsurlarından olan aile; anne, baba, çocuklar ve kan akrabalıklarından meydana gelen ekonomik ve toplumsal bir birliktir (Şentürk, 2006).

Türküm'e (2007) göre aileler sosyal bir kurum olarak başta toplum olmak üzere hukuk, ahlak, din gibi çeşitli sosyal kurumların normları tarafından düzenlenir. Bu yönüyle aile toplumdan topluma farklılık göstermenin yanında tarihsel süreç içerisinde de sürekli bir değişim içindedir. Bu değişim aile kurumunun şekillenmesini sağlayan hukuk, ahlak, din anlayışındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu değişim, aile kurumunu oluşturan anne, baba, çocuklar ve akrabaların hem rollerinde hem de birbirleriyle iletişimlerinde farklılaşmalara neden olmaktadır.

Başlangıçta yaygın olarak görülen aile yapısı geniş ailedir. Bu aile yapısı daha çok kırsal alanda görülmektedir. Geniş aile daha çok kırsal alanda görüldüğü için kırsal yerleşim özellikleri ve aile içi kararlarda baba otoritesinin hakim olması nedeniyle babaerkil aile yapı özelliklerini birlikte taşımaktadır (Şentürk, 2006). Geniş aile yapısında babanın egemen olmasının yanında akrabalık ilişkileri de önemlidir. Aile üyeleri ve akrabalar arasında yakın bir ilişki vardır. Geniş aile yapısında çocukların büyümesi ve yetiştirilmesi aile büyüklerinin kontrolündedir. Birkaç kuşağın bir arada yaşamasına bağlı olarak kalabalık bir nüfusu içinde barındıran ve daha çok kırsal alanda gözlenen geniş aile şekli sanayileşme aşamasına kadar yaygınlığını sürdürmüştür. Sanayileşmenin gelişmesiyle geniş aile fonksiyon kaybına uğramıştır (Şentürk, 2006).

Kırsal alandan kentsel yaşama geçişin artması ve çalışma koşullarının değişmesi zorunlu olarak aile üyeleri arasında kopmaları ortaya çıkarmıştır. Kent yaşamı ve çalışma koşullarının kırsal yaşamdan ve kırsal yaşamdaki iş koşullarından farklı olması aile üyeleri ile akrabalar arasındaki etkileşimi azaltmıştır. Etkileşimin azalmasıyla aile yapısı; anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye dönüşmüştür. Bu değişim sadece aile bireylerinin sayısında olmamıştır. Kent yaşamının anneye de çalışma olanağı ya da zorunluluğu getirmesi sonucunda aile ekonomisi anne ve babanın ortak sorumluluğuna geçmiştir. Buna bağlı olarak aile içindeki otorite eşler arasında paylaşılmıştır. Ekonomik bağımsızlığını kazanan kadın sadece aile içinde değil hayatın her alanında kendini ifade edebildiği, özgür iradesini kullanabildiği gibi aile içi ilişkilerde de bunları uygulama fırsatı bulabilmektedir (Şentürk, 2006).

Geniş aile yapısından çekirdek aileye geçişin çocuklara da yansımaları olmuştur. Geniş ailede aile büyükleri tarafından büyütülen ve topluma hazırlanan çocukların sorumluluğu yeni aile yapısında bakıcılar ya da anaokulları tarafından üstlenilmiştir.

Tablo: 2. 1. Türkiye Hane Yapısı

Aile Türü	Oranı(%)
-----------	----------

Tek Kişi	6
Geniş Aile	13
Çekirdek Aile	80.7
Diğer	0.3

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2006) tarafından yapılmış olan araştırmanın yukarıdaki verilerine baktığımızda Türkiye’de % 80.7 oranıyla en yaygın aile yapısının çekirdek aile olduğu görülmektedir.

2. 2. Aile ve Evlilikle İlgili Etmenler

Aile, birbirinden farklı özelliklere sahip iki insanın evlenmesiyle oluşturulan bir kurumdur. Dolayısıyla bu yapının ya da kurumun devamında etkili olan bazı etmenler öne çıkmaktadır. Aile kurumunun devamlılığı, evlilik kalitesi ve evlilik başarısı kavramlarıyla açıklanmaktadır. Evlilik kalitesi eşlerin evliliklerinin ne kadar iyi olduğuna dair değerlendirmeleridir. Evlilik başarısı ise süreç içerisinde evliliğin devamıyla ilgilidir (Öngider, 2006). Evlilik başarısı ve kalitesinin yanında hemen hemen her ailede rastlanan ve eşler arası çatışma dediğimiz durumlar yaşanmaktadır. Evlilikte çatışma belli bir noktaya kadar normal karşılanmaktadır. Çünkü eşler birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Çatışma olmadan uzlaşma olması mümkün değildir. Ancak çatışmanın artması, uzlaşmanın olmaması durumu evliliğin sonunu getirmektedir. Evlilik çatışması en çok ne yapılacağı, nerede yaşanacağı, nasıl para harcanacağı konularında yaşanmaktadır (Öngider, 2006).

Eşler evlenmeden önce birbirlerini tanımakta ve birbirlerine yakın buldukları kişilerle evlenmektedirler. Ancak birbirine yakın bulmaya ve tanımaya rağmen evliliğin devamı kolay olmamakta ve eşleri bekleyen birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; evlilik çatışmasına dönüşmekte ve uzlaşmaya dönüşmeyen çatışmalar evliliğin sonunu getirmektedir.

Tablo: 2. 2. Türkiye’de Cinsiyete Göre Eşte Aranılan Özellikler

Aranılan Özellik	Erkekler	Kadınlar
------------------	----------	----------

Aile yapısının benzer olması,	% 80	% 87
Kendine aşık olması,	% 90	% 90
Bir işinin olması,	% 35	% 95

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2006) tarafından yapılmış olan araştırmanın yukarıdaki verilerine baktığımızda hem erkeklerin hem de kadınların % 80-85 oranında evlenecekleri kişinin benzer aile yapısından olmasını istedikleri görülmektedir. Bu sonuç da benzer kültürel çevreye, aile ortamlarına sahip olmanın evlilik ve aile için önemli bir önşart olduğunu göstermektedir denilebilir.

Eşlerin çocuklarının geçtiği sosyal çevre, büyüdüğü kültürel ortam onlar üzerinde etkilidir. Evlilik bireysel olmanın yanında toplumsal bir olgudur. Bireyin yetiştiği aile onun yetişmesinde temel etmendir (Şentürk, 2006). Evliliğin gerçekleşmesinden itibaren eşler arasında yetiştikleri ailelerden gelen alışkanlıklara alışma devresi ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada eşler, bu farklı alışkanlıklara ve kültüre alışmada sıkıntılar yaşamaktadır. Yemek kültüründen başlayıp akrabalık ilişkilerine, çocukların yetişme tarzlarına kadar pek çok alanda çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, gelenekçi bir aile ortamında yetişen bir kişiyle modern ve yenilikçi bir aile ortamında yetişen bir kişinin ortak bir noktada buluşmaları kolay olmayacaktır. Eşler kendi aile kültürlerine yakın kültüre sahip kişilerle daha iyi anlaşmaktadırlar.

Eşlerin eğitim düzeylerinin birbirine yakın olması da evlilikte uyumu etkilemektedir. Eşler arasında eğitim açısından kayda değer bir farklılık olması evlilikte çatışmaya neden olabilmektedir. Çünkü bu durumda eşlerin birbirini anlamaları, birbirlerinin sorunlarını paylaşmaları ve çözüm üretmeleri zorlaşmaktadır. Eşlerin eğitim ve öğrenim seviyesi arttıkça sorunlarını birbirlerine daha rahat ifade edebildikleri görülmektedir (Şentürk, 2006).

Eşlerden kadın ve erkeklerin evlilik uyum puan ortalamaları öğrenim düzeylerine göre incelendiğinde; öğrenim düzeyi arttıkça eşlerin her ikisinin de evlilik uyum ortalamaları artmaktadır (Şener ve Terzioğlu, 2008). Eğitim düzeyinin hem kadında hem de erkekte yüksek olması da eşler arası uyuma yardımcı olmaktadır. Eğitim insanların diğer insanları anlamalarına ve kendilerini ifade edebilmelerine katkıda bulunmaktadır.

Bir kişinin evlenmesi için en uygun zaman onun çeşitli yönlerden olgunluğa erişmesi ile ilgilidir. Erken evlilikler henüz kişilerin zevkleri, idealleri, standart ve amaçları hayat felsefeleri, değerleri kararlılık kazanmadan kurulduğundan bu evliliklerin sağlıklı

olamayacağı, eşlerin kaliteli ilişki ve iletişim kuramayacakları ihtimali güçlü görünmektedir (Şener ve Terzioğlu, 2008).

Erken ya da ileri yaşlarda evliliklerin doğurduğu tehlikelerin yanı sıra, eşler arasında on yılı aşan yaş farkı da evlilikte başka bir tehlike kaynağı olabilmektedir (Şentürk, 2006). Eşler arasında önemli oranda yaş farklılığının olması hayata bakış açılarında farklılıklar ortaya çıkaracaktır.

Aile yaşamında eşler arasında uyum sağlanarak mutluluğun elde edilebilmesi için önemli konulardan birisi de eşler arası iletişimdir. Evlilik ilişkisi etkileşim rollerinin ve iletişim ağlarının oluşturulduğu bir sistem olarak da görülmektedir. Sağlıklı aile ilişkileri kurulmasında ise doğru iletişim çok önemlidir (Şener ve Terzioğlu, 2008).

Evlilikte çatışmaların başarılı bir şekilde çözümü ancak eşlerin birbirlerini anlayabilmeleri, farklılıklarını kabul edebilmeleri, ilgilerini uzlaştırabilmeleri, herhangi bir durum hakkında tartışma yapabilmeleri, sonuca ulaşabilmeleri, etkili ve doğru iletişim kurabilmelerine bağlıdır (Şener, Terzioğlu, 2008). Yapılan bir çok araştırma mutlu çiftlerin mutlu olmalarının temelinde sorunlarını birbirleriyle paylaşmaları olduğunu göstermektedir. Örneğin para ile ilgili e sorunlarda sorunun kaynağının çoğu zaman paranın yetersizliğinin olmadığı ekonomik sıkıntı karşısında eşlerin sıkıntının üstesinden nasıl gelineceği ve sıkıntıyı nasıl paylaştığıyla ilgili olduğu araştırmalarda ortaya konmuştur.

Fiziksel güzellik ve cazibe evlilik ilişkilerinin başlaması ve yürütülmesi için gerekli ancak yeterli şartlar değildir. İlişkinin evliliğe dönüşmesi ve bu evliliğin sürdürülebilir olması için eşler arasında oluşturulacak iyi bir iletişime gereksinim duyulmaktadır (Şentürk, 2006). Eşler birbirlerinden farklı özelliklere ve beklentilere sahip olmaları nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunları ancak iletişim yoluyla çözebilirler. Eşlerin sorunlarını açık bir dille paylaşmaları ve ortak çözüm aramaları, aralarındaki ilişkiyi güçlendirecektir. Ayrıca eşler birbirini anlamaya çalışmalı ve birbirlerini anlamada empati yapabilmelidirler. Her bir eş kendi içine kapanır ve kendi sorununu kendi çözmeye kalkarsa ailede bireyler arası farklılıklar ortaya çıkacaktır. İletişim fonksiyonu bozuk, kişiler arası ilişkilerin kopuk ve kurallara bağlı olduğu aileler sağlıksız ailelerdir (Kılıçaslan, 2001).

Aile içi iletişimde dikkat edilmesi gereken hususlar (Viljoen, Steyn,1997):

- a. Aile üyeleri arasında dürüstçe ve açık bir iletişim olmalıdır.
- b. İletişim kanalı aile üyeleri arasında sürekli açık olmalıdır.
- c. Eşler iletişim aracılığıyla birbirlerini tanımalıdırlar.
- d. Etkili bir iletişim eşlerin birbirlerinin bakış açılarını anlamalarını sağlar.

- e. İletişim aile üyeleri arasındaki ilişkiyi güçlendirir.
- f. İletişim eşlerin farklı yönlerinin ortaya konmasını ve farklılıkların eşler arasında müzakere edilmesini sağlamalıdır.

Aile ve evlilikte etkili olan etmenlerden biri de çocuklardır. Çocuk etmeni üzerinde temel iki görüş vardır. Bu görüşlerden biri çocuğun aile üyeleri arasındaki bağları güçlendirdiğini kabul ederken diğer görüşü savunanlar çocukların eşler arasında çatışma kaynağı olduğunu kabul ederek çocuklar nedeniyle eşlerin birbirlerinden uzaklaştıklarını savunmaktadırlar.

Çocukların aileye katılması aile üzerinde birçok etkide bulunmaktadır. Özellikle annenin çalıştığı ailelerde çocuk ayrı bir stres kaynağı olabilmektedir. Çalışan annenin bebeğine vakit ayırması, onu emzirmesi oldukça zordur. Ayrıca anne ve babanın çalışma saatlerinde eve bakıcı bulunması ve çocuğa baktırılması da kolay değildir. Olumsuz etkilerine rağmen çocukların evlilikte yapıcı etkileri de çoktur. Boşanmaların büyük çoğunluğu çocuksuz ailelerde meydana gelmektedir. Ailede çocuk sayısının artmasıyla beraber boşanma oranları da düşmektedir (Şentürk, 2006).

Çocuğun hiç olmaması durumu da aile ve evliliği etkileyen bir durumdur. Anne ya da babadan kaynaklanan çocuk olmaması durumu evliliklerin sona ermesinde önemli bir etkiye sahiptir. Tıp dilinde “kısırlık” denilen bu durum aile içinde hayal kırıklığına, suçluluk duygusunun yerleşmesine, eşlerin haksız yere birbirlerini suçlamalarına neden olmakta ve bunun sonucunda da evlilik bağları psikolojik bir baskı altına girmektedir (Taşçı, Bolsoy, Kavlak ve Yücesoy, 2008).

Görüşler	Erkek	Kadın
Çocuk babanın sosyal/eğitim/iş yaşamını olumsuz etkiler,	%21.9	%21.2
Çocuk annenin sosyal/eğitim/iş yaşamını olumsuz etkiler,	%47.7	%44.0
Çocuk sahibi olan kadın olmayana göre daha itibarlıdır,	%33.8	%33.6
Çocuk eşleri birbirine yakınlaştırır,	%87.0	%81.4

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2006) tarafından yapılmış olan araştırma verilerine göre ailedeki çocuğun en çok annenin yaşamını etkilediği görülmektedir. Bu durumda babaların çocukla ilgili sorumlulukları üstlenmede anneye yardımcı olmasının annenin bu durumdan etkilenme oranını azaltacağı düşünülmektedir. Bu verilerde çocuk sahibi annenin çocuk sahibi ol(a)mayan anneye göre hem erkekler hem de kadınlar tarafından % 30 gibi bir oranla itibarlı kabul edilmesi dikkat çekici diğer bir sonuçtur.

Aile içinde etkili olan yukarıdaki etmenleri temel alarak aileleri sağlıklı ve sağlıksız aile olarak ayırabiliriz. Sağlıklı aile, aile üyeleri arasında kültür uyumu olan, önemli derecede eğitim farklılığı olmayan ve birbirini anlayan kişilerden oluşan ailelerdir. Sağlıksız aile ise aile üyeleri arasında iletişim olmayan, aile üyelerinin yaşama bakış açılarında ve beklentilerinde farklılıklar olan ailelerdir. Sağlıklı ailelerde yetişen çocuklar ile sağlıksız ailelerde yetişen çocuklar arasında elbette ki farklılıklar olacaktır. Çocukları suça iten nedenler arasında eğitim eksikliği, sağlık şartlarının kötülüğü, gelir azlığı, kötü ev koşulları, yetersiz aile eğitimi, en önemlisi de aile düzensizliği olduğu belirtilmektedir (Ereş, 2009).

Kitiş ve Bilgici'ye göre (2007) sağlıksız ailelerde sık rastlanan durumlardan biri aile içi şiddettir. Aile ve evlilikte önemli kabul edilen faktörlerin eksikliği aile içi şiddete zemin hazırlamaktadır. Şiddete neden olan bireylere ilişkin faktörler:

- Evlilik içi tatminin düşük olması,
- İdeolojik, ırksal ve dinsel farklılıklar,
- Bir eşin mesleğinin ya da gelirinin diğerinden daha iyi olması,
- İletişim kurma yoksunluğu,

2. 3. Ailenin İşlevleri,

Toplum tek bir parçadan oluşan bir bütün değildir. Birbirinden farklı katmanlardan ve kurumlardan oluşmaktadır. Bu katmanlar ve kurumlar sahip oldukları fonksiyon ya da işlevlerle toplumun varlığına ve devamına hizmet etmektedirler. Aile, toplumun alt katmanlarından biridir. Toplumun devamında aile kurumu önemli bir role sahiptir. Evlenen bireyler de bunun farkında olarak ya da olmayarak bu amaca hizmet etmektedirler. Evlilikler sayesinde toplumun kültürü, dili, değerleri yeni nesillere aktarılmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan bir araştırmada araştırmaya katılanların % 63'ü evlilik yapmaktaki amaçlarının neslin devamını amaçladıklarını belirtmişlerdir (Şentürk, 2006).

2. 3. 1. Eğitim İşlevi

Ailenin sahip olduğu en önemli fonksiyonlardan biri eğitim fonksiyonudur. Aile çocuklara sosyalleşmenin, çevredeki insanlar ve akrabalarla iletişimin öğretildiği ilk yerdir. Çocuğu sosyal çevreye alıştırmak ona anadilini öğretmek ve mevcut kültürü benimsetmek sorumluluğunu aile üstlenir (Şentürk, 2006). Çocuk, yemek yemeyi, konuşmayı, günlük yaşamını devam ettirmeyi anne babadan öğrenir. Aile, çocuğa akrabalarla ve diğer insanlarla nasıl iletişim kuracağını, onlara nasıl hitap edeceğini öğretir. Çocuklar milli ve dini kültüre ait değerleri ilk olarak ailede öğrenirler. Bayramların heyecanını, caminin anlamını, kurbanın ne olduğunu anne ve baba öğretir. Toplumun en küçük birimi olan ailenin temel işlevleri arasında çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal alanlardaki gereksinimlerini karşılayarak sağlıklı bir birey olarak yetişmesi yer almaktadır (Öngider, 2006).

Ereş'e göre (2009) Aile içinde kazanılan sosyal değerler çocuğun sosyalleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Sosyalleşme olgusuyla çocuk toplumun çeşitli emir ve yasaklarını öğrenir. Aile, okul öncesi bir eğitim kurumu olarak çocuğu okula hazırlar. Çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimi ailenin çocuğa bakımına bağlıdır. Ailenin bunu sağlaması için maddi ve manevi kaynaklara sahip olması bilgi düzeyinin yeterli olması gerekmektedir. Çocuk iyi ve kötü alışkanlıklarının çoğunu okula başlamadan önce evde kazanmaktadır.

2. 3. 2. Sosyalleştirme İşlevi

Aile çocuğun toplumsallaşmasında en önemli ve en etkili unsurdur. Ailede gerçekleşen toplumsallaşma temel olup bireyin daha sonra çevresinden öğrendikleri bu temele göre biçimlenir (Ereş, 2009). Her çocuk dünyaya geldiği zaman kendini saran bir değerler dünyasında bulur. Çocuğun ailesi ve çevresi bu değerler dünyası ile çocuk arasında köprü görevini görür. Aile çocuğun toplum değerlerine karşı bir tutum kazanmasına yardımcı olur. Freud'a göre insanlarda üst ben vardır. Üst ben insanın toplum içinde tamamen haz ve zevk

amacıyla hareket etmesini engeller. Üst ben kişinin hareketlerini kısıtlar ve davranışlarının toplumun geleneklerine, örfüne, değerlerine uygun olmasına yardımcı olur. Bu üst ben de aile ve yakın çevre sayesinde şekillenmektedir.

Bireyin günlük yaşamda diğer insanlarla sağlıklı bir iletişim kurması, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için o insanlarla nasıl iletişim kuracağını bilmesi gerekir. Diğer insanlarla iletişim kurabilmenin yolu da onların kültürünü ve değerlerini bilmekten geçer. Kullanılacak hitap şekilleri, akrabalık ünvanları, saygı ve saygısızlık anlamı içeren ifadeler bireye ilk olarak aile tarafından öğretilir. Ebeveyn, çocuklarına kültür, gelenek, görenek, adet, sosyal norm ve rol davranışları hakkında bilgi verirken bunların dayandığı veya üzerine inşa edildiği değerleri de aktarmış olmaktadır (Şentürk, 2006). Her bireyin içinde yaşadığı toplumun değerlerine karşı olumlu bir tutuma sahip olması beklenir. Bu tutum sayesinde toplumun değerleri bireyden bireye, nesilden nesile aktarılır. Bireyin değerlere karşı tutumunun kaynağı ailedir. Eğer aile olmasa toplum değerlerine karşı ortak bir tutum oluşturmak, insanları aynı bakış açısı etrafında toplamak mümkün olmayacaktır. Bir alt sistem olarak ailenin toplumun devamlılığında üstlendiği önemli görevlerden biri budur. Başbakanlık Araştırma Merkezi (2006) tarafından yapılmış olan araştırmada dini bilgilerini aile ve yakın akrabalarından öğrendiğini belirten çocukların oranı % 58'dir.

Ailenin, çocuğu sosyalleştirme işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için ailenin içinde tam bir uyum olması gereklidir. Aile parçalanmış aileye ya da aile üyeleri arasında sorunlar varsa bu çocukların sosyalleşmesinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır. Atav'ın (2006'dan akt. Şentürk) yaptığı araştırmaya göre tam aileye sahip çocukların toplumun değerlerini anne babadan öğrenme oranları % 90'dır. Bu oran parçalanmış aileye sahip anne, baba ya da diğer aile üyelerinden biriyle yaşayan çocuklarda aşağıya düşmektedir.

2. 4. Parçalanmış Aile ve Boşanmanın Çocuk Üzerine Etkisi

Parçalanmış aile, anne baba birlikteliğinin sonlanması ile ortaya çıkan aile yapısıdır. Parçalanmış aile, anne babanın yasal bir biçimde birlikteliklerine son vermeleri, aile üyelerinden birinin ölümü, aile üyelerinden birinin evi terk etmesi gibi durumlarla oluşabilmektedir. Her ne şekilde olursa olsun anne baba birlikteliğinde meydana gelen bu değişimin çocuklar üzerinde önemli derecede etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu durumun çocuklar üzerindeki etkilerine geçmeden önce ülkemizde ve dünyada görülen boşanma oranlarına bakılması yararlı olacaktır.

Dünya genelinde ve ülkemizde boşanma oranları gün geçtikçe yükselmektedir. (Öngider, 2006). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1993 yılında ülkemizde % 27 olan boşanma oranı 2004 yılında % 50 artmıştır. En dikkat çekici olan da evliliğin ilk yılı bitmeden görülen boşanmalardır. Bu durumdaki boşanma oranı 2006 yılı itibariyle % 57 oranında artmıştır (Süleymanov, 2009). Amerika'da yirminci yüzyılın başlarında her bin evlilikten üç tanesi boşanma ile sonuçlanırken 1999 yılında Ulusal Evlilik Projesi raporuna göre neredeyse evliliklerin yarısından fazlasının boşanma ile sonuçlandığı ortaya konmuştur (Raynish, 2007). Amerika'da her yıl yaklaşık bir milyon çocuk boşanmış aile çocuğu olma tecrübesini yaşamaktadır (McCullough, 2009). 1970 - 2002 yılları arasında Amerika'da iki ebeveyniyle yaşayan çocukların oranı %85'ten %69'a düşmüştür. Aynı zamanda tek ebeveyniyle yaşayan çocukların oranı iki kattan daha fazla artarak % 11'den %27'ye çıkmıştır. Amerika'da bulunan çocukların yarıdan fazlasının çocukluklarını tek ebeveynle geçirecekleri tahmin edilmektedir (Thomas ve Sawhill, 2005).

Aile kurumu Türkiye'de diğer dünya ülkelerine göre daha önemli bir kurum olarak algılanmaktadır. Daha çok bireye dayalı bir yaşam tarzına sahip olan gelişmiş ülkelere göre Türkiye'de aile kurumu toplum için önemini korumaya devam etmektedir. Ailenin önemiyle ilgili yapılan araştırmalarda bu durum ortaya çıkmaktadır. 2400 ergen üzerinde yapılan araştırmada bu ergenlere en çok değer verdikleri şey sorulmuş ve bu ergenlerin % 75'i bu soruya cevap olarak aile kurumunu vermiştir (Şentürk, 2006).

Tuik'e (2007) Göre Türkiye'de Boşanma İstatistikleri

Tuik verilerine göre 2002 ve 2006 yılları arasında ülkemizde görülen boşanma oranları düşüş göstermektedir. 2005 yılında 95 895 çift boşanırken 2006 yılında bu sayı 93 489'a düşmüştür. 2005 yılında ‰ 1.33 olan kaba boşanma hızı, 2006 yılında ‰ 1.28'e düşmüştür.

Yıl	Boşanma sayısı	Kaba boşanma hızı (‰)
2002	95 323	1.38
2003	92 637	1.32
2004	91 022	1.28
2005	95 895	1.33
2006	93 489	1.28

2002 ve 2006 yılları arasında görülen boşanmaların % 42. 6'sı evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmektedir. 2005 yılında boşanan çiftlerin % 36. 2'sinde evlilik süresi 10 yıldan fazla iken bu oran 2006 yılında % 35. 6'ya düşmüştür. Bu sonuca göre evlilikte süre uzadıkça boşanma oranı azalmaktadır yorumu yapılabilir.

Evlilik süresi (yıl)	Sayı	‰	Sayı	‰
Toplam	95 895	100	93 489	100
1 yıldan az	4 023	4.2	3 948	4.2
1-5	36 702	38.3	35 869	38.4
6-10	20 454	21.3	20 387	21.8
11-15	12 900	13.5	12 660	13.5
16+	21 816	22.7	20 625	22.1

Türkiye'de boşanmaların temel etkenleri eşler arasındaki ekonomik ve cinsel sorunlar, sosyokültürel farklılıklar ve iletişim bozukluklarıdır. Boşanmaların %75-90'ı bunlara bağlı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca eşlerden birinin evi terk etmesi, aldatma, aile içi şiddet, ruhsal bozukluklar, suç ve onur kırıcı davranışlar da boşanma nedeni olmaktadır

(Ceyhan, 2008). Koç'a (2009) göre Türkiye'de görülen boşanmaların temel nedenleri: Şiddetli geçimsizlik, eşin işsiz kalması vb. gibi ekonomik nedenler, eşlerin din, mezhep veya sosyo-kültürel yapı farklılıkları, eşlerden birinin ihaneti, yani aldatması, küçük düşürücü davranış, dayak atma vb. nedenlerine bağlı olarak ortaya çıkan aile içi şiddet, aile büyükleriyle aynı evde yaşamak.

Tablo: 2. 4. Türkiye'de Cinsiyete Göre Boşanma Sebebi Olabilecek Durumlar

Görüşler	Erkekler İçin	Kadınlar İçin
Kadının Çocuğunun Olmaması,	% 12	% 13
Erkeğin çocuğunun olmaması,	% 8	% 7
Kadının eşini aldatması,	% 92.2	% 87.2
Erkeğin karısını aldatması,	% 57.6	% 60.6
Kadının Eşinin ailesi ile geçinememesi,	% 13.8	% 12
Erkeğin eşinin ailesi ile geçinememesi,	% 15.6	% 13.4

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2006) tarafından yapılan araştırmadan elde edilen yukarıdaki verilere göre erkekler için boşanma sebebi sayılacak en önemli neden eşinin kendini aldatmasıdır. Aynı durum kadınların gözüyle de en yüksek oranda boşanma nedenidir. Ayrıca erkeğin eşini aldatması da kadınların gözüyle % 60 oranında boşanma nedeni kabul edilmektedir.

Boşanma en çok çocuklar üzerinde etkili olmaktadır. Amerika'da boşanan ailelerin yarısından fazlasında 18 yaşından küçük çocuk bulunduğu görülmüştür (Öngider, 2006). Bu çocukların anne babasının ayrılmış olmasından etkileneceği düşünülmektedir. İki ebeveynin aynı evde yaşadığı aile yapısında yetişen çocuğun, boşanma sonrası tek ebeveyn ile yetişen çocuğa göre daha iyi bir ortamda yetişeceği öngörülmektedir. Bu bakış açısına göre hem anne hem de babanın çocuk için duygusal destek, pratik yardım, bilgi, rehberlik, denetleme gibi alanlarda önemli bir kaynak oldukları kabul edilmektedir (Öngider, 2006).

Raynish, (2007) boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri üzerinde yaptığı araştırma sonucunda üç temel alanda çocukları etkilendiklerini ortaya koymuştur. Bu üç alan:

1. Ekonomik Alan: Azalmış harçlık, daha az yiyecek, daha az sosyal etkinlik ve motivasyon,

2. Duygusal Alan: Öfke, korku, depresyon, yalnızlık, üzüntü,

3. Akademik Alan: Düşen ders notları, okula devamsızlık,

Yapılan araştırmalarda boşanmış aile çocuklarının sinirli, kızgın olmaları ve güvenlik sorumlularıyla sorun yaşama oranları ebeveynleriyle yaşayan aile çocuklarına göre daha yüksek bulunmuştur. Erkek çocukların ailenin boşanmasından daha çok etkilendiği ve bu süreçte öğretmenleriyle daha çok sorun yaşadıkları gözlenmiştir. Bu problemlerin çocukların okulda geçirdikleri ya da okul çalışmalarına katıldıkları zamanı etkileme ihtimali olduğu gözlenmiştir. Raynish (2007) tarafından yapılan çalışmada özellikle kız çocuklarının depresyona girme ihtimalleri yüksek bulunmuş ve bu durumun derslerine olan motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyeceği gözlenmiştir. Boşanma neticesinde yalnızlık, üzüntü yaşayan çocukların bu duygularının artması neticesinde intihar eğilimi taşıdıkları da yapılan araştırmalarda gözlenmiştir.

Boşanma, çocukların psikolojisi üzerinde ebeveyn kaybı duygusu oluşturmaktadır. Çocuk ayrılan ebeveynin yaşadığını bildiği için ebeveynin onlardan ayrı yaşamasını anlamakta zorluk çekmektedir. Bu durum çocuk üzerinde travma etkisi yapmaktadır (McCullough, 2009). Boşanma sonrasında çocuklar durumu anlamakta zorlanmaktadır. Bu durumun giderilmesi ya da yaşanmaması için çocuklar birlikte yaşadıkları ebeveynin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Boşanmanın ardından çocuğun yaşadığı ilk duygunun şok ve mutsuzluk olduğu, ayrıca ebeveynlere öfke ve şaşkınlık duygularının da çok sık görüldüğü belirtilmektedir. Boşanmanın ardından çoğu çocuk için büyümenin zor olduğu kabul edilmektedir (Öngider, 2006).

Boşanmanın çocuklara etkileri üzerinde yapılan çalışmaların sonuçlarına göre başlıca etkileri şu şekilde gruplandırabiliriz (Özen, 1998):

1. Boşanmış aile çocukları boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla akademik, sosyal ve kişisel uyum sorunları yaşamaktadır.

2. Boşanma sonrası dönem çocuklar için çok stresli bir dönem olmaktadır.

3. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri genelde kız ve erkek olmaya göre farklılık göstermektedir. Dışa yönelim türü problem davranış belirtileri erkeklerde boşanma sonrası

daha çok görülürken içe yönelim türü problem davranış belirtileri kızlarda hem boşanmanın öncesinde hem de sonrasında görülmektedir

Ceyhan'a göre (2008) çoğu boşanmaların evliliğin ilk yıllarında olması nedeniyle bundan en fazla zarar görenler çocuklardır. Yine aynı araştırmacıya göre boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri beş aşamalıdır: İnkâr, kızgınlık, birleştirme çabaları, çöküntü ve depresyon, kabullenme.

Parçalanmış aile nedeniyle yeteri kadar ilgi göremeyen çocuklar suça da yönelebilmektedir. Evde kendisine model alacak birini bulamayan ya da evde ihtiyaç duyduğu sıcaklığı bulamayan çocuklar dışarıda bu ihtiyaçlarını gidermeye yönelmektedir. Boşanma, ölüm ya da terk nedeniyle ebeveynlerden biri veya her ikisinin yokluğu suçlu çocukların evlerinde sıklıkla rastlanılan koşullardan biridir (Ereş, 2009).

2. 5. AİLE TUTUMLARI

Aile tutumu, anne babanın çocuklarını büyütürken onlara karşı olan davranış ve anlayışını içerir. Aile tutumu anne babanın çocuklarına karşı sevecen olup olmaması, yoksa soğuk davranıp davranmaması , onlara izin verici bir davranış mı sergileyip sergilememesi ya da onları sıkı kontrol edip etmemesi ile ilgilidir. Dünya genelinde var olduğu kabul edilen belirli tutumların yanında tutumlar anne babanın özellikleri ve kültürel etmenlere göre farklılık gösterebilmektedir.

2. 5. 1. Aile Tutumlarını Etkileyen Etmenler

Belsky,(1984, akt. Sertelin, 2003) “Ekolojik Sistem” adını verdiği teorisini temel alarak ebeveyn tutumlarını etkileyen etmenler üzerine bir model oluşturmuştur. Bu modelin merkezinde üç temel etmenden söz edilmektedir:

1. Çocuğun özellikleri,
2. Ebeveynin özellikleri,
3. Bağlamsal (evlilik ilişkisi, sosyal ağlar, iş vb.) etmenlerdir.

Berns'e göre (1993'ten akt. Sertelin, 2003) Ebeveynin kullandığı disiplin yöntemleri ebeveynin kişilik özelliğine, çocuğun mizacına, çocuğun yetiştirildiği toplumun kültürel yapısına, ebeveynin sosyo ekonomik durumuna, mesleğine çocukların yaşına, sayısına, cinsiyetine, ailenin ortamına göre farklılıklar göstermektedir. Çocuğun özellikleri, ebeveyn tutumu üzerindeki en önemli etkidir. En belirgin özellikler çocuğun yaşı, mizacı, cinsiyeti, doğum sırasındır.

2. 5. 1. 2. Çocuklar,

Çocuğun yaşındaki değişimle birlikte anne babanın onlara tutumu da değişir. Büyüyen çocuktan anne baba daha olgun olmayı bekler. Ayrıca aileler genellikle ilk doğan çocuklarından daha olgun davranmasını beklerler. İlk doğan çocuğun kardeşlerine örnek olmasını isterler. İlk doğan çocuklar genellikle daha fazla cezaya maruz kalırlar.

Çocuğun Cinsiyeti, ebeveyn tutumunu etkileyen diğer bir etkidir. Ebeveynin beklentilerine uygun olmayan bir cinsiyetteki çocuğun doğumu onun tutumunu olumsuz yönde etkiler. Ayrıca anne babalar erkek ve kız çocuklarına farklı tutumlarda bulunmaktadır. Erkek çocuklar dış yaşamla daha çok ilgiliyken kız çocuklar daha fazla koruyucu bir tutuma tabi tutulmaktadır. Erkek çocuklar baba ile vakit geçirirken kız çocuklara anne tarafından ev işleri öğretilmektedir.

Çocuğun Mizacı anne baba tutumu üzerinde belirleyicidir. Zor mizaçlı çocuklar anne baba tarafından daha sıkı kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Kontrol sağlama zorlaştıkça da anne baba ceza yöntemine başvurmaktadır. Bu tür çocuklar anne babaların isteklerine uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar.

2. 5. 1. 3. Anne babalar,

Anne babanın kişilik özellikleri, yaşam deneyimleri, kendi anne babalarıyla olan etkileşimi, çalışıp çalışmamaları, meslekleri, eğitim durumları, çocuktan beklentileri, çocukların sayısı, depresyon ve benzeri sorunlar anne babaların çocuklarına uyguladıkları tutumu etkilemektedir. Anne babanın geçmiş yaşantıları ve kişilik özellikleri çocuklarına davranış biçimini etkiler. Anne babaların kişilik özellikleri onların çocuklarına karşı tutumlarında belirleyicidir. Anne babanın psikolojik sağlığı, tutumlar için temeldir. Sağlıklı psikolojik yapıya sahip anne babalar çocuklarına daha anlayışlı ve duyarlı davranırlar. Psikolojik sıkıntılar yaşayan anne babalar çocuklarına gerekli hassasiyeti ve duyarlılığı gösteremezler. Anne babanın sabırlı, empatik, huzurlu olması olumlu tutumlarda bulunmalarını etkiler.

Çalışan anne babaların durumu çocuklarıyla arasındaki etkileşimi etkilemektedir. Anne babanın çalışmasının yanında yaptıkları iş ve iş yerindeki sorumlulukları da onların çocuklarına karşı tutumlarını etkilemektedir. Çalıştığı iş, yüksek sorumluluk, dikkat ve ağır çalışma gerektiren işleri yapan anne babaların çocuklarına ayırabilecekleri zaman az olacaktır. Çalışmayan anneler sürekli olarak, ev işleriyle ve çocuklarla uğraştıkları için bu durum annelerde bıkkınlığa ve sevgisizliğe neden olabilmektedir. Çalışan anneler ise çalışırken aynı zamanda iş yerinde sosyalleşme ve evdeki stresli ortamdan uzaklaşma fırsatına sahip olmaktadır. Bu da çocuklarıyla daha huzurlu vakit geçirmesine yardımcı olacaktır. Ancak

çalışan anneler bazen çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarını düşünüp bunu kaygı haline getirebilmektedirler. Hoffman, (1988'den akt. Sertelin, 2003) ev hanımı olan anneler ile çalışan anneler arasında çocuk yetiştirme tutumları üzerine yaptığı gözlemsel çalışmada çalışan annelerin daha etkin ebeveynler oldukları sonucuna ulaşmıştır. Çalışan anneler çocuklarıyla daha çok iletişime geçmekte ve ihtiyaçlarına daha çabuk, etkin yanıt vermekte ve fiziksel cezayı daha az uygulamaktadırlar.

Eşi çalışan babalar çocuk yetiştirmede ve çocuklarla ilgilenmede eşi çalışmayanlara göre daha ilgilidir. Bu durumun da çocuklar üzerinde olumlu bir etki yaptığı kabul edilmektedir. Hem annenin hem de babanın çocuklarla ilgileniyor olması ailede olumlu bir hava oluşturur.

2. 5. 1. 4. Ailenin İçinde Bulunduğu Durum

Çocuktan ya da anne baba ile ilgili bir durumdan kaynaklanan aile içi sorunlar anne baba tutumlarını etkiler. Çocuğun engelli veya kronik bir rahatsızlığa sahip olması ona karşı tutumu etkiler. Engelli bir çocuğa sahip olmak anne, babalarda kabullenememe, kızgınlık, çocukluğu suçlu görme duygularına neden olabilir. Anne baba arasında geçimsizlik, uyumsuzluk olması, anne ya da babanın bir başkasıyla cinsel birlikteliğinin olması ebeveyn tutumunu olumsuz yönde etkiler. Ailenin borçlarının olmasının, aile ekonomisinde gelişen olumsuzlukların da tutumları olumsuz yönde etkilediği kabul edilmektedir.

2. 5. 1. 5. Sosyo Kültürel Çevre

İçinde yaşanılan sosyal çevre bireyler üzerinde baskı uygular. Bireylerin davranışlarını, düşüncelerini şekillendirir. Bu da onların yakın çevreleriyle olan etkileşimini etkiler. Anne babalar çocuklarını yetiştirirken içinde buldukları toplumun yadırgamayacağı, onaylayacağı bir tutumu benimser. Sosyal antropolojinin alanına giren bu durum üzerine antropologlar tarafından bir çok çalışma yapılmıştır.

MacGoldrick (1993'ten akt. Sertelin, 2003) kültürü bir grup insanın dil, gelenek, değerler ve tavırlarla bir somaki nesillere aktardığı yaşam biçimi olarak tanımlar. İçinde yaşanılan çevrenin kültürü bireylerin davranışlarını, düşüncelerini, duygularını biçimlendirir. Makro sistem olarak bilinen kültür, sosyo ekonomik statü, etkin kökene ilişkin farklılıklar ebeveyn tutumlarında değişiklikler meydana getirir. Toplumun kültürel değerleri, çocuklarını yetiştirme konusunda anne babanın tutumlarını etkiler (Yavuzer, 2001).

Keats'in (2000, akt. Sertelin, 2003) Avusturyalı ve Malezyalı çocukların sosyal değerleri üzerine yaptığı çalışmada en çarpıcı sonuç gençlerin ebeveynlerine ilişkin

düşüncelerinde elde edilmiştir. Avusturyalı gençler ebeveynleri ile farklı görüşte olduklarında tartışabileceklerini söylerken, Malezyalı çocuklar bunun imkansız olduğunu ve böyle bir durumu akıllarının ucundan bile geçiremeyeceklerini söylemişlerdir.

2. 5. 1. 6. Ailenin Sosyo Ekonomik Statüsü

Ailelerin sosyo ekonomik statüsü, gelire, mesleğe, eğitime dayanmaktadır. Berns'e göre (1993'ten akt. Sertelin, 2003) genellikle yüksek sosyo ekonomik statüye sahip ebeveynlerin yüksek gelirleri, saygınlık gören meslekleri ve iyi bir eğitim geçmişleri vardır. Düşük sosyo ekonomik düzeye sahip ebeveynlerin ise düşük gelirleri, kalifiye olmayan işleri, zayıf eğitim geçmişleri vardır. Orta sosyo ekonomik statüye sahip bireylerin ise orta düzey gelirleri, profesyonel meslekleri ve iyi eğitimleri vardır. Bütün ailelerin bu kritere göre sınıflanamayacağı gözden kaçırılmamalıdır. Bazı ebeveynler iyi eğitime sahip olduğu halde düşük gelire sahip olabilir. Bazıları da çok iyi gelirlerine rağmen iyi eğitim almamış olabilirler. Ortega'nın (2001, akt. Sertelin, 2003) yaptığı çalışma yüksek sosyo ekonomik düzeyden gelen ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha duyarlı, onlarla birlikte vakit geçirme hususunda daha fazla sorumluluk sahibi olduklarını göstermiştir. Berns'in (1993, akt. Sertelin, 2003) aktardığına göre Miller ve Swanson farklı mesleki rolleri olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını incelemiştir. Ebeveyn mesleklerini bürokratik ve girişimci olmak üzere iki farklı grupta incelemiş, daha sonra düzenli bir gelir ve daha yüksek iş garantisini ifade eden bürokratik mesleklere mensup ebeveynlerin çocuklarına daha eşitlikçi davrandıklarını ve sosyal uyumun önemini vurguladıklarını, girişimci mesleklere mensup ebeveynlerin ise bağımsız olma ve kendine güven özelliklerini vurguladıkları; istenmedik davranışlar karşısında ise daha çok psikolojik teknikleri ve ben dilini kullandıkları saptanmıştır.

Berns'in (1993'ten akt. Sertelin, 2003) aktardığına göre düşük sosyo ekonomik statüye sahip ebeveynler fiziksel cezaya daha sık başvurmakta, orta sınıf ebeveynleri açıklama, yalnız bırakma, sevgi göstermeme, tehdidi gibi yollara başvurmaktadırlar. Düşük sınıf aileleri çocuklarına buyrukçu davranmakta ve onlardan itaatkar olmalarını beklemektedirler.

Çocuklar, aile üyeleri arasındaki psikolojik etkileşimlerin oluşturduğu dinamik bir sistem içinde" ve o sistemin bir parçası olarak büyür ve gelişirler. Ailelerin çocuk yetiştirmeleri ulusal kültürden, toplumun sosyal ve ekonomik durumundan, gelenekten, dini inanç ve değerlerden aile bireylerinin kendi yetiştirilme biçiminden etkilenir (Ceyhan, 2008). Her kültürün ve ailenin kendine özgü çocuk yetiştirme tutumu vardır. Aile tutumlarında

eşlerin bireysel tercihleri ön plana çıkmaktadır. Anne babalar çocuklarının istedikleri gibi olmasını istemektedirler. Ancak çocuklar anne babanın isteğine göre değil onlara takındıkları tutumlara göre kişilik sahibi olurlar. Durmuş'a (2006) göre Anne baba ve çocuk arasındaki ilişki temelde anne babanın tutum ve davranışlarına bağlıdır. Anne ve babalar çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri davranışlarıyla çocuğun davranışlarını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda bu tutum ve davranışlarıyla çocukları için bir özdeşim modeli oluşturmaktadırlar. Çocuklar doğumlarından itibaren aile ortamından etkilenmeye başlarlar. Yeni doğan bebek annesinin kucağında kendini güvende hissetmek ister. Çocuğun güven ve başarıma duygularının oluşması, içinde yaşadığı ortama, çevreye adapte olabilmesi, sağlıklı bir kişiliğe sahip olması, psikolojik ve fiziksel gelişimini sağlıklı bir biçimde devam ettirmesi ailenin görevlerindedir. Çocuk ailesinin olumlu ortamlarından etkileneceği gibi olumsuz ortamlarından da etkilenir. Sürekli iletişim içinde olduğu anne babasını model alır (Ceyhan, 2008).

Çocukların kişilik oluşumları bugüne kadar psikoloji alanında yapılan çalışmaların konusu olmuştur. Erikson ve Freud çocukların kişilik oluşumuyla ilgili teori geliştiren önemli iki bilim adamıdır. Freud çocukların kişilik özelliklerinin çocukluk döneminde şekillendiğini savunmuştur. Ona göre anne babanın çocuğa bebeklik ve çocukluk dönemlerindeki yaklaşımı ve aile ortamı çocuğun kişiliğinin temellenmesini sağlar. Çocuğun anne baba yanında kendini güvende hissetmesinden çocuğa verilen temel eğitimlere kadar pek çok unsur çocuk üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Erikson'a göre ise çocuğun gelişiminde kritik dönemler vardır. Anne babanın, çocuğun bu kritik dönemlerde öğrenmesi, kazanması gereken davranışları, özellikleri ona kazandırmaması durumunda çocuğun bu eksikliği telafi etmesi zor olacaktır. İnsan yaşamını sekiz bölüme ayıran Erikson'a göre bebeklik ve çocukluk dönemlerinde insanın bağımsızlığı, kendine güvenmeyi ve başarıma hissini öğrenmesi tamamen anne babanın ona karşı tutumuna bağlıdır.

2. 6. Aile Tutumlarının Sınıflandırması

Aile tutumları konusunda bilim adamları pek çok sınıflandırmalar yapmışlardır. Bu çalışmalara temel olarak Baumrind'in sınıflandırması kabul edilmiştir. Baumrind aile tutumlarını: otoriter aile tutumu, çocuk merkezli aile tutumu ve demokratik aile tutumu olarak üçe ayırmıştır.

Şimşek (2006) farklı anne baba tutumlarını altı başlık altında toplamıştır:

1. Aşırı baskılı ve otoriter tutum,
2. Çocuk merkezli tutum(aşırı hoşgörülü tutum)

3. Dengesiz ve kararsız tutum,
4. Aşırı koruyucu tutum,
5. Demokratik tutum(Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum,
6. İlgisiz ve kayıtsız tutum,

2. 6. 1. Aşırı baskılı ve otoriter tutum

Otoriter davranış anne babanın birisinde ya da her ikisinde de görülebilmektedir. Bu tutuma sahip anne babalar mutlak itaat isterler ve çocuklarının isteklerini dikkate almazlar (Ceyhan, 2008). Otoriter tutum çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, kişiliğini hiçe sayan tutumdur. Bu tutumda anne baba katı bir disiplin uygulamakta ve çocukların kurallara koşulsuz uymalarını ve itaat etmelerini beklemektedirler (Şimşek, 2006). Otoriter aile tutumunda denetim aşırı olmasına karşılık çocuğa karşı duyarlılık hiç yoktur. Bu tutuma sahip anne babalar sadece kendi değer yargıları açısından bakarlar. Çocukların istekleri ve beklentileri bastırılır ve hemen hemen hiç dikkate alınmaz. Bu tutuma sahip anne babalar çocuklarını severler ancak bu sevgi şarta bağlıdır. Çocuklar anne babanın isteklerini yerine getirip onları hayal kırıklığına uğratmadıkları sürece ve başarılı oldukları sürece sevilirler (Ceyhan, 2008). Otoriter tutuma sahip anne babalar çocuklarına güvenmezler, onların tek başlarına başarılı olabileceklerine inanmazlar.

Otoriter anne babanın çocukları ya aşırı isyankar ya da aşırı ezik, silik bir kişiliğe sahip olabilmektedir. Aşırı baskı altında yetişen çocuklar kibar ve nazik ancak çabuk etki altında kalan bir kişiliğe sahip olmanın yanında isyankar, saldırgan, kendinden zayıfları ezmeye çalışan biri olarak da ortaya çıkabilir (Ceyhan, 2008). Yapılan araştırmalarda alt sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları ile ilişkisinin katı ve otoriteye bağlı olduğu bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek ve orta sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarına daha esnek ve eşit davrandıkları ortaya çıkarılmıştır (Şimşek, 2006). Otoriter tutuma sahip ailelerde yetişen çocukların demokratik tutumla yetişen çocuklara göre okul başarısı açısından daha zayıf kaldıkları yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Otoriter ebeveynler sert ve cezalandırıcı tutumlarıyla çocuğun bağımsızlığının gelişmesine engel olurlar. Otoriter ebeveynlerin çocukları demokratik ebeveynlerin çocukları kadar bağımsız ve kendine güvenli olmamaktadır. Tutumlarla ilgili yapılan araştırmalarda aile içinde disiplini sağlamak için fiziksel ceza, tehdit gibi yöntemlerin kullanılması çocukta kırgınlık ve öfke yarattığı için bu durumun çocuklarda içselleştirmeyi engellediği, bu tutum yerine çocuklara mantıklı açıklamalar yapmanın çocuklarda içselleştirme duygusunun gelişmesine yardımcı olacağı belirtilmektedir.

2. 6. 2. Çocuk merkezli tutum

Çocuk merkezli tutum orta yaşın üstünde evlenip çocuk sahibi olan ailelerde ya da yaşlıların ailelerle birlikte yaşadığı tek çocuklu ailelerde görülmektedir (Ceyhan, 2008). Çocuk merkezli tutumda çocuk istediği gibi davranabilmektedir. Çocuğun davranışlarını sınırlayıcı hiçbir şey yoktur. Çocuk aşırı şekilde şımartılmıştır. Çocuğun davranışları görmezden gelinir. Onun istekleri aile içinde egemendir. Hemen hemen her isteği yerine getirilir. Bu tür çocuklarda doyumsuzluk ve her isteğinin karşılanacağı duygusu vardır. Çocuk merkezli ailelerden gelen, her istediğini yaptırmayı alışkanlık edinmiş böyle çocuklar okullardaki kurallar karşısında hayal kırıklığına uğrayabilir ve kolay uyum sağlamayabilirler (Yavuzer, 1999).

Ailelerin çocuklarını eğitme yöntemlerinden biri de izin verici tutumdur. İzin verici tutumda aileler çocukları neyi yapmak isterse onu yapmasına izin verirler. İzin verici tutun çocukların gelişimi için başarılı bir tutum değildir. Ne yazık ki birçok araştırma ailelerin çocuklarının gelişimi ve sosyalleşmesi sürecine yeterince ilgi göstermediklerini ortaya koymaktadır. Kaliforniya'da bulunan devlet lisesinden seçilen 140 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada ailesi izin verici tutumu benimsemiş aile çocuklarının günlük yaşamlarını yönetmede daha az kontrollü oldukları belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle bu ergenlerin okulla ilgili performanslarında ve sorumluluklarında daha düşük performansa sahip oldukları gözlenmiştir (Pérusse, 2009). Aşırı hoşgörülü ve izin verici ailelerde yetişen çocuklarda bazı olumsuz özellikler görülür. Böyle ortamlarda yetişen çocukların okul başarısının daha düşük olduğu, akranlarıyla olan ilişkilerinde ve okul ortamlarında yeterince olgun davranmadıkları kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalarda aşırı hoşgörülü aile ortamlarında yetişen çocuklar sorumluk almada ve bağımsız hareket edebilmede yetersiz bulunmuştur.

2. 6. 3. Dengesiz ve kararsız tutum

Bu tutum, çocuklarına net bir tutum sergileyemeyen ya da tutum konusunda birbirinde farklı düşünen anne babaların bulunduğu ailelerde görülmektedir. Anne babadan biri demokratik tutuma sahipken diğeri otoriter olabilir. Birinin ödüllendirdiği davranışı diğeri cezalandırıyor olabilir (Ceyhan, 2008). Bu tutumda anne baba aşırı hoşgörü ile sert

cezalandırma arasında gidip gelmektedir. Disiplin yok değildir, ancak ne zaman ve nerede uygulanacağı belli değildir. Çocuk hangi davranışın istenip istenmediğinden emin değildir. Davranışlarını anne babanın keyifli oluşuna göre ayarlamaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle ne yaparsam ceza almaktan kurtulurum düşüncesindedir (Gazeloğlu, 2000).

Durmuş'a (2006) göre bu tür tutuma sahip anne babaların davranışları çocuklar için zararlıdır. Çünkü çocukları kendilerinden ne istendiğinden tam emin olamadıkları için sağlıklı bir kişiliğe sahip olmakta zorlanırlar. Bu tutuma sahip ailelerde anne baba arasındaki iletişimde sorun vardır. Anne baba bir araya gelip aile içindeki problemler ve kararlar hakkında fikir alışverişinde bulunmamaktadırlar. Bu yüzden günlük kararlarında birbirleriyle çelişmektedirler. Ancak buna bir son verip ortak kararlar almaya yönelmeleri durumunda bu çelişkili durumdan kurtulabileceklerdir. Bu tutuma sahip ailelerin çocuklarının akademik başarılarının da düşük olacağı gözlenmektedir. Ders çalışma ve günlük işlerin yapılması konusunda tam bir düzen olmadığı için çocuklar okulla ilgili ödevlerini ve gelişimleri ile ilgili çalışmalarını tam olarak yerine getirmekte zorlanırlar.

2. 6. 4. Aşırı koruyucu tutum

Koruyucu tutum ülkemizde sıklıkla karşılaştığımız bir yaklaşım biçimidir. Çocuğun yakınında bulunan anne, baba, büyük anne, büyük baba gibi yetişkinler çocuğun yapması gereken birçok şeyi, çocuk üzülmesin, yorulmasın, zorlanmasın düşüncesiyle kendileri yaparlar. Ancak bu tutumu gösteren yetişkinler çocuğun gelecekteki yaşamına ne gibi zararlar verdiklerini tahmin edememektedirler (Durmuş, 2006).

Ceyhan'a (2008) göre bu tutuma sahip ailelerin karakteristik özellikleri şunlardır:

1.Çocuk ile aşırı ilgilenme, çocukla ilgili her şeyi kendilerinin yapması gerektiğini düşünme,

2.Çocuğa olan aşırı sevgi ve denetim yüzünden çocuğun kendine özgü bir yaşamının olmasına izin vermeme,

3.Çocuklarının her şeyi kendilerine sormalarını bekleme, bilgileri dışında hiçbir şeyin olmasına izin vermeme,

Bu tutuma sahip anne babaların çocuklarında gözlenen karakteristik özellikler: bağımlılık, çocukça davranışlar, yaşına uygun davranmama, dayanıksızlık, kararsızlık, güvensizliktir. Bağımlı olmanın temelinde anne baba ya da aile büyüklerinin normalde çocukların yapması gereken bir şeyi kendileri yaparak çocuğun sorumluk almasını öğrenememesinden kaynaklanmaktadır. Sorumluluk almayı öğrenmedikleri ve bütün işleri aile büyükleri

tarafından yapıldığı için bu tür çocuklarda güvensizlik, öngörüsüz olma özellikleri de öne çıkmaktadır.

Bu tutuma sahip ailelerin çocuklarında olması muhtemel olumsuz durumlar vardır. Faaliyetleri engellenmiş olan çocuk doğru dürüst arkadaş edinemez, sosyalleşemez ve sorumluluklarını alamaz. Bu ise çocuğun ileriki yıllarda yalnız kalmasına ve bencil olmasına sebep olur. Bu bakımdan aşırı korumacılık çocuk için son derece olumsuz ve gelişmesini engelleyici bir tavidir. Çocuk kendine has bir davranma ve karar alma biçimi geliştiremez. Bunun yerine ana ve babasının ona dikte ettirmesini bekler. Anne ve baba çocuğa her adımda ne yapması gerektiğini nasıl yapması gerektiğini söylemektedirler. Bu ise çocuğun sorumluluk almasını engellemektedir. Çocuk ileriki yaşlarına geldiğinde bile sorumluluk almaktan kaçınır ya da sorumluluk alamaz. Bu tür çocukların ergenlik çağına geçişlerinde büyük problemler ortaya çıkmaktadır. Çocuk ailesinden uzun süre ayrı kalmaz. Örneğin askerlik görevi esnasında uzun süre ailesinden ayrı kalması gereken bu tür yetişmiş bir çocuk büyük sorunlar yaşar (Durmuş, 2006).

2. 6. 5. Demokratik tutum

Demokratik aile tutumunda çocukların ilgi ve ihtiyaçları karşılanırken aynı zamanda denetlenirler. Anne babalar çocuklarını destekleyen, onlara güven veren, onların ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı bir tutum içindedirler (Ceyhan, 2008). Bu tutuma sahip aileler çocuklarını koşulsuz severler. Onları, itaat ettikleri için ya da başarılı oldukları için değil çocukları olduğu için severler. Bu sevgilerini de onlara hissettirirler. Çocuklarını bir birey olarak görürler ve onların isteklerine, tercihlerine saygı gösterirler. Demokratik anne babalar çocuklarla etkileşimlerinde sıcak ve ilgilidirler. Onları sabırlı ve duyarlı bir biçimde dinlerler. Aile içi verilecek olan kararlarda onların görüşlerini alırlar. Yapılan araştırmalarda demokratik aile ortamında yetişen çocukların izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik başarı, sosyal gelişim, benlik saygısı gibi ölçümlerden yüksek puan aldıkları görülmüştür (Şimşek, 2006).

Demokratik aile ortamında yetişen çocuklar anne babalarından korkmamakta, onları sevmektedirler. Bu ailelerin çocukları sorumluluklarının bilincindedirler ve yapmaları gerekeni yapmak zorunda oldukları için değil yapılması gerektiğine inandıkları için yaparlar. Demokratik tutum çocukların istedikleri gibi davranmaları anlamına gelmez. Aile çocuklara sınırlarını belirtirken onları ikna yöntemini kullanır ve onları önemsemediğini belirtir. Çocuğun kişiliğini hiçe saymazlar. Benliğine saygı gösterilen çocuk da üzerine düşen sorumluluğu

yerine getirmeye çalışır. Bu durum çocuğun kişiliğinin oluşup güçlenmesine ve çocuğun olgunlaşmasına yardımcı olur. Demokratik ailelerde hatalara odaklanmak yerine başarıların altı çizilir ve böylelikle çocukların olumlu bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olunur. Hataların cezalandırılması yerine başarıların ödüllendirilmesi daha olumlu bir tutumdur. Bu durumda çocuklar kendi olumlu ve başarılı yönlerine odaklanmaktadır. Takdir edildikçe şevkleri artmaktadır ve böylelikle daha çok başarılı olmayı arzulamaktadırlar. Ancak hataların cezalandırılması çocukların şevklerini kırmaktadır. Demokratik anne babalık stilinde bedensel cezalar uygulanmamaktadır ancak bunun yerine daha ufak kısıtlama türü cezalar vardır (Durmuş, 2006). Demokratik tutumla yetişen çocuklar benlik saygıları yüksek, bağımsız hareket edebilme yetisi olan, sorumluluk alabilen, kendine güvenli, okul başarısı yüksek bireyler olarak gelişirler. Bu tutumla yetişen çocuklarda suçluluk ve depresyon gibi olumsuz özelliklere rastlanmamıştır Sertelin'e (2003).

2. 6. 6. İlgisiz ve kayıtsız tutum

İlgisiz ve kayıtsız tutum anne babanın çocukla ilgilenmemesidir. Ailesi tarafından gerekli ilgiyi göremeyen çocuk kendini dışlanmış hisseder. Bu tutumu benimseyen ailelerde aile içi iletişim yoktur. Aile üyeleri kendi dertlerine düşmüştür. Araştırmalar bu tutumun benimsendiği ailelerin çocuklarının saldırganlık eğilimi taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalarda ilgisiz, kayıtsız tutumla yetişen aile çocuklarının akranlarıyla olan ilişkilerinde sorun yaşadıkları, bu çocukların okul başarılarının düşük olduğu ortaya konmuştur.

2. 7. Zorbalığın Tanımları

Okullarda sık rastlanan ve eğitim öğretim faaliyetlerini olumsuz etkilediği kabul edilen zorbalık kavramı hakkında dünyada ve Türkiye'de birçok araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalarda zorbalığın ne olduğu tanımlanmaya çalışılmıştır. Zorbalık konusunda en çok araştırma ve çalışma yapılan bölgeler İskandinav ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Zorbalık bu güne özgü bir problem olmayıp uzun zamandır yaşamın bir parçası olagelmıştır. Genç insanlar arasında zorbalıktan bahseden ilk gazete makalesi 1897 yılında Burk tarafından yazılmıştır. İngiltere’de görülen ilk zorbalık haberi 1862 yılında The Times gazetesinde yayınlanmış olan ve Flood isimli bir askeri konu edinen haberdur. Bu olaydan sonra zorbalığın tekrar gündeme gelmesi 1970’li yıllarda olacaktır. 1970’lerde zorbalık İskandinav ülkelerinde sorgulanmaya başlamıştır. İkinci dünya savaşının sonuçlarının insanların özgürlük, serbestlik, haklar konularında duyarlı olmalarına etkisi olmuştur. Savaştan sonra ırkçılığa, ayrımcılığa karşı insanlar tavır almaya başlamışlardır (Hyojin, 2007).

Zorbalık konusunda ilk bilimsel çalışmalar İskandinav ülkelerinde Olweus tarafından 1970’li yıllarda başlatılmıştır (Alper, 2008). Olweus, zorbalığı ilk defa; bir grup tarafından yapılan şiddet anlamına gelen “mobbing” kavramı ile eş anlamda kullanmıştır (Koç, 2006). Sonradan çalışmalar ilerledikçe kendisine yöneltilen eleştirileri dikkate alan araştırmacı grup şiddetine bireysel şiddeti de dahil etmiştir. “Mobbing” sözcüğünün zorbalık kavramını tanımlamaya yetmediğini fark eden araştırmacı “bullying” kavramını zorbalık durumunu ifade eden kavram olarak kullanmaya başlamıştır. Olweus’a göre zorbalıkta kastedilen yaralama veya acı vermedir. Ayrıca zorbalık için okul zorbalığı anlamında “school bullying” kavramı da kullanılmaktadır.

Zorbalık bir kişinin yaralanması ya da sahip olduğu bir eşyanın zarar görmesi ile sonuçlanmayı ifade eder. Zorbalığın İngilizce’de ifade edilmesinde mobbing ve bullying kavramları kullanılmıştır. Mobbing, organize bir şekilde kurbanı zarar vermeyi ifade eder. İskandinav araştırmacılar zorbalık durumunu ifade etmek için önce mobbing sözcüğünü kullandılar (Hyojin, 2007).

18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar bütün belgelerde zorbalık genel olarak okul çocuklarında ölüme, yalnızlaşmaya, dışlanmaya neden olan fiziki ya da sözel (dilsel) saldırı olarak tanımlanmıştır (Hyojin, 2007). Zorbalık, kurbanı fiziksel, sözel, psikolojik saldırı ya da onu incitme ile kurbanda korkuya neden olma, zarar verme, stres oluşturma olarak tanımlanabilir. Zorbalıkta zorba lehine güç dengesizliği vardır (Wallace, Shute, 2009). Zorbalık, birilerinin kasten zorlaması ya da zorlamaya çalışması, zarar vermesi ya da başkası üzerinde rahatsızlık yaratması biçiminde zaman içinde devam eden tekrarlayıcı olumsuz eylemler olarak tanımlanmıştır (Olweus 1993’ten akt. Alper 2008).

Arora (1987'den akt. Koç, 2006) okul zorbalığını "kurban konumundaki öğrencilerin, akran grubuyla bütünleşebilmelerini sağlayacak yeterli sosyal beceri ya da kapasiteleri olmadığı için ortaya çıkan dış saldırganlık araçlarıyla sosyal baskınlığın elde edilmesi ve sürdürülmesi" biçiminde tanımlamıştır. Willoughby (2002'den akt. Sarıtaş, 2006) zorbalığı bir kişinin sürekli olarak kendisinden güçsüz bir kişiyi sebepsiz olarak incitmesi, korkutması olarak tanımlamıştır. Besag(1989'dan akt. Satan, 2006) adlı İngiliz araştırmacı da zorbalığı fiziksel, psikolojik, sosyal, sözel olarak güçlü durumda bulunan kişinin haz elde etmek veya kendi kazancı için üzüntü, sıkıntı yaratmak amacıyla direnç göstermede güçsüz olan kişi üzerinde saldırı veya saldırılar şeklinde tanımlamıştır.

Okullarda zorbalık çok olağandır. Öğrencilerin yarısından fazlası zorbalık tecrübesi yaşamaktadır. Kurban, zorba ya da her ikisi olarak zorbalıkla ilişkileri vardır. Amerika'da yapılan bir araştırma ergenlerin %75'inin okul yıllarında zorbalığa uğradıklarını, kurban olduklarını ortaya koymuştur (DiBasilio, 2008). Araştırma bulguları öğrencilerin yüzde on ile yüzde yirmisinin sürekli olarak zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Türkiye'de kent örneğinde Yıldırım (2001) ilköğretim 4.sınıf öğrencilerinde % 26.2'sinin kurban, % 16.4'ünün zorba, % 23.8'inin hem zorba hem de kurban grubunda olduğunu; Dölek (2002'den akt. Gültekin ve Sayıl, 2005) ise 5., 7. ve 9. sınıflarda zorbalığa maruz kalma oranının %8.2, zorbalık uygulayan öğrenci oranının kızlarda %2.6, erkeklerde ise 6.4 olduğunu bildirmiştir.

Zorbalıkla ilgili literatürdeki tanımların tümü birlikte değerlendirildiğinde; okul zorbalığını tanımlama konusunda araştırmacıların ortak bir noktada buluşamadıkları görülmektedir. Buna karşın, şimdiye kadar yapılan okul zorbalığı tanımlarının hemen hemen tümünün zorbalık davranışının fiziksel veya psikolojik boyutları olabileceği konusunda fikir birliği içerisinde oldukları söylenebilir (Koç, 2006).

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda zorbalığın bilinçli bir şekilde güç kullanma, tekrarlılık, fiziksel olarak ya da duygusal olarak zarar verme şeklinde özellikleri ortaya çıkmaktadır. Zorbalığın diğer bir özelliği güç dengesizliğidir. Zorbalık; fiziksel, duygusal, sosyal açıdan güçsüz durumda bulunan ve karşılık verme kapasitesi olmayan kişi üzerinde gerçekleşmektedir.

2. 7. 1. Zorbalığın Ayırdedici Özellikleri

Araştırmacılar zorbalığı diğer çatışma türlerinden ayıran özellikler üzerinde de durmuşlardır. Pişkin (2003) zorbalıkta üç önemli özelliğin ön plana çıktığını söylemektedir. Bu özellikler:

- a. Tek bir saldırganca eylem yerine uzun süreli bir saldırganlığın olması,
- b. Güç eşitsizliğinin olması, güçlünün güçsüze saldırmaması,
- c. Sözel, fiziksel, psikolojik saldırıların olması,

Olweus (1999'dan akt. Alper, 2008) zorbalıkta üç özellikten bahsetmektedir. Ona göre zorbalığın özellikleri:

- a. Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
- b. Süreklilik özelliği taşıması, zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı bir biçimde yapması,
- c. Taraflar arasında eşit olmayan güç dengesinin olması

2. 7. 2. Zorbanın Özellikleri

Zorbalık yapan kişi için zorba ifadesi kullanılmaktadır. Araştırmalarda bir öğrencinin diğer arkadaşlarına karşı sürekli olumsuz eylem yapan öğrenci olması durumunda zorba (bully) olduğu belirtilmektedir.

Koç (2006) zorbalarda görülen belli başlı özellikleri aşağıdaki gibi gruplandırmıştır:

1. Çoğunlukla fiziksel olarak güçlü ve saldırganlardır.
2. Kolaylıkla şiddete başvururlar.
3. Kendilerine güvensiz ve zayıf iletişim becerilerine sahiptirler.
4. Başları otorite ile derde düştüğünde kurtulmayı bilirler.
5. Kendilerine güven düzeyleri yüksek, dışa dönük ve rahattırlar. Okulda almış oldukları notlara göre kendilerini daha akıllı bulurlar.

Zorbalar antisosyal bir kişilge sahip olup empati duygusundan yoksun, diğerlerini kontrol etmek için güçlü olma gereksinimi duyan bireylerdir. Eleştirilmeye karşı aşırı duyarlıdırlar. Öfkelerini kontrol etmekten yoksundurlar (Anderson ve Swiatowy, 2008). Zorbalar, kız, erkek olabilir. Çoğunlukla zeki ve popüler olabilirler. Zorbalığı popülerlik

sağlamak, akranları içindeki statülerini yükseltmek için yapabilirler (Amy, Adamski ve Ryan, 2008).

Zorbalar dışadönük kişilik özelliklerine sahip oldukları için akranları tarafından kabul görme ihtiyacı duymaktadırlar ve bu ihtiyaç onların zorbaca davranışlar sergileyerek dikkat çekmelerine neden olmaktadır. Ayrıca zorbalar diğer akranlarına oranla daha enerjiktirler. Ancak akranları kadar dost yanlısı değildirler. Ayrıca zorbalar kurbanlara oranla daha sık duygusal ve ruhsal dengesizlik yaşamaktadırlar. Zorba öğrenciler zorbalığa katılmayan öğrencilere oranla daha çok saldırgan davranış örüntüleri ve kişilik özellikleri göstermektedirler. Zorbalar şiddet kullanmaya karşı pozitif eğilim gösteren, saldırgan olmayan problem çözme becerileri zayıf, saldırgan eğilimli, soğuk, benmerkezci, geleneklere uymayan, sosyal olmayan, merhametsiz, huzursuz bireylerdir (Totan, 2008)

Araştırma bulguları, zorbaca davranışlarda bulunma ve zorbalık kurbanı olma ile problemleri şiddet yoluyla çözme yaklaşımı arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Okul zorbalığı ile ilgili çalışmalarda, zorbalık ile okulda istenmeyen davranışlarda bulunma ve duygusal ve sosyal problemlere sahip olma değişkenleri arasında da anlamlı düzeyde bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir (Koç, 2006). Zorbalar organize etme ve sosyal ilişkiler bakımından da ön planda olabilmektedir. Özellikle duygusal zorbalıkta zorba: diğer öğrencileri kurban olarak seçtiği kişi üzerinde bir baskı aracı olarak kullanabilmektedir. Ya da kendi davranışlarının haklılığını göstermek amacıyla diğer öğrencilerle olan arkadaşlık ilişkilerini kullanabilmektedir. Olweus (1993'ten akt. Satan, 2006) zorbaların güvensiz ve endişeli bireyler olduğunu vurgulamaktadır. Çoğu zorbaların, okuldan hoşlanmadıkları, akademik başarı düzeylerinin düşük olduğu gözlenmiştir. Zorbalıkla akademik başarısızlık arasında ilgi olduğu düşünülmektedir. Okul zorbaları, saldırgan doğaları ve fiziksel güçleri ile akranlarını baskı altına alırlar; ancak etkili liderlik becerilerine sahip değildirler (Olweus, 1993'ten akt. Koç, 2006).

Okul çocukları arasında zorbalığın iki önemli özelliği görülmekte; organize etme özelliği ve sosyal ilişkiler. Bu sosyal ilişkiler, değişik roller arasında etkileşimlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Zorbalıktaki sosyal biliş yetileri, zorbalığın belirli bazı tiplerinde kullanılmaktadır. Zorbalıkla ilgili sosyal biliş daha çok dışlama ve dedikodu yapma gibi zorbalığın dolaylı şekillerinde kullanılmaktadır (Arıman, 2008).

Zorba olan çocuklar kendilerini güçlü hissetme eğilimi içindedirler, başkalarını ve olayları kontrol etme ihtiyacı hissederler. Diğer bireylerin başarılarını kıskanırlar ve yenilgiyi

kabul etmezler. Arkadaşlarıyla ilişkilerinde empati yapamazlar. O yüzden kurban seçtikleri arkadaşlarının acı çekmesini anlayamazlar. Okul kurallarını sürekli ihlal ederler. Bireysel sorumluklarını yerine getirmezler. Sorumluluk bilinci gelişmemiştir (Yıldırım ve Otrar, 2003).

2. 7. 3. Kurbanın Özellikleri

Kurban durumunda olan çocukların da kendine özgü özellikleri olduğu gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda bir öğrencinin, bir veya birden çok öğrencinin sürekli olarak olumsuz eylemlerine maruz kalıyor olması durumunda kurban (victim) olduğu belirtilmektedir.

Koç (2006) kurbanlarda görülen belli başlı özellikler aşağıdaki gibi gruplandırmıştır:

1. Fiziksel olarak zorba öğrenciler kadar güçlü değildir.
2. Aşırı koruyucu bir aile ortamından gelmektedirler.
3. Bazı yönlerden açık bir biçimde diğer öğrencilerden farklı özelliklere sahiptirler (örneğin; kekeme olma ya da özel eğitime gereksinim duyma).
4. Çekingen, içedönük, endişeli, pasif ve eli sıkıdırlar.
5. Başkalarına az ilgi gösterirler ve iletişim becerileri zayıftır.

Yapılan bir çok araştırma kurbanların daha çok içe dönük, pasif, itaatkar, düşük özsaygı düzeyine sahip olduklarını yalnızlık, depresyon, sosyal fobi, düşük akademik başarı gibi olumsuz özellikler taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Kendilerine güvensiz olduğu gözlenen kurbanların zorbalığa uğradıkları zaman daha çok ağlayarak tepki verdikleri gözlenmiştir (Bektaş, 2007). Kurbanlar, zorba, zorba/ kurban ve daha önce zorba veya kurban olmamış öğrencilere göre daha düşük sosyo ekonomik statüdeki ailelere sahiptirler ve karşı cinsten olan öğrencilere arkadaşlık kurmada, yeni arkadaş kazanmakta zorlanmaktadırlar (Alıkaşifoğlu, 2007).

Olweus (2003'ten akt. Satan, 2006) kurbanları iki grupta sınıflandırmaktadır. Birincisi savunmakta yetersiz algılama, güvensiz, kaygılı, hassas ve tedbirli olan pasif kurbanlar; ikincisi, hareketli, kaygılı, çabuk ve savunmacı davranan kışkırtıcı kurbanlardır.

Pasif kurbanlar izole olmuş, dikkat çekmeyen, önemsiz ve silik görünümlü bireylerdir. Geçmişte yaşadıkları varsayılan travma veya acılardan acı duydukları düşünülmektedir. Kendilerini zayıf gören bu tip kurbanlar kimsenin yoluna çıkmak istemezler ve iddiasızdırlar.

Kışkırtıcı kurbanları pasif kurbanlarda olduğu gibi kolayca ayırt etmek pek kolay değildir. Bu tip kurbanlar sosyal etkileşim içerisinde uzlaşmaya varabilme becerisi gösteremeyen, kavga çıkaran, sinirli, huzursuz davranışlar sergileyen bireylerdir. Bu bireylerin de akademik başarıları ve sosyal etkileşim düzeyleri düşüktür (Satan, 2006). Araştırmalar, benlik imgesi olumsuz olan çocukların davranışları saldırganlara bu çocukların kendilerini savunamayacak olduklarının sinyallerini vermekte ve saldırganlar bu kişileri kendilerine potansiyel hedef olarak seçmektedirler. Tekrar eden saldırılar sonucunda kurbanların benlik imgeleri daha da düşerken saldırganların davranışları da pekiştirilmiş olmaktadır (Özen, 2006). Kurbanların zorbalığa maruz kalmalarında etkili olan faktörler şunlardır: cinsiyet ve ırksal nedenler, özürlü olma, giyim tarzı, kilo. Bir öğrenci kendine güvensizliği nedeniyle, sosyal gelişim eksikliği nedeniyle zorbalık kurbanı olabilir. Pasif ve utangaç çocukların zorbalığa uğrama olasılıkları yüksektir (Anderson, Swiatowy, 2008).

Yapılan araştırmalar erkek öğrencilerin kızlara oranla daha fazla zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Ancak yapılan diğer araştırmalar cinsiyet açısından ortaya çıkan farklılığın niceliksel değil niteliksel olduğunu söylemektedir. Bu araştırmalara göre fiziksel zorbalığa erkek öğrenciler daha fazla maruz kalırken ilişkisel ve dolaylı zorbalığa kız öğrenciler daha fazla maruz kalmaktadır (Özen, 2006).

Tipik bir mağdurun en belirgin özelliği, diğer arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında, daha güvensiz ve endişeli oluşudur. Daha tedbirli, duyarlı ve sessizdirler. Birileri tarafından herhangi bir saldırıyla karşılaştıklarında geri çekilirler ve ağlamaya başlarlar. Arkadaşlarının zorbaca tavırları da onların bu tutumu karşısında daha da artış gösterir. Benlik saygıları düşüktür, kendileri ve içinde buldukları durum hakkında olumsuz düşüncelere sahiptirler. Kendilerini hiçbir şeyi başaramaz, aptal, utangaç ve etkileyici olmayan biri olarak tanımlarlar. Okulda genellikle dışlanmışlardır ve yalnız gezerler (Çayırdağ, 2006).

Kurbanların, hangi gruba girerse girsin, kendini savunma becerisi gösteremeyen, akranları ile olumlu arkadaşlık ilişkilerine sahip olamayan, çoğunlukla yalnız hareket eden bireyler oldukları görülmektedir.

2. 7. 4. Zorbalık Türleri

Olweus (1194'ten akt. Özen, 2006) zorbalığı doğrudan ve dolaylı olarak iki kategoriye ayırırken, Hawker ve Boulton (2000'den akt. akt. Özen, 2006) zorbalık türlerini fiziksel (itme, vurma), sözel (kızdırma, alay etme, tehdit etme), ilişkisel (grup dışında bırakma,

konuşmama), dolaylı (çirkin notlar gönderme, onun hakkında yalan söyleme, dedikodu yapma) olmak üzere dört boyutta tanımlanmaktadır. Mynard ve Joseph de bu kategoriye kişisel eşyalara zarar verme maddesini eklemiştir.

Zorbalık davranışı, ister sözel, ister duygusal ve isterse de fiziksel boyutta olsun; zorbalık yapan kişi sürekli bir biçimde kurbanı eleştirme, sosyal olarak dışlama ve taciz etme gibi davranışları içeren taktikleri kullanır.

Okul zorbalığının nedenleri, geniş bir alanda ve karmaşıktır. Başka bir çocuğu kurban olarak seçen zorba öğrenciler genellikle aynı bahanelere sığınır. Genç insanlar; şişman, zayıf, uzun, kısa, başka bir kültürden, sessiz veya gözlüklü oldukları için zorbalıların hedefi olabilirler. Kurbanlar, büyük ve kepçe kulaklara, çarpık dişlere, farklı deri veya saç rengine sahip oldukları için ya da zorbalarla hoşlandığı veya hoşlanmadığı şeyler ya da giyim tarzları farklı olduğu ve kendilerini koruma ya da güç kullanmaya gönüllü olmadıkları için zorbalığa uğrayabilir. Zorbalı, davranışlarını haklı gösterebilmek için dışlanma, farklı olma ve kırılan hedef olma faktörlerini de istismar eder. Bazı öğrencilerin ikili ilişkilerinde sorun yaşıyor olmaları da zorbalığın yaygın nedenlerindedir. Zorbalık, öğrenciler arasındaki sürtüşmelerden ve bazı öğrencilerin arkadaşlarınınca dışlanıyor olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Zorbalık, zaman zaman da bir akran grubundan ayrılma isteğine karşılık bir cezalandırma biçimi olarak da ortaya çıkabilir. Bazı zorbalık biçimleri de, çocukların sosyal grup normlarının bir ifadesi gibi görünebilir. Böyle bir durumda zorba kurallar koyar ve bu kurallara uymayanları cezalandırır. Zorbalığın amacı, genç insanları buldukları ortamdaki izole etmek ve onları zorbalığa yatkın duruma getirmektir. Tüm bu olası nedenler, ortak bir anlayışın ürünüdürler ve zorbalığı mazur görmemiz için geçerli olamazlar (European Community, 2001'den akt. Koç, 2006). Görüldüğü gibi bir okulda yaşanan zorbalık türü olaylar ve zorbalığın türü; mahalli koşullara ve geleneklere bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Bundan dolayı da farklı okullarda ve farklı ülkelerde; hatta bir ülkenin değişik bölgelerinde zorbalığın türü ve sıklığı değişebilmektedir.

1. Fiziksel Zorbalık: İtme, çimdik atma, yumruklama, tekme atma ve silah atma. Arkadaşını diğer öğrencilerin önünde iteleme, küçük düşürücü şekilde ona dokunma, onu kışkırtıcı ya da rahatsız edici biçimde sürekli bedenine dokunma.

2. Sözel Zorbalık: Sözel zorbalıkta da diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi kurban olan kişinin küçük düşürülmesi amaçlanır. Fakat diğer ikisinden yöntem olarak farklıdır. Bu türde, kurbanın isim takılır. Sürekli olarak takılan isimle ona hitap edilmeye çalışılır. Kurban sürekli olarak tehdit edilir. Onun bedensel özellikleri ile ya da konuşma biçimiyle ya da sahip

olduğu bir eşya nedeniyle sürekli olarak alay edilir. Kurban hakkında dedikodu üretilir. Etrafta bulunan diğer akranların buna inanması sağlanır. Sözel zorbalıkta amaç kurbanı dil aracılığıyla sürekli taciz ederek sindirmek ya da kızdırarak yanıt vermesini beklemek ve yeni saldırılara zemin hazırlamaktır.

3. İlişkisel Zorbalık: Kurban seçilen öğrenciyi arkadaş grubu dışında bırakma. Onunla konuşmama. Onu akranlarından uzakta tutmaya çalışma.

4. Dolaylı Zorbalık: Kurban öğrenciyeye onun hoşlanmayacağı türden notlar gönderme. Onun hakkında asılsız dedikodu yapma, onu incitecek türden yalanlar söylemek.

5. Kişisel Eşyalara Zarar Verme: Kurban durumdaki öğrencinin eşyalarına zarar vermek. Çantasını zorla almak, içindekileri yere saçmak. Kıyafetlerini çekiştirmek. Kalem, silgisini almak.

Fiziksel zorbalığa maruz kalma yaşla birlikte düşüş gösterirken ilişkisel zorbalığa maruz kalmada yaşla birlikte düşüş olmadığı gibi artış olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmektedir. Anderson ve Swiatowy'ye göre (2008) Fiziksel zorbalık daha güçsüz bir başkası üzerinde kontrol oluşturma amacıyla itme, vurma, sahip olduğu bir eşyayı almadır. Fiziksel zorbalığın intikam alma düşüncesi, diğer kişiyi sevmeme, kıskanma gibi nedenleri olduğu düşünülmektedir. Sözel ve duygusal zorbalık dolaylı zorbalık olarak kabul edilmektedir. Bu tür zorbalıkta alay etme, dedikodu yayma, kurbanı dışlama davranışları ortaya çıkmaktadır. Sözel zorbalık en yaygın olan zorbalıktır ve yetişkinler tarafından henüz ciddiye alınmaya başlamıştır. Sözel zorbalıkta isim takma, tehdit etme vardır.

2. 7. 5. Zorbalığın Sonuçları

Zorbalık okul çocuklarının huzurunu kaçırmakta, sosyal, duygusal, davranışsal, ve akademik gelişimlerine olumsuz etkide bulunmaktadır. Temel olarak öğrencilerin zorbalığa maruz kalmaları ile akademik başarıları arasında olumsuz bir ilişki vardır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla zorbalığa daha çok maruz kalmaktadırlar. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki ilköğretim okullarında görülen zorbalığın hangi türü olursa olsun hepsi öğrencilerin okula, öğretmenlerine, sınıf arkadaşlarına olan tutumlarına ve akademik başarılarına etki etmektedir (Lai, Ye, Chang , 2008).

Zorbalık çocuklarda değişik şekillerde sonuç verebilir. Bir çok kurbanda mide ve baş ağrısı görülür. Pek çok kurbanda uyuma ve yeme güçlükleri görülebilir, yapmaktan hoşlandıkları pek çok aktiviteden vazgeçebilirler. Zorbalık kurbanları depresyon,

hiperaktivite, uyuşturucu kullanımı, antisosyal davranışlar, silah kullanımı gibi uzun dönemli etkiye sahip sorunlar yaşayabilirler (Anderson, Swiatowy, 2008).

Zorbalık, çocukların akademik başarıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Amerikan Ulusal Eğitim Birliği (National Education Association and the U.S. Department of Justice) ve Amerikan Adalet Departmanı her gün 160 bin öğrencinin zorbalıktan kurtulmak için okula devamsızlık yaptığını açıklamıştır (Anderson, Swiatowy, 2008).

Zorbalığın kurbanlar üzerinde pek çok sonucu vardır. Depresyon, düşük özsaygı, endişe, korku hatta intihar girişimi gibi duygusal sonuçları vardır. Kurbanlarda depresyon çok yaygındır. Akademik başarıya etkisi de düşündürücü boyuttadır. Zorbalık çocukların okula devamsızlık yapmalarına, düşük ders ilgisine, derslerde başarısızlıklara neden olabilmektedir (DiBasilio, 2008). Zorbalık Amerika’da okul çağındaki çocukların %30’unu etkilemektedir. Yaklaşık yedi milyon öğrenci zorba, kurban ya da her ikisidir (Amy, Adamski, Ryan, 2008).

Zorbalığa maruz kalma kişide olumsuz iz bırakan ve unutulamayan bir deneyimdir. Kurbanların, zorbalığa maruz kaldıktan sonra en sık hissettikleri duyguların kin, öfke, kendine acıma olduğu görülmüştür. Bugüne kadar zorbalık üzerine gerçekleştirilen birçok çalışma zorbalığa maruz kalmanın psikolojik, sosyal ve akademik problemlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Gültekin ve Sayıl, 2005)

Zorbalık, kurbanı duygusal, psikolojik ve fiziksel olarak etkilemektedir. Bir çok türleri bulunan zorbalık ilköğretim okullarında görülmekte ve öğrencilerin akademik başarılarını ve sosyal davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Anderson, Swiatowy, 2008).

Rigby’ye göre, (2003, akt. Totan, 2008) zorbalık bazı psikolojik yada fiziksel sağlık problemlerine yol açabilmektedir. Zorbalıktan kaynaklanan ruh sağlığı problemleri 4 başlık altında toplanmaktadır.

1. Düşük psikolojik iyilik hali (Low psychological well-being): Zorbalığa maruz kalan kurban kendini psikolojik olarak mutsuz, değersiz, öfkeli ve kederli hisseder.

2. Düşük sosyal uyum (Poor social adjustment): Zorbalığa maruz kalan kurbanı zorbalığın meydana geldiği okul, işyeri gibi sosyal ortarlardan uzaklaşır ve yalnız kalmayı ya da o ortama katılmamayı tercih eder.

3. Psikolojik rahatsızlık (Psychological Distress): Zorbalığa maruz kalan kurban yüksek derecede kaygı yaşayabilir, depresyona girebilir ve intihara ilişkin duyguları artabilir.

4. Fiziksel rahatsızlık (Physical unwellness): Zorbalığa maruz kalan kurbanda tıbbi tanı alabilecek psikolojik rahatsızlıklar ve psikosomatik belirtiler bulunabilir.

2. 7. 6. Zorbalık ve Aile Tutumu

Her çocuk kişiliğinin şekilleneceği bir aile ortamında dünyaya gelir. Ailenin sosyo-ekonomik seviyesi, aile üyelerinin eğitim düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, anne baba arasındaki iletişim gibi pek çok faktör ailenin çocuklara karşı takınacakları tutumu etkiler. Anne babanın takındıkları tutum da çocukların kişiliklerinin oluşumunda, yaşama ve diğer insanlara, akranlarına bakış açılarında belirleyici olur.

Aile tutumlarının çocukların zorbalık eğilimlerini etkilediği görülmüştür. Yanlış rehberlik, sert cezalandırma, çocuğun sınırlarını çizmede başarısızlık, çocuğu ödüllendirmede yanlışlıklar yapılması zorbalığın oluşmasında öncülük edebilir. Anneler kızlarına akranlarıyla iletişimlerinde avantaj sağladığını düşünerek saldırgan olmayı öğütleyebilirler. Düşük sosyo ekonomik şartlar evlilik ve aile ilişkilerinde strese neden olabilir. Bu da çocuklarda şiddet davranışına yönelme şeklinde sonuçlara neden olabilir (Amy, Adamski ve Ryan, 2008).

Aileler zorbalığın kabul edilemez olduğu bir ortam oluşturmada önemli bir rol oynayabilirler. Aile zorbalığı engelleyici stratejiler geliştirmede çok önemli ve vazgeçilmezdir. İyi davranışlara model olma, akranlar arasında olumlu ilişkiler geliştirmeye katkıda bulunma gibi (Amy, Adamski, Ryan, 2008). Zorbalığı analiz etmek, çocukların bireysel tavırlarını anlamak, onların aileleriyle ve okulla olan iletişimlerini anlamakla ilgilidir (Ahmad, 2004'den akt. Sarıtaş, 2006).

Bir çocuğun aile çevresi ve ailesi onun zorba veya kurban olmasına etki eder. Zorbalık, duygusal sıcaklığın olmadığı, aile ilgisinin az olduğu, fazla özgürlük tanınan ailelerde olma olasılığına sahiptir. Ailenin çocuğa olan tutumu dahil pek çok unsur zorbalığa etken olabilir. Bir çok zorbalık baskıcı davranan ve şiddet uygulayan bunu disiplin olarak gören evlerden ortaya çıkmaktadır. Bu aileler çocuklarına şiddet uygulamayı öğretmektedirler (Anderson ve Swiatowy, 2008).

Ev ortamı kurbanlar üzerinde etkilidir. Kendini güvende hissetmeyen ya da aşırı koruyucu aile çocukları kurban olmaya yatkındırlar. Kurban ya da zorba: aile çocukları üzerinde önemli etkiye sahiptir (Anderson, Swiatowy, 2008). Otoriter aile tutumundan taciz etmeye, düşük sosyo ekonomik düzeyden boşanmaya kadar pek çok etken kişinin zorba olmasına neden olabilir. Genç kız ve erkeğin zorba davranışlar geliştirmesi aile tutumlarıyla ilişkilidir. Aileler rol modelleridir. Eğer aile amaca ulaşmak için şiddet kullanırsa çocukları da

kullanacaktır. Diğer yandan çocukları aşırı koruyucu davranma da çocuklar üzerin de olumsuz etkiye sahiptir (Drosopoulos, 2008).

Davranış biçimleri ev ortamında başlar. Aile; çocuğuna iyi iletişimi, sosyal becerileri öğretmelidir. Ailesine sıkı sıkı bağlanan, onlara karşı sıcaklık hissedene, onlar tarafından önemsendiğini düşünen çocuklar okulda ya da başka bir yerde zorbalık davranışlara çok az başvururlar. Aileler evde çocuklarına sevgi göstermeli, onlara aile üyeleri ve akranlarıyla sağlıklı iletişim kurmasını öğretmelidir (Sarıtaş, 2006).

Çocuklar nerede nasıl davranacaklarını anne babalarından öğrenirler. Bunu öğrenirken anne babanın söylediklerinden ziyade yaptıklarına bakarlar. Sürekli kavga eden, birbirine hakaret eden ve çocukları buna tanık olan anne babanın çocukları da birbirlerine ve akranlarına aynı şekilde davranacaklardır. Çocuklar çok iyi bir gözlemcidirler. Anne babalarını sürekli izlerler. Anneye şiddet uygulanan bir ailenin çocukları da akranlarına ve birbirlerine şiddet uygulamayı doğal görecektirler.

Zorbalığın muhtemel sebeplerinden birisi aile ortamıdır. Aile ortamı zorbalık ve şiddetin öğrenilebildiği bir yerdir (DiBasilio, 2008). Çocuk yetiştirme stilleri üzerine yapılan çalışmalarda zorbalığa uğrayan erkek çocukların babalarına oranla anneleriyle daha yakın bir ilişkiye sahip oldukları ve bu çocukların annelerinin çocuklarına yaşlarından daha küçükmüş gibi davrandıkları, kontrollü ve sınırlayıcı oldukları; babalarının da sinirli ve çocuklarına karşı olumsuz davranışlarda bulunan ve onlar için uygun rol modeli oluşturmayan ebeveynler oldukları bilinmektedir (Özen, 2006).

Zorbalığa maruz kalan çocukların ebeveynlerinin çocuklarının davranışları üzerinde ağır bir kontrol kurarak, sosyal çevrelerinde kendi deneyimlerini yaşamalarına izin vermedikleri; bu çocukların ebeveyn saldırısı, anne baba arasında yaşanan çatışma ve düşmanca anne baba tutumlarına daha fazla maruz kaldıkları yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur.

Erkek öğrencilerin zorbalığa maruz kalmalarında özellikle anneye olan ilişkilerinin niteliğinin önem arzettiği söylenebilirken kız öğrencilerin hem anne hem de babayla olan ilişkilerinin onların zorbalığa maruz kalıp kalmamalarında etkili olabileceği söylenebilir. Bu da kızlar üzerinde baba sevgisindeki azlık ve kontroldeki fazlalık; erkeklerde ise annelerinin koruyucu tutum çerçevesinde oğulları üzerinde çok fazla kontrol kurmalarının onların özerkliklerini olumsuz yönde etkileyebileceği ve çevreleriyle ilişkilerinde başarısız olmalarına neden olabileceği düşünülmektedir (Özen, 2006).

Öğrencilerin zorba ya da kurban olmalarında ailenin etkileri üzerinde pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda zorbaca davranışta bulunan ailelerin çocuklarının gösterdiği çeşitli özellikler şu şekilde gruplandırılmıştır.

Sarıtaş (2006) zorba çocukların ailelerinin özelliklerini şu şekilde sınıflandırmıştır.

- a. Ailenin çocuğa karşı ilgisiz, soğuk davrandığı,
- b. Aile içi yapı ve kuralların olmadığı, tutarsız ilişkilerin olduğu,
- c. Anne baba arasında zıtlık ve uyumsuzluk bulunduğu,
- d. Saldırganlığa destek verildiği, ödüllendirilmede başarısız olunduğu, başarısız çocuk yetiştirme teknikleri kullanıldığı,

Ahmad (2004'ten akt. Sarıtaş, 2006) Avustralya'da 9-12 yaş aralığındaki zorba ve kurban olan çocukların aileleri üzerinde araştırmalar yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre zorba ve kurban çocukların aileleri çocuklarını baskıcı ve otoriter yetiştirmişlerdir. Ayrıca bu çocuklar evlerinde uyumsuzluk olduğunu bildirmişlerdir. Bu uyumsuz aile şeklinin zorba olan çocuklarda kurban olan çocuklardan daha çok olduğu saptanmıştır. Bu araştırmaya göre ailenin çocuk okula gitmeden önceki beklentileri çocuğun okula ayak uydurma ve okuldaki problemlerle başa çıkma sürecini şekillendirir. Bundan dolayı çocuğun evde problemleri varsa okulda çok daha fazla problemi olacaktır.

İnsanlar çocuklukları boyunca iyiyi kötüden nasıl ayıracaklarını öğrenirler. Eğer aile bunun yöntemini öğretmezse çocuk iyi ile kötüyü doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğrenemeyecektir. Eğer aile çocuğa saldırgan tutumları öğretirse muhtemelen çocuk gelecek yaşamında başkalarıyla olan ilişkilerinde saldırgan tutumu benimseyecektir. Yapılan araştırma ve çalışmalar da göstermiştir ki, çocuklukta tecrübe edilen travmalar ergenlik ve sonrasında kişilik bozukluğuna neden olmaktadır (Pérusse, 2009).

Bazı durumlarda anne babanın doğrudan davranışları yerine ailenin içinde bulunduğu durum çocukların kişilik oluşumunda ve davranışlarında belirleyici olabilir. Sosyal ve ekonomik durum bunlardan biridir. Ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocukları yoksul olma nedeniyle mutsuzluk, çekingenlik, pasiflik, kendini değersiz hissetme duygularını yaşayabilir. Anne babalar çocuğun bu durumunu hissedip ona bu durumun mantıklı açıklamasını yapmazlarsa çocuklarda kendinden iyi durumda olan bireylere karşı nefret ve öfke de gelişebilir. Bunun yanında ekonomik durumu iyi olan ve her istediğine sahip olan

çocuklar da vardır. Bu ailelerin çocukları diğer akranlarına göre daha hareketli, özsaygı düzeyi yüksek çocuklar olacaktır. Bu iki farklı aile çocukları okulda buluştukları zaman aralarındaki farklılığı hissedeceklerdir. Yoksul ailelerin çocukları ya içine kapanıp sessizleşir ya da içinde geliştirdiği nefreti, tepkiyi zorbaca davranışlara dönüştürür.

Anne babanın çocukların kişiliklerine saygı göstermeleri çocukların çevreleriyle iletişimlerini olumlu yönde etkileyecektir. Bedensel ve ruhsal açıdan şiddete, hakarete maruz kalmak çocuklar üzerinde travma etkisi yapabilir. Bedensel ceza ve duygusal baskı karşısında çocuklar nefret, öfke, kızgınlık, saldırganlık tepkilerini geliştirebilir. Anne babalar çocuklarında gördükleri olumsuz tutumları bastırmaya çalışmak yerine çocuklarıyla konuşarak, onları dinleyerek ortadan kaldırmaya çalışmalıdırlar.

Viljoen, Steyn'e (1997) göre çocuğun yetiştirilmesi sürecinde yapılabilecekler:

a. Olumlu Örnekler Oluşturma

Çocuklar, yetiştirilme sürecinde anne babaların rehberliğine ihtiyaç duyarlar, anne baba rehberliği çocukların ilerde bağımsız bir birey olmalarına ve kendi kararlarını alabilmelerine yardımcı olacak nitelikte olmalıdır. Bu süreç içinde çocukların hata yapabilecekleri ve bu durumun da normal olduğu anne baba tarafından kabul edilmelidir. Çocuklar anne babalarının kendilerine güvenmesini isterler ve bu güveni hissettikleri zaman mutlu olurlar. Bu süreç içinde çocukların aşırı koruyucu bir tutumla büyütülmesi onların bağımsızlıklarını kazanmalarını ve özgüvenlerinin gelişmesini olumsuz etkileyecektir.

b. Disiplin Uygulama

Çocuklar yetiştirilme sürecinde her istedikleri yapamayacaklarını bilmelidir. Onların davranışlarında sınırların oluşturulması için disipline ihtiyaç vardır. Disiplinle davranışları bir çerçeve içine alınan çocuğun sınırları yaşına ve gelişimine uygun şekilde ayarlanmalıdır. Disiplin kurallarında ailenin tutarlı bir tutuma sahip olması çocuk üzerinde olumlu etki yapacaktır. Yetiştirilme sürecinde hata yapan çocuklar körü körüne cezalandırılmamalıdır. Kızgınlıkla ceza vermek yerine çocuğa neden hatalı olduğu uygun bir dille anlatılmamalıdır. Disiplin esnasında çocuklara sevgi esirgenmemelidir. Sevgi ve disiplin birbirini tamamlar.

c. Çocuğun Yanında Tartışmama

Anne baba çocuklarının önünde birbiriyle tartışmamalıdır. Anlaşamadıkları konularda ayrı bir yerde konuşmalıdırlar. Çocukların yanında anne babanın tartışması çocuklar üzerinde bazı olumsuz yansımalara neden olur:

a. Yanında anne babasının tartışması çocukları üzer,

b. Anne babasının yanında tartışması çocukta yüksek düzeyde güvensizlik duygusu oluşturur.

c. Devam eden tartışmalar çocukta anne babanın boşanacakları korkusunu geliştirir.

Ailenin çocukla iletişimde önemli noktalardan birisi ailenin çocuklarını dinlemeleridir. Aile çocuklarının duygusal ve günlük yaşamdaki tecrübeleriyle ilgili konularda karşılıklı anlayış ortamı geliştirmelidir. Ayrıca çocuklarının açısından olaylara bakma noktasında uğraş vermelidirler. Anne baba çocuklarına karşı dürüst ve açık davranmalı, gerektiği zaman hatasını kabul edip çocuktan bağışlanma dileyebilmelidir (Viljoen, Steyn,1997).

2. 8. Anne Baba Tutumu ve Zorbalık ile İlgili Bazı Araştırmalar

Kılıçaslan (2001) tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında aile fonksiyonları ve kardeşler arası ilişkiler araştırılmıştır. Araştırma ile aile fonksiyonlarının ve algılanan farklılaşmış anne baba yaklaşımlarının kardeş ilişkileri üzerinde olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. İstanbul ilinde bulunan ilköğretim okulu öğrencilerine uygulanan “Kardeş İlişkileri Anketi”, Farklı Deneyimlere Dayanan Kardeş İlişkileri Envanteri ve “Aile Değerlendirme Ölçeği” aracılığıyla araştırmanın verileri toplanmıştır.

Araştırmada kız kardeşi olan ablaların “Babanın Farklılaşmış Duygu Gösterimi”ni küçük kardeşlere göre daha fazla algıladıkları görülmüştür. Farklılaşmış Baba Kontrolü Düzeyi ise ağabeyler tarafından diğer kardeşlere göre daha yüksek düzeyde algılanmıştır. Kardeşlerin cinsiyet çiftlerine göre Kardeş İlişkileri Anketinin boyutlarının algılanmasında örneklem grubunu oluşturan öğrenciler arasında farklılık olup olmadığı incelendiğinde ağabeylerin, kardeşlerinin kendi üzerlerinde daha çok baskı kurduklarını ve güç kullandıklarını düşündükleri saptanmıştır. Küçük kız kardeşler erkek kardeşlere göre kardeşler arasında düşmanlık tartışma ve çatışmanın daha çok yaşandığını belirtmişlerdir.

Durmuş (2006) tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne-baba tutumları farklı değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynler oluşturmuştur. Uygulama İstanbul’un Bakırköy İlçesinde bulunan çocuk yuvalarında yapılmıştır. Araştırmada Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği ve Sıfat Tarama Listesi veri aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bazı sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Eğitim durumu değişkenine göre: “Aşırı Koruyucu” ve “Baskı- Disiplin” içeren anne baba tutumlarının, ilköğretim mezunu ebeveynler lehine farklılaştığı belirlenmiştir. İlkretim mezunu ebeveynlerin daha çok aşırı koruyucu ve baskı disiplin içeren anne baba tutumu sergiledikleri grlmüştur. Bulgu sonucuna göre anne ve babaların eğitim düzeyleri arttıca tutumlarında pozitif bir değişme olmaktadır yorumu yapılmıştır. Araştırmada ayrıca ailede baskı, disiplin tutumu görüldükçe; bireylerin tedbirli, çekingen oldukları; çatışmalardan, zıtlaşmalardan kaçınmak için kendi isteklerinden vazgeçen, toplumsal ilişkilerinde endişeli bireyler oldukları yorumuna ulaşılmıştır. Ebeveynler aşırı koruyucu ve baskı içeren tutum sergilediğinde çocuklarda yaratıcılık ve ideal benlik gibi bağımsız bireysel özelliklerin ketlendiği ve bu tutum sebebiyle oto-kontrol özelliğinin arttığı yorumuna ulaşılmıştır.

Satan (2006) tarafından yapılmış olan doktora çalışmasının temel amacı, ilköğretim II. kademedede okuyan (6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf) ğrencilerin zorbalık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması ve okul ortamının zorbalık açısından ğrenci görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Araştırmada tarama türünde bir araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmada ğrencilerin, zorbalık eğilimlerini ölçmek için Zorbalık Davranış Eğilimi leği ve okullarda yaşanan zorbalık olaylarıyla ilgili görüşlerini belirlemeye dönük Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi geliştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni açısından erkek ğrencilerin Zorbalık Değerlendirme leği puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek zorbalık eğilimi gösterdikleri yorumuna ulaşılmıştır.

Zorbalık türüne göre erkek ğrencilerin Sözel Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarının kız öğrencilerin sözel zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu grlmüştur. Bu sonuca göre, ilköğretim ikinci kademedede okuyan erkek öğrencilerin ilişki zorbalığı eğilimlerinin kız öğrencilerin ilişki zorbalığı eğilimlerine göre daha yüksek olduğu yorumuna ulaşılmıştır.

Annenin eğitim durumu değişkenine göre anneleri, üniversite mezunu ğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutları; Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha düşük olduğu grlmüştur. Bu sonuca göre annelerin, eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerinin düştüğü yorumuna ulaşılmıştır.

Zorbalığa uğrama yerleri ile ilgili sonuçlara göre kız ve erkeklerin farklı yerler belirttikleri saptanmıştır. Kızlarda, %42.7 ‘Sınıf’ta, % 30.9’su Okul Bahçesi’nde, erkeklerde ise %35.6’sı Okul Bahçesi’,%25.5’i ‘Sınıf’ta, %23.5’i ‘Okul Yolu’nda zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir.

Öngider (2006) tarafından yapılmış olan doktora çalışması ile evli veya boşanmış ailelerde gözlenen ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerine etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini anne babası evli olan ve anne babası boşanmış olan çocuklar oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları şunlardır:

1. Çocuk/ Ergen Ebeveyn Kabul-Red/ Kontrol Ölçeği
2. Çocuk/ Ergen Kişilik Değerlendirme Ölçeği
3. Yetişkin Kişilik Değerlendirme Ölçeği
4. Eş Kabul- Red/ Kontrol Ölçeği

Araştırmada yer alan bazı sonuçlar şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Araştırmaya göre boşanma, çocukların algıladığı anne kabulüne etki etmediği halde babalık algılarında değişikliğe neden olduğu ortaya çıkmıştır. Boşanmış aile çocuklarının babalarını soğuk, ihmalkar, daha az kabul edici olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Ayrıca boşanma sonucunda babaların denetleyici rolünde azalma olurken annelerin denetleyici rolünde artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Babaların daha izin verici davrandıkları ve çocukları serbest bıraktıkları tespit edilirken annelerin çocuklarını daha fazla kontrol altında tutmaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Boşanmanın çocukların psikolojik uyumları üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Boşanmış ailelerdeki çocukların evli ailelerdeki çocuklara göre günlük yaşamın getirdiği sorunları çözmede daha yetersizdirler. Bu ailelerin çocukları kendisiyle birlikte olan ebeveynine daha bağımlı olacakları tespit edilmiştir.

Sarıtaş (2006) tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans çalışması ilköğretim 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinde görülen zorba davranışların aile sorunlarıyla (ailedeki otoriter baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ev ortamındaki düzensizlik, ekonomik sorunlar, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar, sağlık ve sosyal sorunlar) ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın örneklemini Trabzon il merkezinde bulunan 4 ilköğretim okulunda 7. sınıf ve 8. sınıflarda öğrenim gören 225 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" ile "Kimdir O?" ölçekleri kullanılmıştır.

Araştırmanın sonuçları, zorba davranış gösteren çocukların aile içindeki otoriter ve baskıcı tutumdan etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu sonuç da zorba davranışların oluşmasında aile tutumlarının etkili olduğu yönündeki araştırmaları desteklemektedir.

Araştırma ayrıca çocuklardaki zorba davranışların ortaya çıkmasında anne baba arasındaki ilişkilerdeki uyumsuzluğun etkili olabileceği yönünde sonuçlar ortaya koymuştur

Araştırma bulguları, öğrencilerin zorba davranış düzeyi arttıkça ekonomik sorunlardan daha çok etkilendiklerini ortaya koymuştur.

Koç (2006) tarafından hazırlanmış olan doktora çalışmasında lise öğrencilerinin zorbalık düzeyleri yordanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara'da bulunan genel liselerin 9. Sınıf, 10. sınıf ve 11. sınıflarında öğrenim gören 481'i kız ve 582'si de erkek olmak üzere toplam 1063 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmada, öğrencilerin zorbalık düzeyleri, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ile belirlenmiştir. Araştırmada, zorbalık türü olayların öğrencilerin cinsiyetlerine göre okulun hangi alanlarında ve ne sıklıkta meydana geldiği saptanarak; öğrencilerin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma düzeyleri cinsiyet, ailenin algılanan gelir düzeyi, algılanan akademik başarı durumu, hatalı davranışın sıklığı, yetişkin etkileri, özsaygı, sürekli öfke, öfkeyi dışa vurma, öfkeyi içte tutma ve öfkeyi kontrol etme düzeyi değişkenleri açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada okulda zorbalığın meydana geldiği alanlar ve sıklığına ilişkin, zorbalık türü olayların en fazla okulun koridorlarında ve en az da okulun tuvaletlerinde meydana geldiği bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyetleri ile zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin zorba kişilik puanlarının en önemli açıklayıcılarından birisi olarak özsaygı düzeyi değişkeni ortaya çıkmıştır. Zorba kişilik ile öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Şentürk (2006) tarafından yapılmış doktora çalışmasında parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler araştırılmıştır. Araştırma, ailedeki parçalanmanın çocuğun geleceğini nasıl ve ne yönde etkilediğini belirlemek amacını taşımaktadır. Ailenin

ölüm ve boşanma yoluyla parçalanması, başta çocuk olmak üzere eşleri ve toplumu yakından etkilemektedir. Ailedeki parçalanma ve olumsuzluklardan fiziksel, ruhsal ve biyolojik özelliklerinden dolayı, en çok çocuk etkilenmektedir. Bu etkinin nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini analiz etmek, doktora çalışmasının temel amacını oluşturmaktadır. Araştırma, Malatya’da boşanma ve eslerden birinin ölümü sonucu ailenin parçalanmasının ve olumsuz aile koşullarının, çocuk ve onun hayatı üzerindeki etkilerini tespit etmek için yapılmıştır. Araştırmanın verileri Malatya ilinde bulunan ilköğretim ve liselerde eğitim görmekte olan son sınıftaki parçalanmış aile çocuklarına uygulanan anket çalışması ile elde edilmiştir.

Çayırdag (2006) tarafından hazırlanmış yüksek lisans çalışmasında ilköğretim 7. ve 8.sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla başetme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma verileri İstanbul ilinde bulunan ilköğretim 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanan Zorbalık Eğilimi, Zorbalıkla Başetme ve Okul Kültürü Ölçekleri aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre okul kültürünün başarı boyutu ile zorbalığın engellenmesi bilinci ve savunma bilinci arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin cinsiyetleri ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Araştırmada ayrıca zorbalık eğilimi ile okul türü yani okulun devlet okulu ya da özel okul olup olmaması arasında da anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Dibasilio (2008) tarafından yapılmış olan master çalışmasında öğrenci liderleri aracılığıyla ortaokul öğrencileri arasında görülen zorbalığın azaltılması amaçlanmıştır. Araştırmada 8. sınıf öğrencilerinden 28 kişi ve 24 tane öğretmen araştırmada katılımcı olmuştur. 11 Eylül 2007 tarihinde başlayan araştırma 20 Aralık 2007 tarihinde sona ermiştir.

Bu proje dört tür zorbalık üzerine odaklanmıştır: Fiziksel, sözel, sosyal ve elektronik. Araştırmacı öğretmenler problemi ortaya konulmasında öğretmen, öğrenci ve danışman anketi uygulamasını seçmişlerdir.

Öğrenci anketleriyle elde edilen sonuçlar öğrencilerin zorbalıkla ilgilerini zorba, kurban, tanık olarak ortaya koymalarını sağlamıştır. Öğrenci liderlerinin % 71’i bir önceki baharda -en az bir defa olmak üzere- sözel zorbalık kurbanı olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 26 ‘sı minimum her hafta sözel ve sosyal zorbalığa tanık olduklarını rapor etmişlerdir.

Öğretmen ve danışman anketleri onların zorbalıkla ilgili gözlemlerini ve zorbalığın ne zaman dikkatlerini çekmeye başladığını ifade etmelerini sağlamıştır. Öğretmenlerin % 67'si 2007 baharında zorbalığı orta düzeyde bir sorun olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Aynı yaklaşımı danışmanlar da rapor etmişlerdir.

Öğrenci liderleri zorbalıkla ilgili bilgileri sınıf arkadaşlarıyla paylaşacak şekilde eğitilmiştir. Öğretmen araştırmacılar projeye; zorbalığı engelleme konusunda doğrudan bilgi verme, takım oluşturma çalışmaları, grup tartışmaları yapmak üzere dahil edilmişlerdir. Uygulanan bu çözüm çalışmaları ile okul genelinde görülen zorbalığın azaltılması amaçlanmıştır. Lider olarak seçilen öğrencilere zorbalığın azaltılması sürecinde liderlik ve olumlu sosyal ilişki kurma beceri eğitimleri verilmiştir. Bu eğitimle lider öğrencilerin sınıf ortamlarında öğrendiklerini arkadaşlarıyla paylaşmaları amaçlanmıştır.

Proje kapsamında yapılan uygulamalar bazı olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Öğretmenlerin zorbalıkla ilgili yaklaşımlarının değiştiği, öğrencilerin zorbalık konusundaki bilinçlerinin ve zorbalıkla başedebilme becerilerinin arttığı gözlenmiştir.

Drosopulos, Heald, ve McCue, (2008) tarafından yapılmış olan deneysel araştırma projesi zorba davranışların bütün türlerini ve bu davranışların azaltılma yöntemlerini sorgulamıştır.

Zorbalığın belgelendirilmesinde; gözlem, aile ve öğrenci anketleri kullanılmıştır. Gözlem sonuçları en yaygın zorba davranışlarının isim takma, dedikodu yapma olduğunu ortaya koymuştur. Öğrenci anketleri neredeyse öğrencilerin yarısından fazlasının zorbalığa uğradığını ortaya koymuştur. Aile anketi de ailelerin yarısının zorbalığı problem olarak gördüğünü, ailelerin beşte birinin okul yönetimine zorbalık için şikayette bulunduğunu belirlemiştir.

Yapılan araştırma öğrencilere yaptırılan pek çok aktiviteden oluşmaktadır. İlk çalışmada öğrencilere sözel ve fiziksel zorbalığı tanımlatılmış. Sonra beyin fırtınası tekniğiyle zorbalığın fiziksel ve sözel olarak sınıflandırılması sağlanmıştır. Sonraki çalışmada öğrencilerin zorbalığın en çok yapıldığı yerler hakkında ve bu yerlerde zorbalığın azaltılması yönünde beyin fırtınası yapmaları desteklenmiştir. Üçüncü haftada öğrenciler rol oynama yöntemiyle zorbalık durumlarını sırayla kurban ya da zorba ya da tanık birisi rolünde dramatize etmişlerdir. Dördüncü haftada okulun değişik yerlerine asılmak üzere zorbalığı engelleme posterleri hazırlamışlardır. Bir sonraki haftada öğrenciler zorbalıkla ilgili anketleri gözlemci ya da kurban olarak yanıtlamışlardır. Sonraki öğrenciler gruplara ayrılarak hafta

boyunca sınıflarda söylemek üzere zorbalığı eleştiren rap şarkıları yazmışlardır. Bir sonraki hafta öğrenciler zorbalık, kurban ve öğretmenlerin zorbalığın çözümüyle ilgili kararlarını içeren öyküler okumuşlardır. Son iki haftada öğrenciler özgüven testine tabi tutulmuşlar. Test sonrasında öğrenciler zorbalıkla baş etmede daha rahat olduklarını belirtmişlerdir. Sonuçlar, zorbalık olaylarının 147’den 101’e % 31 oranında düşüş olduğunu göstermiştir. Zorbalık türü olarak sözel zorbalığın oranı, özellikle isim takma, dedikodu yapma % 39 oranında düşüş göstermiştir.

Araştırmanın sonuç bölümünde çalışma süresince katılımcıların zorbalığın farkında olma ve zorbalık sorununu çözme oranlarında artış olduğu ve yapılmış olan çalışmaların daha güvenli bir çevre oluşturmada ve pozitif bir sınıf ortamı oluşturmada başarılı olduğu yorumuna yer verilmiştir.

Amy, Adamski ve Ryan (2008) tarafından yapılmış olan araştırma okulda kız öğrenci zorbalığının azaltılmasına odaklanmıştır. Araştırmaya altıncı ve yedinci sınıflardan 35 kız öğrenci katılmıştır. Dört Eylül 2007 tarihinde başlayan araştırma projesi 14 Aralık 2007 tarihinde sona ermiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak öğrenci ve danışman anketleri, gözlem listeleri kullanılmıştır. Anketler ve gözlem listeleri ile kurban, zorba ve zorbalıkla ilgili tanıkların tanımlarının ve özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Öğrenci anketlerinden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yarısından fazlasının zorbalığa uğradığı saptanmıştır. Danışman anketlerinden zorbalığın en çok yapıldığı yerlerin oyun alanları ve beden eğitimi dersi sınıfları olduğu belirlenmiştir. Gözlemler sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının öğle yemeği ve dinlenme zamanlarında zorbalığa uğradıklarını ortaya koymuştur.

Bu projede zorbalığın önlenmesinde yöntem olarak odak grup uygulaması seçilmiştir. Bu odak gruplarda öğretmen araştırmacılar zorba ve kurban davranışlarının ortaya konulması için farklı metotlar kullanmışlardır. Pozitif sosyal etkileşimi güçlendirme amacıyla; rol oynama, düşüncelerini yazılı ifade etme gibi yöntemler uygulanmıştır. Proje kapsamında pozitif sosyal etkileşimi özendirmek amacıyla odak gruplara katılan kızların rol oynama, tartışmalar yapma, kompozisyon yazma, takım kurma gibi faaliyetlere katılmaları sağlanmıştır. Zorbalığı işleyen “Odd Girl Out” gibi filmler odak grup öğrencilerine izletilmiştir. Öğrencilere ve danışmanlara dağıtılan anket sonuçları öğretmenlerin zorbalığın ciddiyetini ve zorbalık probleminin görmezden gelinecek tipik bir ortaokul sorunu olmadığını anlamalarına yardımcı olduğu gözlenmiştir.

Walsh, Beaton (2000) tarafından yapılmış olan master tezinde, ortaokul ve liselerde var olan zorbalığa karşı geliştirilmiş Zorbalığı Engelleme Programının (anti-bullying program) etkisini incelenmektedir. Araştırmada üç alt problem sorusu vardır:

1. Zorbalığı Engelleme Programı ortaokul (7-9 sınıflar) ve liselerde (10-12.sınıflar) zorbalığı azaltıcı bir etkiye sahip olacak mıdır?

2. Program ortaokul düzeyinde mi daha etkili olacaktır, yoksa lise düzeyinde mi ?

3. Programın etkililiğinde cinsiyet değişkeni önemli midir? Öğrencilerin erkek ya da kız olması programdan yarar sağlamalarında önemli midir?

Araştırmanın bulguları şöyle özetlenebilir:

Araştırma kapsamında toplanan ve analizi yapılan bilgiler, zorbalığı engelleme programının ortaokul ve lise düzeyinde etkisiz olduğunu ileri sürmüştür. St. Bernard Okulundaki deney grubu Jacques Fontaine Okulundaki kontrol grubu ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak kayda değer bir değişiklik gözlenmemiştir. Deney grubu öğrencilerinin sınıfı programın etkililiğinde bir faktör olarak ele alınıp incelendiğinde, sadece bir soruya verilen yanıtların istatistik sonuçlarına az bir etkisinin olduğu gözlenmiş olup 10-12 sınıf aralığındaki öğrenciler 7-9 sınıf aralığındaki öğrenci arkadaşlarına göre daha az düzeyde zorbalık rapor etmişlerdi. Ek olarak, cinsiyet faktörü deney grubunda bir faktör olarak incelendiği zaman istatistiksel açıdan kayda değer bir değişiklik gözlenmemiştir. Araştırmada sonuç olarak çalışma için seçilmiş bulunan Zorbalığı Engelleme Programının “Ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde etkisiz olduğu ortaya çıkmıştır.” yorumu yapılmıştır.

Raynish (2007) tarafından yapılmış olan çalışmanın amacı boşanmanın öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini sorgulamaktır. Araştırmada yirminci yüzyılın başlarında her bin evlilikte sadece üç tane boşanmanın olduğu Amerika’da yıllar boyunca boşanma oranı yetişkinleri ve çocukları etkileyecek şekilde hızla artması ve Amerikan istatistiklerinde 1990-1999 aralığında boşanma oranı evli kadınlar arasında 1960’ların oranının iki katı olacak şekilde 9.2’den 19.5’e yükselmesi konu edilmiştir.

Araştırmada ayrıca resmi istatistik raporlarına göre her yıl bir milyonun üzerinde çocuğun boşanmadan etkilendiği ortaya konmaktadır. Bu oran 1960 yılında görülen boşanma oranlarının iki katıdır. Ek olarak araştırmada Amerikan Ulusal Evlilik Projesi’nin (National

Marriage Project), 1999 yılında evliliklerin yarısından fazlasının evlilikle sonuçlanmakta olduğunu rapor etmesi konu ediliyor.

Araştırmacı, yukarıda gören boşanma oranları sonucunda parçalanmış aile sahibi çocukların bu durumdan nasıl etkilendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmacı, öğretmenlerin bu etkinin boyutlarında ne kadar hemfikir olduklarını araştırmıştır. Araştırmanın konusu boşanmanın çocukların akademik başarılarında ve ekonomik, duygusal durumlarında nasıl bir etki yaptığıdır. Bu araştırmaya katılanlar, araştırma konusu ile aynı görüşte olduklarını ve boşanmanın çocukların akademik başarılarını ve sosyal durumlarını etkilediğini belirtmişlerdir.

Anderson ve Swiatowy (2008) tarafından yapılmış olan çalışmada ilköğretim öğrencileri arasında görülen zorbalığın sosyal beceriler kullanılmasıyla çözümlenme durumu araştırılmıştır.

Araştırmada dördüncü sınıf öğrencilerinden toplanan belgelere göre zorbalık davranışları olarak “isim takma”, “dışlama”, “insanlara ve onların eşyalarına saygısız davranma” ve “tehdit-korkutma” belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak öğrenci anketleri, öğretmen anketleri, gözlem listeleri, aile anketleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan öğrenci anketleri uygulandığı zaman dördüncü sınıf öğrencilerinin dörtte üçünden fazlasının zorbalığa uğradığını fark edilmiştir. Erkek öğrenciler kızlardan daha sık zorbalığa uğramışlardır. Zorbalığın, en sık oyun alanında, otobüste ve okul koridorunda gerçekleştiği ortaya konmuştur. Ayrıca en çok endişe verici bir konu olarak öğrencilerin üçte birinin okulda kendisini güvende hissetmediği verisi elde edilmiştir. Araştırma kapsamında zorbalıkla baş etme stratejisi olarak öğrencilere sosyal beceriler öğretilmiştir. Zorbalığın bertaraf edilmesinde yararlı olacak bu sosyal beceriler: Özgüvenli olma davranış eğitimi, kültürel farkındalık, empati yapma, saygı gösterme, uygun tepki verme olarak belirlenmiştir.

Bu beceriler, rol oynama ve yöntemi Jerry Spinelli’in Crash adlı eseri kullanılarak öğretilmiştir. Sosyal beceriler için ek uygulama olarak öğrencilerle bireysel görüşme yapılması, aile aktivitelerine katılım, proje paylaşımı, arkadaşlıkla ilgili posterler, gizli arkadaşlar, öğrenilen stratejilerin zorbalıkla baş etmede uygulanması gibi çalışmalar yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin zorbalıkla baş etmede kendilerine daha fazla güvenmeye başladıkları gözlenmiştir. Yetişkinlere haber vermeye istekli olan öğrencilerin yanında bağımsız bir şekilde daha fazla sorunu çözme duygusunda olanlar olduğu gözlenmiştir. Çalışma boyunca öğrencilerin kendilerini okulda güvende hissetme algılarında

artış olduğu ve çalışma süresince kendilerine öğretilen stratejileri kullanarak sorunlarını çözmeye başladıkları ortaya konmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan ölçme aracı, verilerin toplanması ve analizleri anlatıldı.

3. 1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada genel tarama modeli türlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir. Bu çalışmada ilişkisel model ile ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile aile tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir.

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında, Eskişehir ili Odunpazarı ilçesinde bulunan ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Okullar tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlendi. Okulların belirlenmesinde Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü verileri kullanılmıştır.

Tablo: 3. 1. Veri Toplanan Okulların Listesi

Okul Adı	6. sınıf	7. sınıf	8.sınıf	Toplam Öğrenci Sayısı
Hasan Sipahi İ.Ö.O.	46	45	41	132
A.Gaffar İ.Ö.O.	25	25	25	75
Yunus Emre İ.Ö.O.	14	16	16	46

Adalet İ.Ö.O.	22	22	26	68
Milli Zafer İ.Ö.O.	40	31	41	112
Murat Atılğan İ.Ö.O.	8	10	12	30
Melahat Ünügür İ.Ö.O.	24	31	29	84
Ahmet Sezer İ.Ö.O.	15	15	15	45
Genel Toplam				594 Öğrenci

3. 3. Verilerin Toplanması

Veriler, örneklem için seçilen okullara bizzat araştırmacının kendisi tarafından gidilerek kişisel bilgi formlarının ve ölçme araçlarının ilgili öğrencilere dağıtılması suretiyle toplandı. Gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra cevaplama süresi başlatıldı. Katılımcılara kişisel bilgilerinin saklanacağı belirtildi. Her bir ölçek için ortalama 45 dakikalık bir zaman dilimi ayrıldı.

3. 4. Grubun Genel Yapısına İlişkin Betimsel İstatistikler

Araştırma ile elde edilen ve örneklem grubunu oluşturan öğrencilere ait demografik verilerin frekans ve yüzde dağılımları aşağıda sırasıyla verilmiştir. 10 Tablodan oluşan bu bölümde öğrencilerin yaşları, cinsiyetleri, sınıfları; öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, çalışma durumu gibi özellikleri açısından genel toplam içindeki frekans ve yüzdeleri açıklanmıştır.

Tablo 1: Sınıf değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sınıf	<i>f</i>	%	<i>Geç.%</i>	<i>Yığ. %</i>
6. sınıf	195	32,8	32,8	32,8
7. sınıf	198	33,3	33,3	66,2
8. sınıf	201	33,8	33,8	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; her sınıf seviyesinden birbirine yakın öğrencilerin araştırmaya katıldığı görülmektedir. Öğrencilerin %32,8'ini altıncı sınıflar oluştururken, %33,3'ü yedinci sınıflardan ve %33,8'i de sekizinci sınıflardan oluşmuştur.

Tablo 2 : Yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Yaş	<i>f</i>	%	Geç.%	Yığ. %
12	156	26,3	26,3	26,3
13	196	33,0	33,0	59,3
14	175	29,5	29,5	88,7
15	67	11,3	11,3	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; en fazla %33 ile 13 yaş öğrencisi araştırmaya katılırken, en az %11,3 ile 15 yaşındaki öğrenciler araştırmaya katılmıştır.

Tablo 3: Cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	<i>f</i>	%	Geç.%	Yığ. %
Kız	285	48,0	48,0	48,0
Erkek	309	52,0	52,0	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; %48'inin kız, %52'sinin de erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Kardeş sayısı değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Kardeş sayısı	<i>f</i>	%	<i>Geç.%</i>	<i>Yığ. %</i>
Tek çocuk	182	30,6	30,6	30,6
1 kardeş	246	41,4	41,4	72,1
2 kardeş	90	15,2	15,2	87,2
3 ve fazla kardeş	76	12,8	12,8	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; %41,4 ile 1 kardeşi olan öğrenciler en fazlayken, %12,8 ile 3 ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin en az olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Anne Baba Birliktelik değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Anne Baba Birliktelik	<i>f</i>	%	<i>Geç.%</i>	<i>Yığ. %</i>
Birlikte	532	89,6	89,6	89,6
Birlikte değil	62	10,4	10,4	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne baba birliktelik değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; %89,9'unun anne babasının birlikte, %10,4'ünün de ayrı olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Ebeveyn yaşam durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Ebeveyn yaşam durumu	<i>f</i>	%	<i>Geç.%</i>	<i>Yığ. %</i>
Sağ	557	93,8	93,8	93,8
Ölü	37	6,2	6,2	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin ebeveyn yaşam durumu değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; %93,8'inin ebeveynlerinin sağ, %6,2'sinin ise en az bir ebeveyninin ölmüş olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Anne-Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Eğitim Düzeyi	<i>Anne</i>		<i>Baba</i>	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
İlköğretim	302	50,8	170	28,6
Lise	184	31,0	242	40,7

Yükseköğretim	108	18,2	182	30,6
Toplam	594	100,0	594	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeyi dağılımını incelediğimizde; annelerin ilköğretim mezunu olanlarının babalardan fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca lise ve üniversite mezunu babaların sayısının da annelerden fazla olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunu annelerin oranı %50,8 iken ilköğretim mezunu babaların oranının %28,6 olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu annelerin oranı %18,2 iken üniversite mezunu babaların oranının % 30,6 olduğu görülmektedir.

Tablo 8 : Anne-Baba Çalışma Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Çalışma Durumu	Anne		Baba	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Çalışıyor	207	34,8	535	90,1
Çalışmıyor	387	65,2	59	9,9
Toplam	594	100,0	594	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba çalışma durumu dağılımını incelediğimizde; çalışmayan anne sayısının, çalışmayan baba sayısından önemli oranda fazla olduğu görülmektedir. Çalışan annelerin oranı %34,8 iken çalışan babaların oranı % 90,1 çıkmıştır.

Tablo 9: Gelir düzeyi değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Gelir düzeyi	<i>f</i>	%	Geç.%	Yığ. %
0–999 TL	106	17,8	17,8	17,8
1000–1999 TL	271	45,6	45,6	63,5
2000–2999 TL	137	23,1	23,1	86,5
3000 TL üzeri	80	13,5	13,5	100,0

Toplam	594	100,0	100,0
--------	-----	-------	-------

Araştırmaya katılan öğrencilerin gelir düzeyi değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; % 45,6 ile 1000 – 1999 tl arası gelire sahip bireyler en fazlayken, %13,5 ile 3000 tl üzeri gelire sahip kişilerin en az olduğu görülmektedir.

Kişisel oda	<i>f</i>	%	<i>Geç.%</i>	<i>Yığıl. %</i>
Evet	480	80,8	80,8	80,8
Hayır	114	19,2	19,2	100,0
Toplam	594	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel oda değişkenine göre dağılımı incelendiğinde; %80,8'inin kişisel odası varken, kalan %19,2'sinin kişisel bir odası olmadığı görülmektedir.

3. 5. Veri Toplama Araçları

3. 5. 1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılacak öğrencilerle ilgili kişisel bilgileri almak için kişisel bilgi formu oluşturuldu. Bu formda yer alan sorular alt problem cümlelerinde yer alan durumları açıklayacak şekilde düzenlendi. 19 maddeden oluşan kişisel bilgi formuna öğrencinin kendisi ve ailesi ile ilgili bilgilere yanıt alacak sorulara yer verildi.

3. 5. 2. Zorba Davranış Eğilim Ölçeği

ZDEÖ Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Ayşin Satan tarafından geliştirilmiştir. Ölçek çalışmasının temel amacı İlköğretim ikinci kademesindeki öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmektir. ZDEÖ 67 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert ölçeği şeklinde dizayn edilmiştir. Ölçekte dört alt boyut bulunmaktadır. Birinci alt boyut 21 maddeden oluşan Fiziksel Zorbalık; İkinci alt boyut 21 maddeden oluşan Sözel Zorbalık; Üçüncü alt boyut 13 maddeden oluşan Eğlence Amaçlı Zorbalık; Dördüncü alt boyut 12 maddeden oluşan Duygu zorbalığıdır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 335, en düşük

puan 67'dir. Puanlar yükseldikçe zorbalık eğiliminin de arttığını göstermektedir. Araştırmacı tarafından ölçeğin yapı geçerliği .83, kriter geçerliği .47, benzer ölçek geçerliği de .44 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği ise .95'tir.

3. 5. 3. Anne-Baba Tutum Ölçeği

Anne- Baba Tutum Ölçeği 1991 yılında Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbush tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkiye’de geçerlik ve güvenirlik çalışması Yılmaz (2000) tarafından ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Ölçek, toplam 360 deneğe 15 gün arayla ikişer kez uygulanmıştır. Ölçeğin kabul/ ilgi, kontrol/ denetleme, psikolojik özerklik olmak üzere üç boyutu vardır.

Kabul ilgi boyutu, çocukların ebeveynlerini ne derece sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Kontrol/denetleme boyutu çocukların ebeveynlerini ne derece kontrollü ve denetleyici olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Psikolojik özerklik boyutu çocukların anne ve babanın demokratik tutumu ne derece uyguladığı ve çocuğun bireyselliğini ifade etmesini ne derece cesaretlendirdiği konularındaki algısını ölçmeyi amaçlar. Kabul/ ilgi boyutu dokuz, kontrol/denetleme boyutu sekiz, psikolojik özerklik boyutu dokuz maddeyle ölçülmektedir. Birinci ve üçüncü boyuttaki maddeler 4 dereceli Likert Tipi ölçek üzerinde, ikinci boyuttaki maddelerin ilk ikisi 7 dereceli, diğer maddeler ise 3 dereceli Likert Tipi ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. İlköğretim dönemindeki öğrenciler için test-tekrar güvenirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .74 ve .65, kontrol/denetleme alt ölçeği için .93 ve .75; psikolojik özerklik alt ölçeği için .79 ve .67 olarak bulunmuştur. Araştırmacı tarafından Ölçeğin benzer ölçek geçerliği .87 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin puanlanmasında maddeler tamamen benziyor ise 4, biraz benziyor ise 3, benzemiyor ise 2, hiç benzemiyor ise 1 şeklinde puanlanmıştır. Değerlendirme aşamasında ise tek numaralı maddeler aynen alınmış (kabul/ilgi boyutu), psikolojik özerklik boyutu için ise değerlendirme aşamasında çift numaralı maddeler tersten puanlanmış, sadece 12. madde düz olarak puanlanmıştır. Kontrol/denetleme boyutuna ait ilk iki madde ‘hayır’ cevabı için 7, ‘istediğim saate kadar’ cevabı için 1 olacak şekilde, 1 ile 7 arasında puanlanmıştır. 21. sorudan itibaren ise “hiç çaba göstermez” cevabı için 1, “çok az çaba gösterir” cevabı için 2 ve “çok çaba gösterir” cevabı için 3 olacak şekilde puanlanmıştır.

Boyut Adı	İlgili Maddeler
Kabul/ilgi boyutu	1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17

Psikolojik özerlik boyutu	2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18
Kontrol/denetleme boyutu	19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26

Ölçek alt boyutlarına göre dört anne- baba tutumu ayırt edilmiştir.

1. Demokratik Tutum,
2. İzin Verici/ İhmalkar Tutum,
3. Otoriter Tutum,
4. İzin Verici/ Müsamahakar Tutum

BÖLÜM IV BULGULAR VE YORUM

4. 1. Anne Baba Tutumuna İlişkin Analizler

Bu bölümde öğrencilerin yaş, sınıf, cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba eğitim düzeyi, anne baba çalışma durumu, anne baba birliktelik durumu değişkenleriyle anne baba tutumları arasındaki ilişki sorgulanmıştır. 13 tablodan oluşan bu bölümde önce değişkenler ile alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Anlamlı bir ilişkiye

rastlanmışsa hangi değişkenle hangi alt boyut arasında ilişki olduğu sorgulanmıştır. Öğrencilerin anne babaya ilişkin tutumlarını ölçmeyi amaçlayan ölçekte Kabul ve İlgi, Kontrol ve Denetleme, Psikolojik Özerklik olmak üzere üç tane alt boyut bulunmaktadır.

Tablo 11: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına ilişkin istatistiksel değerler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Kabul ve İlgi	594	12,00	34,00	27,83	3,22
Kontrol ve Denetleme	594	8,00	32,00	28,51	3,65
Psikolojik Özerklik	594	10,00	35,00	22,46	3,70

Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri tabloda verilmiştir. Bu sonuçlara göre, en düşük puan Psikolojik Özerklik alt boyutunda çıkarken, en yüksek puan Kontrol ve Denetleme alt boyutunda çıkmıştır.

Tablo 12: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Kabul /	6. sınıf (1)	195	27,8718	3,06947	,803	,449	-

İlgi	7. sınıf (2)	198	28,0152	3,11778			
	8. sınıf (3)	201	27,6119	3,46246			
Kontrol / Denetleme	6. sınıf (1)	195	29,2872	2,71680			3 < 1
	7. sınıf (2)	198	28,4949	3,57480	8,636	,000**	3 < 2
	8. sınıf (3)	201	27,7811	4,32225			2 < 1
	6. sınıf (1)	195	22,2564	3,72867			
Psikolojik Özerklik	7. sınıf (2)	198	22,3535	3,50580	1,113	,329	-
	8. sınıf (3)	201	22,7761	3,84248			

** $p < 0,01$

Tablo 12’de görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının sınıf değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kontrol ve denetleme alt boyutunda istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmışken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutta, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır.

Bu sonuçlara göre, 8. sınıf öğrencilerinin hem 7. sınıf hem de 6. sınıf öğrencilerinden daha az kontrol ve denetleme duygusu yaşadığı görülmektedir. Ayrıca 7. sınıf öğrencileri de 6. sınıf öğrencilerinden daha az kontrol ve denetleme duygusu algılamaktadır denilebilir. Bu durumun açıklaması olarak öğrencilerin sınıf kademelerinin yükselmesine bağlı olarak ailelerin onları çevreleriyle olan ilişkilerinde daha özgür bırakmalarını söyleyebiliriz. Aileler yaşı küçük çocuklarına daha korumacı yaklaşırken çocuklarının yaşlarının artmasıyla beraber onların arkadaşlarıyla daha serbest ve özgür ilişkiler kurmalarına, vakit geçirmelerine izin verdikleri düşünülmektedir.

Tablo 13: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test	
					F	p		
Kabul ve İlgi	Yaş	12 (1)	156	27,6731	3,11327	2,936	,033*	4 < 2

	13 (2)	196	28,2908	2,95992			
	14 (3)	175	27,7714	3,43148			
	15 (4)	67	27,0149	3,49672			
	12 (1)	156	29,2628	2,80348			
Kontrol ve Denetleme	13 (2)	196	28,7041	3,48979	5,001	,002**	3 < 1
	14 (3)	175	27,8057	4,35190			4 < 1
	15 (4)	67	28,0597	3,53716			
	12 (1)	156	21,9359	3,65210			
Psikolojik Özerklik	13 (2)	196	22,5918	3,58440	1,610	,186	-
	14 (3)	175	22,7943	4,05040			
	15 (4)	67	22,4627	3,03679			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Tablo 13'te görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının yaş değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kabul/ilgi ve kontrol/denetleme alt boyutlarında istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır, diğer alt boyutta anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutlarda, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, 15 yaşındaki öğrencilerin 13 yaşındaki öğrencilere nazaran daha fazla kabul/ilgi gördükleri söylenebilir. Bunun yanı sıra 14 ve 15 yaşlarındaki öğrencilerin 12 yaşındaki öğrencilere nazaran daha az kontrol/denetleme duygusu yaşadığı görülmektedir. Sınıf değişkeniyle paralellik gösteren bu bulgunun açıklaması da sınıf değişkeni için yapılan açıklama olabilir. Aileler çocukların artan yaşıyla beraber onların bazı ilişkilerinde ve kararlarında sorumluluğu çocuklarına bırakmakta ve kendi kontrollerini azaltmaktadırlar.

Tablo 14: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgi	Kız	285	28,0702	3,24504	,19222	1,736	592	,083
	Erkek	309	27,6117	3,19059	,18151			
Kontrol ve Denetleme	Kız	285	29,0561	3,17289	,18795	3,511	592	,000**
	Erkek	309	28,0129	3,98453	,22667			
Psikolojik Özerklik	Kız	285	22,6491	3,55684	,21069	1,169	592	,243
	Erkek	309	22,2945	3,81819	,21721			

***p < .01*

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 14'te görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, erkek öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, Kontrol ve Denetleme alt boyutunda $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunurken, diğer altboyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kontrol ve denetleme alt boyutunda ortaya çıkan istatistiksel farklılığın kız öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Yani kız öğrenciler aileleri tarafından daha fazla kontrol edildiğini düşünmektedir. Toplumumuzda kız öğrenciler aileler tarafından korunmaya muhtaç olarak algılanmaktadır. Onların çevreden her an bir tehlikeye maruz kalacakları endişesi yaşanmaktadır. Ayrıca kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha zayıf ve korunmasız oldukları kabul edilmektedir. Bu nedenlerden dolayı kız çocukların daha fazla kontrol algısına sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 15: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının kardeş sayısı değişkenine göre

anlamli bir farklilik gosterip gostermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Kabul ve İlgi	Kardeş sayısı						
	Tek çocuk (1)	182	28,0604	3,05957			
	1 kardeş (2)	246	28,0244	3,09565	2,982	,031*	4 < 1
	2 kardeş (3)	90	27,6556	3,08371			4 < 2
	3 ve fazla kardeş (4)	76	26,8684	3,96095			
Kontrol ve Denetleme	Tek çocuk (1)	182	28,9066	3,74713			
	1 kardeş (2)	246	28,4146	3,43078	1,593	,190	-
	2 kardeş (3)	90	28,5444	4,18709			
		3 ve fazla kardeş (4)	76	27,8553	3,38902		
Psikolojik Özerklik	Tek çocuk (1)	182	22,4505	3,74834			
	1 kardeş (2)	246	22,6260	3,85004	,846	,469	-
	2 kardeş (3)	90	21,9222	3,46484			
		3 ve fazla kardeş (4)	76	22,6184	3,31448		

* $p < 0,05$

Tablo 15'te görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının kardeş sayısı değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kabul ve ilgi alt boyutunda istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanırken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutta, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, 3 ve daha fazla kardeşe sahip öğrencilerin hem tek çocuk hem de 1 kardeşi olan öğrencilerinden daha az kabul ve ilgi duygusu yaşadığı görülmektedir.

Çocuk sayısının artmasıyla beraber anne babanın çocuklarına ayırabilecekleri ortalama zamanın azaldığı kabul edilmektedir. Bu nedenle çocuğuna yeterli zaman ayırıp onu iyi yetiştirmek isteyen bilinçli ve eğitilmiş aileler fazla çocuk yapmadığı gözlenmektedir. Ayrıca fazla sayıda çocuk sahibi ailelerin eğitim düzeyinin düşük olduğu kabul edilmektedir.

Dolayısıyla eğitim seviyesi düşük ailelerin çocuklarına ilgi gösterme konusunda çok bilinçli olmadıkları söylenebilir. Bu durumda kardeş sayısının artması kabul ilgi oranında düşmeye neden olabilir.

Tablo 16: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının anne-baba birliktelik değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne-baba birliktelik	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgi	Evet	532	27,9361	3,19422	,13849	2,323	592	,021*
	Hayır	62	26,9355	3,34797	,42519			
Kontrol ve Denetleme	Evet	532	28,5508	3,69089	,16002	,729	592	,467
	Hayır	62	28,1935	3,31335	,42080			
Psikolojik Özerklik	Evet	532	22,5019	3,67948	,15953	,719	592	,473
	Hayır	62	22,1452	3,85324	,48936			

* $p < 0.05$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 17'de görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının anne-baba birliktelik değişkenine göre kabul ve ilgi alt boyutunda $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunurken diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kabul ve ilgi alt boyutunda ortaya çıkan istatistiksel farklılığın anne-babası birlikte olan öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Anne babanın birlikte olması çocuklar üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Anne ve babanın her birinin çocuklar üzerinde etkisi vardır. Ailede birinin eksik olması çocuk üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Etraflarında arkadaşlarını anne babasıyla birlikte gören çocuk kendi anne ya da babasının ayrı olduğunu sorgulayacaktır.

Tablo 17: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının anne-baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne-baba yaşam durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgisi	Sağ	557	27,9013	3,21126	,13607	2,048	592	,041*
	Ölü	37	26,7838	3,25009	,53431			
Kontrol ve Denetleme	Sağ	557	28,5206	3,71198	,15728	,186	592	,853
	Ölü	37	28,4054	2,62953	,43229			
Psikolojik Özerklik	Sağ	557	22,4991	3,73570	,15829	,881	592	,378
	Ölü	37	21,9459	3,03632	,49917			

* $p < 0.05$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 17'de görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının anne-baba yaşam durumu değişkenine göre kabul ve ilgi alt boyutunda $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunurken diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Kabul ve ilgi alt boyutunda ortaya çıkan istatistiksel farklılığın anne-babası sağ olan öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Anne baba birliktelik durumu için yapılan yorumların bu sonuçla paralellik gösterdiği söylenebilir. Anne ya da babanın ölümü çocuklar üzerinde çok güçlü psikolojik etkilere neden olabilir. Ölen ebeveynin yarattığı boşluğun çocuk üzerinde sahipsiz kalma, kendini güvende hissedememe gibi duygulara neden olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 18: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının anne eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Kabul ve İlgil	Anne Eğitim						
	İlköğretim (1)	302	27,3377	3,37055			
	Lise (2)	184	28,3750	3,06677	7,398	,001**	1 < 2 1 < 3
	Yükseköğretim (3)	108	28,2870	2,84507			
Kontrol ve Denetleme	İlköğretim (1)	302	28,4636	3,54145			
	Lise (2)	184	28,6848	3,49372	,324	,724	-
	Yükseköğretim (3)	108	28,3611	4,20604			
Psikolojik Özerklik	İlköğretim (1)	302	22,0861	3,55674			
	Lise (2)	184	22,7663	3,78302	3,396	,034*	1 < 2 1 < 3
	Yükseköğretim (3)	108	23,0093	3,84634			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Tablo 18’de görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının anne eğitim değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kontrol ve denetleme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutlarda, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, gerek kabul ve ilgi gerekse psikolojik özerklik alt boyutunda annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin annesi lise ve üniversite mezunu olanlara nazaran daha az puan aldıkları görülmektedir. Annelerin eğitim düzeyinin artması onların çocuklarını daha iyi tanımalarına, onların gelişim süreçlerini fark etmelerine yardımcı olacaktır. Dolayısıyla eğitilmiş anneler çocukları ile daha yakın ve güvenli bir iletişime geçeceklerdir. Yeri geldiğinde onlara sorumluluk yükleyip kendi kararlarını kendilerinin almalarına yardımcı olacaklardır. Ancak eğitim düzeyi düşük annelerin çocukları ile bu yönde bir ilişkiye sahip olmalarının zor olacağı düşünülmektedir.

Tablo 19: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının baba eğitim değişkenine göre

anlamli bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Kabul ve İlgi	Baba Eğitim						
	İlköğretim (1)	170	26,9353	3,65388			
	Lise (2)	242	28,0537	3,10688	10,022	,000**	1 < 2
	Yükseköğretim (3)	182	28,3736	2,75380			1 < 3
Kontrol ve Denetleme	İlköğretim (1)	170	28,1235	3,66368			
	Lise (2)	242	28,4752	3,61667	2,166	,116	-
	Yükseköğretim (3)	182	28,9286	3,66563			
Psikolojik Özerklik	İlköğretim (1)	170	22,3588	3,48888			
	Lise (2)	242	21,9132	3,72341	7,536	,001**	1 < 3
	Yükseköğretim (3)	182	23,2967	3,71794			2 < 3

** $p < 0,01$

Tablo 19’da görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının baba eğitim değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kontrol ve denetleme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutlarda, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, kabul ve ilgi alt boyutunda, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin babası lise ve üniversite mezunu olanlara nazaran daha az puan aldıkları görülmektedir. Psikolojik özerklik alt boyutunda ise, babası üniversite mezunu olanların, babası hem ilköğretim hem de lise mezunu olanlara nazaran daha fazla puan aldığı görülmektedir. Elde edilen bu sonucun anne eğitim durumu değişkeniyle paralel olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyinin yüksek olması babaların çocuklarına karşı daha bilinçli ve anlayışlı olmalarına ve çocuklarıyla daha sağlıklı bir iletişim kurmalarına yardımcı olacaktır.

Tablo 20: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının anne çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne çalışma durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgi	Çalışıyor	207	28,1304	3,17108	,22040	1,655	592	,098
	Çalışmıyor	387	27,6718	3,24210	,16481			
Kontrol ve Denetleme	Çalışıyor	207	28,3382	3,71714	,25836	-,855	592	,393
	Çalışmıyor	387	28,6072	3,61857	,18394			
Psikolojik Özerklik	Çalışıyor	207	22,6473	3,94086	,27391	,881	592	,379
	Çalışmıyor	387	22,3669	3,55996	,18096			

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 20'de görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının anne çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, annesi çalışan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile çalışmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum annenin çalışmasının çocuğa yönelik tutumu etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 21: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Baba çalışma durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgi	Çalışıyor	535	27,8710	3,17295	,13718	,897	592	,370
	Çalışmıyor	59	27,4746	3,65002	,47519			
Kontrol ve Denetleme	Çalışıyor	535	28,5271	3,71588	,16065	,274	592	,784
	Çalışmıyor	59	28,3898	3,04006	,39578			
Psikolojik Özerklik	Çalışıyor	535	22,4523	3,72122	,16088	-,244	592	,807
	Çalışmıyor	59	22,5763	3,48990	,45435			

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 21'de görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, babası çalışan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile çalışmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum babanın da çalışmasının çocuğa yönelik tutumu etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 22: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Kabul ve İlgi	0–999 tl (1)	106	27,1415	3,26143	2,811	,039*	1 < 3 1 < 4
	1000–1999 tl (2)	271	27,7786	3,29124			
	2000–2999 tl (3)	137	28,2117	3,11408			
	3000 tl üzeri (4)	80	28,2750	2,99778			
Kontrol ve Denetleme	0–999 tl (1)	106	28,7547	2,79391	,631	,595	-
	1000–1999 tl (2)	271	28,3358	3,93862			
	2000–2999 tl (3)	137	28,7664	3,38305			
	3000 tl üzeri (4)	80	28,3625	4,08840			
Psikolojik Özerklik	0–999 tl (1)	106	22,0660	3,39262	1,338	,261	-
	1000–1999 tl (2)	271	22,3210	3,64289			
	2000–2999 tl (3)	137	22,7664	3,61220			
	3000 tl üzeri (4)	80	22,9625	4,32960			

* $p < 0,05$

Tablo 22’de görüldüğü gibi, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının gelir değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kabul ve ilgi alt boyutunda istatistiksel olarak $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutta, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, gelir düzeyi düşük öğrencilerin, gelir düzeyi yüksek olanlara nazaran ailelerinden daha az kabul ve ilgi algıladıkları söylenebilir. Yapılan araştırmalar ailelerin gelir düzeyi ile tutumlar arasında bir ilişki olduğunu desteklemektedir. Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocukları ile daha olumlu bir ilişkiye sahip oldukları, onların fiziksel ve ruhsal gelişimleriyle daha yakından ilgili oldukları düşünülmektedir. Gelişim

sürecinde anne babasını yanında hisseden çocukların elbette ki kabul ve ilgi algıları da yüksek olacaktır.

Tablo 23: Anne Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlarının kişisel oda değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Kişisel oda	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Kabul ve İlgi	Evet	480	28,1854	2,99007	,13648	5,631	592	,000**
	Hayır	114	26,3421	3,71752	,34818			
Kontrol ve Denetleme	Evet	480	28,6396	3,67030	,16753	1,730	592	,084
	Hayır	114	27,9825	3,54237	,33177			
Psikolojik Özerklik	Evet	480	22,6313	3,74214	,17080	2,262	592	,024*
	Hayır	114	21,7632	3,42377	,32067			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 23'te görüldüğü üzere, Anne Baba Tutum ölçeği alt boyutlarının kişisel oda değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, kişisel odası olan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile olmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, kabul/ilgi ve psikolojik özerklik alt boyutlarında anlamlı bulunurken, kontrol ve denetleme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı alt boyutlar incelendiğinde, kişisel odası olan öğrencilerin her iki alt boyutta da daha fazla olumlu algılamaya sahip olduğu söylenebilir. Çocuğun kişisel odasının olması anne babanın çocuğa aile içinde önem verdiğini, onu aile içinde bir birey gördüğünü destekler. Gerekli durumlarda odasına gidip dersine çalışabilen, arkadaşlarıyla birlikte odasında vakit geçirebilen çocuk kendini daha özerk hissedeceği düşünülmektedir.

4. 2. Zorbalığa İlişkin Analizler,

Bu bölümde öğrencilerin yaş, sınıf, cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba eğitim düzeyi, anne baba çalışma durumu, anne baba birliktelik durumu değişkenleriyle zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki sorgulanmıştır. 13 tablodan oluşan bu bölümde önce değişkenler ile alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Anlamlı bir ilişkiye rastlanmıyorsa hangi değişkenle hangi alt boyut arasında ilişki olduğu sorgulanmıştır. Zorbalık Eğilimini ölçme amacıyla kullanılan ölçekte Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygusal Zorbalık olmak üzere dört tane alt boyut bulunmaktadır.

Tablo 24: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarına ilişkin istatistiksel değerler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Fiziksel Zorbalık	594	21,00	104,00	41,04	18,68
Sözel Zorbalık	594	21,00	96,00	44,70	16,05
Eğlence Amaçlı Zorbalık	594	13,00	65,00	24,69	11,86
Duygusal Zorbalık	594	12,00	67,00	26,41	9,00

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri tabloda verilmiştir. Bu sonuçlara göre, en yüksek puan Fiziksel Zorbalık alt boyutunda çıkarken, en düşük puan Duygusal zorbalık alt boyutunda çıkmıştır.

Tablo 25: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	ANOVA		<i>LSD Test</i>
	Sınıf				<i>F</i>	<i>p</i>	
	6. sınıf (1)	195	35,9026	15,30567			
Fiziksel Zorbalık	7. sınıf (2)	198	42,5202	19,44241	12,021	,000**	1 < 2
	8. sınıf (3)	201	44,5721	19,86318			1 < 3
	6. sınıf (1)	195	40,0718	13,66254			
Sözel Zorbalık	7. sınıf (2)	198	46,5556	16,57698	12,653	,000**	1 < 2
	8. sınıf (3)	201	47,3532	16,75857			1 < 3
	6. sınıf (1)	195	21,7128	9,89583			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	7. sınıf (2)	198	26,2980	12,51708	9,444	,000**	1 < 2
	8. sınıf (3)	201	25,9950	12,43885			1 < 3
	6. sınıf (1)	195	24,3795	7,70791			
Duygusal Zorbalık	7. sınıf (2)	198	27,2727	9,54319	7,620	,001**	1 < 2
	8. sınıf (3)	201	27,5373	9,30859			1 < 3

** $p < 0,01$

Tablo 25'te görüldüğü gibi, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının sınıf değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, tüm altboyutlarda istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın, hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, 6. sınıf öğrencilerinin hem 7. sınıf hem de 8. sınıf öğrencilerinden daha az Zorbalık davranışını ortaya koyduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar ilköğretim ikinci kademedeki sınıf kademesindeki artışla beraber çocukların zorbalık eğilimlerinde de artış olduğunu desteklemektedir. Zorbalık eğilimindeki bu artış lise bire kadar devam etmekte ve ondan sonra tekrar düşme eğilimine geçmektedir. Bu durumun

öğrencilerin ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde yaşadıkları fiziksel ve psikolojik değişimle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 26: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test	
					Yaş	F		p
Fiziksel Zorbalık	12 (1)	156	34,8910	13,72193	8,910	,000**		
	13 (2)	196	41,6735	19,78955			1 < 2	
	14 (3)	175	44,0971	18,56634			1 < 3	
	15 (4)	67	45,5373	22,16080			1 < 4	
Sözel Zorbalık	12 (1)	156	39,4167	12,96096	8,418	,000**		
	13 (2)	196	45,6531	16,79444			1 < 2	
	14 (3)	175	46,9943	15,90977			1 < 3	
	15 (4)	67	48,1940	18,02291			1 < 4	
Eğlence Zorbalık	Amaçlı	12 (1)	156	20,9551	8,95965	7,446	,000**	
		13 (2)	196	25,5867	12,74957			1 < 2
		14 (3)	175	26,1771	11,84757			1 < 3
		15 (4)	67	26,8806	13,36268			1 < 4
Duygusal Zorbalık	12 (1)	156	23,7436	7,52533	6,904	,000**		
	13 (2)	196	26,8827	9,41801			1 < 2	
	14 (3)	175	27,5029	8,97050			1 < 3	
	15 (4)	67	28,4030	9,77018			1 < 4	

** $p < 0,01$

Tablo 26'da görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının yaş değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü

varyans analizi (ANOVA) sonucunda, tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutlarda, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, 12 yaşındaki öğrencilerin 13,14 ve 15 yaşındaki öğrencilere nazaran daha az zorbaca davranış ortaya koydukları söylenebilir. Öğrencilerin yaş değişkeni bulgularıyla sınıf değişkeni bulgularının paralel olduğu düşünülmektedir.

Tablo 27: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Kız	285	39,4000	17,04555	1,00969	-2,063	592	,040*
	Erkek	309	42,5566	19,97712	1,13646			
Sözel Zorbalık	Kız	285	43,5649	15,02299	,88989	-1,653	592	,099
	Erkek	309	45,7411	16,90244	,96155			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Kız	285	23,9965	11,35177	,67242	-1,370	592	,171
	Erkek	309	25,3301	12,29116	,69922			
Duygusal Zorbalık	Kız	285	25,4772	8,58534	,50855	-2,443	592	,015*
	Erkek	309	27,2751	9,29174	,52859			

* $p < .05$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 27'de görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, erkek öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, Fiziksel ve duygusal Zorbalık alt

boyutlarında $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunurken, diğerk altboyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Fiziksel ve duygusal Zorbalık alt boyutunda ortaya çıkan istatistiksel farklılığın erkek öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Yani erkek öğrenciler daha fazla zorbaca davranış ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar erkek öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin kız öğrencilere oranla daha yüksek olduğunu desteklemektedir. Ancak bazı araştırmalar kız öğrencilerin zorbalık eğiliminin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Erkek öğrencilerin birbirleriyle ilişkilerinde daha rekabetçi, kız öğrencilerinse birbirlerini destekler tarzda bir ilişkiye sahip oldukları düşünülmektedir.

Tablo 28: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
Fiziksel Zorbalık	Kardeş sayısı						
	Tek çocuk (1)	182	41,4066	19,09874	1,795	,147	-
	1 kardeş (2)	246	39,8171	17,69270			
	2 kardeş (3)	90	40,0444	17,09452			
	3 ve fazla kardeş (4)	76	45,3158	22,00558			
Sözel Zorbalık	Tek çocuk (1)	182	45,4725	15,89005	2,742	,042*	2 < 4
	1 kardeş (2)	246	43,3171	15,69496			
	2 kardeş (3)	90	43,3333	15,07360			
	3 ve fazla kardeş (4)	76	48,9211	18,04274			
	3 ve fazla kardeş (4)	76	48,9211	18,04274			3 < 4
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Tek çocuk (1)	182	25,0330	11,81482	1,355	,256	
	1 kardeş (2)	246	24,3415	11,73923			
	2 kardeş (3)	90	23,2111	10,47683			
	3 ve fazla kardeş (4)	76	26,7500	13,67345			
	Duygusal Zorbalık	Tek çocuk (1)	182	27,2670	8,94236	2,867	,036*
1 kardeş (2)		246	26,0528	9,03786			
2 kardeş (3)		90	24,5889	8,30310			
3 ve fazla kardeş (4)		76	28,4079	9,44624			
3 ve fazla kardeş (4)		76	28,4079	9,44624			3 < 4 2 < 1

*p<0,05

Tablo 28’de görüldüğü gibi, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının kardeş sayısı değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, Sözel ve Duygusal Zorbalık alt boyutlarında istatistiksel olarak p<0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutlarda, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı

Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, 3 ve daha fazla kardeşe sahip öğrencilerinin hem 1 kardeşi olan hem de 2 kardeşi olan öğrencilerden daha fazla sözel ve duygusal Zorbalık ortaya koyduğu görülmektedir. Kardeş sayısının artması evde kardeşler arasında anne baba sevgisi paylaşımında rekabeti arttıracakı düşünülmektedir. Artan rekabet sonucu kardeşler arası ilişkiler gerginleşebilir. Ayrıca artan kardeş sayısı evde çocuklar için sağlanan imkanların paylaşımında da çocuklar arası ilişkilerde gerginliklere neden olabilir.

Tablo 29: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının anne-baba birliktelik değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne-baba birliktelik	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Evet	532	40,1560	18,02614	,78153	-3,417	592	,001**
	Hayır	62	48,6452	22,31158	2,83357			
Sözel Zorbalık	Evet	532	44,0733	15,64111	,67813	-2,790	592	,005**
	Hayır	62	50,0484	18,51134	2,35094			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Evet	532	24,3778	11,58048	,50208	-1,885	592	,060
	Hayır	62	27,3710	13,83893	1,75755			
Duygusal Zorbalık	Evet	532	26,1015	8,96935	,38887	-2,478	592	,013*
	Hayır	62	29,0806	8,86381	1,12571			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 29'da görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının anne-baba birliktelik değişkenine göre Fiziksel, sözel ve duygusal Zorbalık alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunurken eğlenme amaçlı zorbalık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ortaya çıkan istatistiksel farklılığın anne-babası ayrı olan öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Anne babası ayrı olan çocukların bu durumdan olumsuz etkilenecekleri yapılan araştırmalarca desteklenmektedir. Anne ya da babanın evde

olmaması çocuğun gelişiminin takibinde eksikliklere neden olabilir. Annenin de babanın da çocuğa gelişim döneminde katkılarının olacağı düşünülmektedir. Ayrıca anne babanın ayrı olması çocuk üzerinde kontrolü güçleştireceği kabul edilmektedir.

Tablo 30: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının anne-baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne-baba yaşam durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Sağ	557	40,5045	18,27396	,77429	-2,736	592	,006**
	Ölü	37	49,1351	22,76591	3,74269			
Sözel Zorbalık	Sağ	557	44,2513	15,76621	,66804	-2,638	592	,009**
	Ölü	37	51,4054	18,86275	3,10102			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Sağ	557	24,3968	11,65599	,49388	-2,349	592	,019*
	Ölü	37	29,1081	14,02534	2,30575			
Duygusal Zorbalık	Sağ	557	26,1903	8,96635	,37992	-2,344	592	,019*
	Ölü	37	29,7568	8,91754	1,46603			

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 30'da görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının anne-baba yaşam durumu değişkenine göre tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ortaya çıkan istatistiksel farklılığın anne ve/veya babası ölü olan öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Anne ya da babanın ölümünün çocuk üzerinde çok güçlü psikolojik etkilere neden olacağı yapılan araştırmalarca desteklenmektedir. Ayrıca bir ebeveyninin ölümü sonucunda diğer ebeveyniyle yaşamının ya da yaşayan ebeveynin evlenmesi sonucu üvey anne ya da baba ile yaşamak durumunda kalmanın çocukların psikolojileri üzerinde olumsuz etkilere neden olacağı kabul edilmektedir. Tek ebeveynin

çocuğun gelişimini izlemekte yetersiz ve eksik kalması, üvey anne ya da babanın çocuk üzerinde psikolojik çatışmaya neden olma ihtimali olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 31: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının anne eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
	Anne Eğitim						
	İlköğretim (1)	302	40,1921	18,13083			
Fiziksel Zorbalık	Lise (2)	184	40,6413	18,63224	1,809	,165	-
	Yükseköğretim (3)	108	44,1019	20,08763			
	İlköğretim (1)	302	43,6821	15,50710			
Sözel Zorbalık	Lise (2)	184	44,3804	15,78568	3,051	,048*	1 < 3
	Yükseköğretim (3)	108	48,0741	17,62735			
	İlköğretim (1)	302	24,2583	11,63193			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Lise (2)	184	24,4185	11,66958	1,322	,267	-
	Yükseköğretim (3)	108	26,3611	12,74220			
	İlköğretim (1)	302	26,3113	9,18267			
Duygusal Zorbalık	Lise (2)	184	25,7880	8,23054	1,676	,188	-
	Yükseköğretim (3)	108	27,7593	9,64595			

* p < 0,05 **p < 0,01

Tablo 31’de görüldüğü gibi, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının anne eğitim değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, Sözel Zorbalık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanırken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı bu alt boyutta, farklılığın hangi değişkenler arasında olduğunu belirlemek için Anova sonrası tamamlayıcı Post Hoc LSD testinden yararlanılmıştır. Bu sonuçlara göre, sözel Zorbalık alt boyutunda annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin annesi ilköğretim mezunu olanlara nazaran daha fazla zorbaca davranış

ortaya koydukları görülmektedir. Yapılan araştırmalar annenin eğitim düzeyinin artması ile çocukların zorbalık eğilimi arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi yüksek ve çalışan annelerin çocuklarına yeterince zaman ayıramadıkları, çocuklarının gelişimiyle yakından ilgilenemedikleri düşünülmektedir. Annelerin bu eksikliği telafi etmek için çocuklarını aşırı serbest bırakmaları ya da onlara gereğinden fazla harçlık vermelerinin çocukların gelişiminde olumsuzluklara neden olacağı düşünülmektedir.

Tablo 32: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının baba eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	n	\bar{X}	ss	ANOVA		LSD Test
					F	p	
	Baba Eğitim						
	İlköğretim (1)	170	42,2118	19,80980			
Fiziksel Zorbalık	Lise (2)	242	39,7975	17,24308	,953	,386	-
	Yükseköğretim (3)	182	41,6044	19,42140			
	İlköğretim (1)	170	45,3176	16,30095			
Sözel Zorbalık	Lise (2)	242	43,3595	15,32385	1,477	,229	-
	Yükseköğretim (3)	182	45,8956	16,70892			
	İlköğretim (1)	170	25,2235	12,53433			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Lise (2)	242	24,1777	11,00459	,419	,658	-
	Yükseköğretim (3)	182	24,8736	12,33423			
	İlköğretim (1)	170	27,0294	9,18542			
Duygusal Zorbalık	Lise (2)	242	26,0124	8,37824	,640	,527	-
	Yükseköğretim (3)	182	26,3681	9,61247			

Tablo 32’de görüldüğü gibi, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının baba eğitim değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, hiçbir alt boyutta istatistiksel açıdan anlamlı farklılığa

rastlanmamıştır. Bu sonuçlara göre, zorbalık davranışının babanın eğitim durumu değişkeninden etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 33: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının anne çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Anne çalışma durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Çalışıyor	207	41,2754	19,39264	1,34788	,222	592	,824
	Çalışmıyor	387	40,9173	18,31103	,93080			
Sözel Zorbalık	Çalışıyor	207	45,1159	16,20069	1,12603	,465	592	,642
	Çalışmıyor	387	44,4729	15,98805	,81272			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Çalışıyor	207	23,9662	11,67413	,81141	-1,088	592	,277
	Çalışmıyor	387	25,0775	11,95302	,60761			
Duygusal Zorbalık	Çalışıyor	207	26,9420	8,90383	,61886	1,049	592	,294
	Çalışmıyor	387	26,1292	9,04559	,45981			

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 33'te görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının anne çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, annesi çalışan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile çalışmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum annenin çalışmasının zorbalık davranışını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 34: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Baba çalışma durumu	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Çalışıyor	535	40,7738	18,59703	,80402	-1,054	592	,292
	Çalışmıyor	59	43,4746	19,40526	2,52635			
Sözel Zorbalık	Çalışıyor	535	44,3514	15,94701	,68945	-1,582	592	,114
	Çalışmıyor	59	47,8305	16,78890	2,18573			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Çalışıyor	535	24,5794	11,94325	,51635	-,685	592	,493
	Çalışmıyor	59	25,6949	11,10647	1,44594			
Duygusal Zorbalık	Çalışıyor	535	26,3925	9,01389	,38970	-,162	592	,871
	Çalışmıyor	59	26,5932	8,91941	1,16121			

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 34'de görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, babası çalışan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile çalışmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuca göre babanın çalışma değişkeniyle zorbalık davranışı arasında ilişki olmadığı söylenebilir.

Tablo 35: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları

	Gruplar	<i>n</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	ANOVA		<i>LSD Test</i>
					<i>F</i>	<i>p</i>	
Fiziksel Zorbalık	0-999 tl (1)	106	39,9811	19,96043	,668	,572	-
	1000-1999 tl (2)	271	40,5203	17,91499			
	2000-2999 tl (3)	137	41,4599	18,97910			
	3000 tl üzeri (4)	80	43,5000	19,07148			
Sözel Zorbalık	0-999 tl (1)	106	44,0189	16,67618	,600	,615	-
	1000-1999 tl (2)	271	44,2768	15,57470			
	2000-2999 tl (3)	137	44,8029	16,41146			
	3000 tl üzeri (4)	80	46,8375	16,30519			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	0-999 tl (1)	106	23,4811	12,31664	,901	,440	-
	1000-1999 tl (2)	271	24,9594	11,73102			
	2000-2999 tl (3)	137	24,2263	11,60818			
	3000 tl üzeri (4)	80	26,1750	12,11733			
Duygusal Zorbalık	0-999 tl (1)	106	26,0472	9,71928	,100	,960	-
	1000-1999 tl (2)	271	26,4096	8,68535			
	2000-2999 tl (3)	137	26,5036	9,45665			
	3000 tl üzeri (4)	80	26,7500	8,36736			

Tablo 35'te görüldüğü gibi, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının gelir değişkenine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, hiçbir alt boyutta istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu sonuçlara göre, gelir düzeyi değişkeni ile de zorbalık davranışı arasında ilişki olmadığı söylenebilir.

Tablo 36: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Alt Boyutlarının kişisel oda değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Kişisel oda	n	\bar{X}	ss	sh	t-test		
						t	sd	p
Fiziksel Zorbalık	Evet	480	40,7229	18,56806	,84751	-,854	592	,393
	Hayır	114	42,3860	19,16648	1,79511			
Sözel Zorbalık	Evet	480	44,5500	16,05827	,73296	-,458	592	,647
	Hayır	114	45,3158	16,08017	1,50605			
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Evet	480	24,5813	11,91592	,54388	-,459	592	,646
	Hayır	114	25,1491	11,65449	1,09154			
Duygusal Zorbalık	Evet	480	26,3813	9,13586	,41699	-,173	592	,862
	Hayır	114	26,5439	8,42577	,78915			

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir. Tablo 36'da görüldüğü üzere, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği alt boyutlarının kişisel oda değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, kişisel odası olan öğrencilerin aritmetik ortalamaları ile olmayan öğrencilerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark, hiçbir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 37: Anne Baba Tutum Ölçeği ve Zorbalık Davranışı Eğilim Ölçeği Alt boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı Sonuçları,

		Kabul ve ilgi	Kontrol ve denetleme	Psikolojik özerklik	Fiziksel zorbalık	Sozel zorbalık	Eglence amaçlı zorbalık	Duygusal zorbalık
Kabul ve ilgi	r	1	,132(**)	,317(**)	-	-	-	-
	p	.	,001	,000	,180(**)	,178(**)	,103(*)	,165(**)
	N	594	594	594	594	594	594	594
Kontrol ve denetleme	r	,132(**)	1	,012	-	-	-	-
	p	,001	.	,765	,243(**)	,204(**)	,199(**)	,141(**)
	N	594	594	594	594	594	594	594
Psikolojik özerklik	r	,317(**)	,012	1	-	-	-	-
	p	,000	,765	.	,146(**)	,152(**)	,130(**)	,150(**)
	N	594	594	594	594	594	594	594
Fiziksel zorbalık	r	-	-	-	1	,894(**)	,860(**)	,702(**)
	p	,180(**)	,243(**)	,146(**)	.	,000	,000	,000
	N	594	594	594	594	594	594	594
Sozel zorbalık	r	-	-	-	,894(**)	1	,854(**)	,738(**)
	p	,178(**)	,204(**)	,152(**)	,000	.	,000	,000
	N	594	594	594	594	594	594	594
Eglence amaçlı zorbalık	r	-	-	-	,860(**)	,854(**)	1	,718(**)
	p	,103(*)	,199(**)	,130(**)	,000	,000	.	,000
	N	594	594	594	594	594	594	594
Duygusal zorbalık	r	-	-	-	,702(**)	,738(**)	,718(**)	1
	p	,165(**)	,141(**)	,150(**)	,000	,000	,000	.
	N	594	594	594	594	594	594	594

** $p < 0,01$

Korelasyon iki durum arasında bir ilişki olup olmadığına, ilişki varsa da ne yönde bir ilişki olmadığına bakmak için kullanılan bir test yöntemidir. İki durum arasında ilişki varsa bu pozitif yönde yani birinin artması diğ erinin de artması şeklinde olabilir. Ya da negatif yönde, birinin artma eğilimine girmesi diğ erinin azalma eğilimine girmesi şeklinde olabilir.

Tablo 37 incelendiğ inde, Anne Baba Tutum ölçeğ i tüm alt boyutları ile Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğ i alt boyutları arasında yüksek negatif korelasyona rastlanmıştır. Bu durumda öğrencilerin, anne babanın tutumunu algıları ile (kabul/ilgi, kontrol/denetleme ve özerklik) öğrencilerin zorbalık davranışları arasında ilişki vardır yorumu yapılabilir.

Çocukların anne baba tutum algıları ile zorbalık eğilimleri arasında negatif ilişki bulgusu için şöyle açıklama yapılabilir: Kabul ve ilgi alt boyutunda çocukların anne babalarını sevecen, ilgili algılamalarında düşme oldukça bu çocukların zorbalık eğilimleri artmaktadır. Eğer anne baba çocuklarına karşı mesafeli duruyorsa, onunla birlikte bir şeyler yapmıyorsa, ona karşı sevgisini belli etmiyorsa bu çocuğun zorbalık eğiliminin yüksek çıkacağı düşünülmektedir. Bunun tersi durumunda da anne babasıyla birlikte vakit geçiren, onların kendini sevdiğini, kendisiyle ilgili olduklarını hisseden çocukların da zorbalık eğiliminin düşük çıkacağı söylenebilir. Anne babalar çocuklarına olan sevgilerini onlara karşı ilgili davranarak, onların yanında olduklarını hissettirerek gösterebilirler. Çocuğa anne babanın “seni seviyoruz” demesinin tek başına yeterli olmayacağı düşünülmektedir.

Kontrol ve denetleme alt boyutunda, anne babanın çocuk üzerindeki kontrolü denetlemesi azaldıkça çocuğun zorbalık eğilimi artmaktadır. Kontrol ve denetleme çocuğun yaşına ve kişisel özelliklerine uygun olmalıdır. Onun kişiliğini, kendine olan saygı ve güvenini zedeleyici olmamalıdır. Çocuk anne baba tarafından denetlendiğini, kontrol edildiğini hissederken aynı zamanda bazı kararların da kendisine bırakıldığını, kendi kişiliğine saygı duyulduğunu hissetmelidir. Çocuğu hiçe sayan, onun arkadaşlarıyla olan ilişkilerini, psikolojik gelişimini dikkate almayan bir kontrol ve denetleme elbette ki olumsuz davranış gelişimiyle ilişkilendirilebilir. Anne babalar çocuklarının hata yapmasını, yanılmasını normal karşılamalıdır. Her hata yaptığında onu sorgulayıcı bir tutuma girerlerse, her an dikkatlerinin onun üzerinde olduğu hissini verirlerse bu durum çocukta içine kapanıklık, özgüven eksikliği gibi olumsuz durumlara neden olabilir.

Psikolojik özerklik alt boyutunda, anne babanın çocuğun bireyselliğine saygısı arttıkça, onun kendinin ifade etmesine izin verme oranları yükseldikçe çocuğun zorbalık eğilimi düşüşe geçmektedir. Anne babalar çocuklarının ayrı bir birey olduğunu kabul etmeleri gerekmektedir. Onun çevresiyle ve kendileriyle olan ilişkilerinde kendini ifade edebilmesi, isteklerini, duygularını özgürce belirtebilmesi için onu cesaretlendirmeleri gerektiği düşünülmektedir. Çocuğun anne babanın isteklerine karşı kendi isteklerini söyleyebilmesi saygısızlık değil kendine güven olarak kabul edilmelidir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda en önemli bulgu olarak çocukların yaş, sınıf ve cinsiyet değişkenleriyle anne baba tutumu ve zorbalık eğilimi arasındaki ilişkinin varlığı kabul edilebilir. Yapılan ilişki testinde çocukların anne baba tutum algıları yaş/sınıf ve cinsiyetlerine göre farklı çıkmıştı. Elde ettiğimiz bulgulara göre çocukların yaşları büyüdükçe kontrol ve denetleme algılarının düştüğü sonucuna ulaşılabilir. Çocukların yaşlarının artmasıyla anne babaların bazı sorumlulukları onlara yükleyerek, onların çevreyle ilişkilerinde daha izin verici bir tutuma sahip oldukları söylenebilir. Elbette ki çocukların belli bir yaşa kadar daha çok korunmaya, dikkat edilmeye ihtiyaçları vardır. Özellikle ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yedinci sınıftan itibaren ergenlik çağına yaklaştıkça, bağımsız davranma istekleri ortaya çıktıkça anne babaların bu durumu dikkate alarak çocuklar üzerindeki korumacı, kontrol edici tutumlarını azaltmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Cinsiyet ve anne baba tutumu arasındaki ilişkide kız öğrencilerin kontrol ve denetleme algılarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştı. Toplumda kız çocuklarının korunmaya, kontrol edilmeye muhtaç olduğu şeklinde bir algı vardır. Onların zayıf oldukları, kendilerini yeterince koruyamadıkları düşünülmektedir. Ancak anne babaların kız çocuklarına karşı kontrol ve denetleme tutumlarının yüksekliği olumsuz sonuçlar doğurabilir. Anne baba gerektiği yerde çocuklarına güvendiklerini, onların kararlarına, seçimlerine saygılı olduklarını hissettirmelidirler.

Yapılan ilişki testinde zorbalık eğilimi ile yaş/sınıf değişkenleri açısından öğrencilerin yaşlarının artmasıyla beraber zorbalık eğilimlerinin de arttığı bulgusuna rastlanmıştır. Bu durumun bu çağda çocukların ergenliğe geçiş nedeniyle yaşadıkları bedensel ve psikolojik değişimle ilişkili olduğu kabul söylenebilir. Ergenlik öncesi dönemden itibaren ergenlik dönemi boyunca çocuklar bedensel ve psikolojik yapılarında bir çok değişiklik yaşamaktadırlar. Bu değişikliğin çocuklarda gerginlik, endişe gibi duygulara neden olduğu kabul edilmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından erkek çocuklarının zorbalık eğilimlerinin kız çocuklarına göre daha yüksek oldukları bulgusuna rastlanmasının erkek öğrencilerin kızlara göre daha rekabetçi ve güçlerini göstermeye dayalı bir arkadaşlık anlayışına sahip olmalarıyla

açıklanabilir. Kız öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri daha az rekabet içerir. Onların ilişkilerinde fiziksel gücün daha az ön planda olduğu söylenebilir.

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulguların sonuçları, konuyla ilgili yapılmış diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(tümü) ve alt boyutları ile sınıf değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Birinci amaç doğrultusunda Anne Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Anne Baba Tutum Ölçeğinin sınıf değişkenine göre farkına bakmak için Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Anne Baba Tutum Ölçeğinin alt boyutlarından kontrol ve denetleme boyutuyla sınıf değişkeni arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişki sonucuna göre 8.sınıf öğrencilerinin 7.sınıf ve 6. sınıf öğrencilerinden daha az kontrol ve denetleme algısı yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(tümü) ve alt boyutları ile yaş değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda yaş değişkeniyle Anne Baba Tutum Ölçeğinin kabul ve ilgi ve kontrol ve denetleme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişki verilerine göre 15 yaş grubu öğrencilerin 14, 13 ve 12 yaş grubu öğrencilerine göre daha az kabul / ilgi algısına sahip olurken, Onbeş yaş grubu öğrencilerin 14, 13 ve 12 yaş grubu öğrencilerine göre daha az kontrol/ denetleme algısına sahip oldukları söylenebilir.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda cinsiyet değişkeniyle kontrol ve denetleme alt boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişki verilerine göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anne ve babaları tarafından daha fazla kontrol edildikleri algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sertelin (2003) tarafından yapılan çalışmada ailelerin tutumlarıyla çocukların cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmaya göre anne babaların koruyucu ve kontrollü tutum eğilimleri kız çocukları için daha yüksek çıkmıştır. Yılmaz (2007) tarafından yapılan çalışmada çocuğun cinsiyeti ile anne babanın ona karşı tutumları arasında anlamlı ilişki bulgusuna rastlanmıştır. Anne ve babaların kontrol/ denetleme ve psikolojik özerklik tutum eğilimlerinde kız çocuklar ve erkek çocuklar arasında farklılık olduğu saptanmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği (tümü) ve alt boyutları ile kardeş sayısı değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda kardeş sayısı değişkeniyle kabul ve ilgi boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Elde edilen veriye göre 3 ve daha fazla kardeşe sahip öğrencilerin evinde tek çocuk olan veya bir kardeşi olan öğrencilere göre daha az kabul ve ilgi algısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2007) tarafından yapılan çalışmada evdeki çocuk sayısı ile anne baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanmıştır. Çalışmaya göre iki çocuklu anne babaların kabul ve ilgi tutumu eğilimleri üç, dört, beş çocuklu anne babaların kabul ve ilgi tutumu eğilimlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Sertelin (2003) tarafından yapılan çalışmada ailedeki çocuk sayısı değişkeniyle annenin aşırı koruyucu ve baskıcı tutum eğilimi arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Çocuk sayısının artmasıyla annenin aşırı koruyucu ve baskıcı tutum eğiliminde artma olmaktadır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile anne baba birliktelik değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda kabul ve ilgi boyutuyla anne baba birliktelik değişkeni arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Elde edilen veriye göre anne babası birlikte olan öğrencilerin kabul ve ilgi algısı anne babası ayrı olan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Anne babanın birlikte olması çocuk üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Baba çocuk üzerinde koruyucu, kollayıcı bir etkiye sahipken anne, çocuktaki sevilme, sahiplenilme ihtiyacını karşılamaktadır. Babasız kalan çocukların kendilerini sahipsiz, korumasız hissettikleri; annesiz kalan çocukların da kendilerine sevgi ve şefkat gösterecek birinin varlığını arzuladıkları kabul edilmektedir.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile anne eğitim düzeyi değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda anne eğitim değişkeniyle kabul ve ilgi boyutu ile psikolojik özerklik boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Gerek kabul ve ilgi algısı gerekse psikolojik özerklik algısı açısından annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin aldıkları puanların annesi lise veya üniversite mezunu olan öğrencilere göre daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Sertelin (2003) tarafından yapılan çalışma annenin eğitim düzeyinin onların çocuklarına olan tutumlarında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya göre annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarına olan demokratik tutum eğilimlerinde yükselme olmaktadır. Üniversite eğitimi almış annelerin demokratik tutum eğilimleri en yüksek

çıkmiştir. Annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarına baskı uygulama eğilimi de düşmektedir. Aynı araştırmaya göre annelerin eğitim düzeyi ile anne baba geçimsizliği arasında da anlamlı bir ilişki vardır. Durmuş (2006) tarafından yapılan çalışmada anne baba eğitim düzeyi değişkeniyle aşırı koruyucu tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Bu bulguya göre üniversite mezunu anne babaların aşırı koruyucu tutum eğilimleri ilkökul mezunu anne babaların aşırı koruyucu tutum eğilimlerine göre daha düşük çıkmıştır. Kılıçaslan (2001) tarafından yapılan çalışmada anneleri lise mezunu olan kardeşlerin birbirleriyle ilişkileri anneleri üniversite mezunu olanların birbirleriyle olan ilişkilerine göre daha sıcak ve samimi bulunmuştur. Yılmaz (2007) tarafından yapılan çalışmada annenin eğitim düzeyi ile kabul ve ilgi ve psikolojik özerklik boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Çalışmaya göre annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe kabul ve ilgi tutumu eğilimleri de yükselmektedir. Ayrıca annesi üniversite mezunu olan çocukların psikolojik özerklik algıları annesi ilkökul ve lise mezunu olanlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile baba eğitim düzeyi değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda baba eğitim değişkeniyle kabul ve ilgi boyutu ile psikolojik özerklik boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Gerek kabul ve ilgi algısı gerekse psikolojik özerklik algısı açısından babası üniversite mezunu olan öğrencilerin aldıkları puanların babası lise veya ilkökul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Kılıçaslan (2001) tarafından yapılan çalışmada babaların eğitim düzeyi değişkeniyle evde kardeş ilişkilerinin durumu konusunda anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanmamıştır. Ancak aynı çalışmada babaların eğitim düzeyinin çocuklarla anne arasındaki ilişkiyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre eşleri üniversite mezunu olan anneler eşleri lise ya da ilkökul mezunu olan annelere göre aile içindeki rollerin daha iyi belirlenmiş olduğunu düşünmektedirler. Yılmaz (2007) tarafından yapılan çalışmada babaların eğitim düzeyi ile babaların çocuklarına karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Çalışmada babanın eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak çocuklar tarafından algılanan psikolojik özerkliğin ve kabul/ilginin arttığı tespiti yapılmaktadır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile anne çalışma durumu değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi

sonucunda anne çalışma durumu değişkeniyle Anne Baba Tutum Ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sertelin (2003) tarafından yapılan çalışmada çalışan annelerin aşırı koruyucu ve baskıcı tutum eğilimleri çalışmayan annelere göre düşük çıkmıştır. Kılıçaslan (2001) tarafından yapılan çalışmada annenin çalışmasının çocukların baba ile olan ilişkilerine yansıdığı bulgusuna rastlanmıştır. Yine aynı çalışmada annelerin çalışma durumları ile aile fonksiyonları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Çalışan annelerin çalışmayan annelere göre evle ilgili problemleri çözme düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Tuncay (2008) tarafından yapılan çalışmada annenin çalışma durumu ile anne baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulgusuna ulaşılmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile baba çalışma durumu değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda baba çalışma durumu değişkeniyle Anne Baba Tutum Ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Tuncay (2008) tarafından yapılan çalışmada babanın çalışma durumu değişkeniyle çocuklarına karşı tutumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Babası çalışan çocukların psikolojik özerklik algıları babası çalışmayan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca çalışmada babası çalışmayan çocukların babalarının çocuklarına karşı demokratik bir tutum sergilemelerine karşılık babası çalışmayan çocukların babalarının otoriter bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği(Toplama) ve alt boyutları ile gelir durumu değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda kabul ve ilgi boyutuyla gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerin gelir düzeyi yükseldikçe öğrencilerin kabul ve ilgi boyutunda aldıkları puanların da yükseldiği görülmüştür. Gelir düzeyi en yüksek öğrencilerin (3000 TL ve üzeri) gelir düzeyi düşük öğrencilere göre en yüksek kabul ve ilgi algısına sahip oldukları gözlenmiştir. Sertelin (2003) tarafından yapılan çalışmada ailenin gelir düzeyi değişkeni ile demokratik tutum eğilimi arasında bir ilişki saptanmıştır. Ailenin gelir düzeyi arttıkça demokratik tutum eğilimi de artmaktadır. Kılıçaslan (2001) tarafından yapılan çalışmada ailenin gelir durumuyla çocuklara anne babanın davranış ve tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanmıştır. Bu bulguya göre alt düzey gelir grubunda yer alan ailelerin çocukları kardeş ilişkileri ve evle ilgili konularda üst düzey gelir grubuna ait çocuklara göre anne babaları tarafından daha fazla baskı gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca

gelir düzeyi yüksek ailelerde çocukların kendilerini birbirlerine karşı ve ailelerine karşı daha iyi ifade edebildikleri ve bu durumun da aile içi tutum ve davranışları etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2007) tarafından yapılan çalışmada çocuklar tarafından algılanan kontrol/denetlemenin algılanan gelir düzeyi arttıkça azaldığı görülürken, algılanan psikolojik özerkliğin arttığı görülmüştür. Çalışmaya göre gelir durumunun artması az kontrol/denetleme, çok serbestlik/ özgürlük algısı şeklinde sonuçlar doğurmaktadır denilebilir. Ailenin ekonomik kaygısı azaldıkça çocuklarına daha çok ilgi gösterdikleri ve onlara daha demokratik davrandıkları söylenebilir.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analiz (ANOVA) sonucunda sınıf değişkeniyle Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bütün alt boyutlarda(Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygusal Zorbalık) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin altıncı sınıfta aldıkları puanlar 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinden daha düşük çıkmıştır. 8. Sınıf öğrencilerinin aldıkları puanlar da 7. sınıf öğrencilerinden daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre sınıf seviyesi arttıkça zorbalık davranış eğilimi de artmaktadır denilebilir. Bu durum öğrencilerin sınıf seviyelerindeki artışla beraber ergenliğe yaklaşmaları ve bu dönemde biyolojik yapılarında meydana gelen hızlı değişimin etkisiyle açıklanabilir. Ancak yapılan araştırmaların bazılarında sınıf seviyesi ile zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanırken bazı araştırmalarda anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sarıtaş (2006) tarafından yapılan çalışmada sınıf değişkeniyle öğrencilerin zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri 6. ve 7. sınıf öğrencilerin zorbalık eğilimlerinden daha yüksek çıkmıştır. Alper (2008) tarafından yapılan ilköğretim öğrencilerinde zorbalığı konu alan çalışmada öğrencilerin sınıf seviyeleri ile kurban olma durumları arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmaya göre alt sınıftaki öğrencilerin fiziksel zorbalık kurbanı olma durumları üst sınıf öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada ise öğrencilerin sınıfları ile zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yapılan bazı araştırmalarda zorba olma ile sınıf seviyesi arasındaki ilişki bazı araştırmalarda ise sınıf seviyesi ile kurban olma arasındaki ilişki sorgulanmıştır.

Champion, Vernberg ve Shipman (akt. Satan, 2006) tarafından 2003 yılında yapılan araştırmada sınıf seviyesi artarken kurban olmanın azaldığı sonucuna ulaşılırken sınıf seviyesi ile zorba olma arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yaş değişkeniyle Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bütün alt boyutlarda (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygusal Zorbalık) 12 yaşında olan öğrencilerin aldıkları puanlar 13, 14 ve 15 yaş grubu öğrencilere göre en düşük düzeyde çıkmıştır. 15 yaş grubu öğrencilerin aldıkları puanlar da diğer yaş grubu öğrencilere göre en yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yaşı arttıkça zorbalık eğilimleri de artmaktadır denilebilir. Craig'in (akt. Satan, 2006) 1998 yılında yaptığı araştırmasında erkeklerin davranışlarında yaşla beraber fiziksel saldırganlıkta azalma, sözel saldırganlıkta ise artma görülmektedir. Ayrıca ilköğretim ikinci kademe öğrencileri birinci kademe öğrencilerine göre sözel zorbalığı daha fazla kullanmaktadırlar. Satan (2006) tarafından yapılan ve ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin kapsayan araştırmada yaş değişkeniyle zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bektaş (2007) tarafından yapılan çalışmada yaş ile zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişkiye göre ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri 15 yaş seviyesinde en üst seviyeye çıkmaktadır. İkinci kademede üst seviyeye çıkan bu saldırganlık eğilimi lise çağında tekrar düşüşe geçmektedir. Yaş ve zorbalık ilişkisini konu alan araştırmalarda bazen yaş ve zorba olma arasındaki ilişki araştırılırken bazen de yaş ve kurban olma arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Gümüş (akt. Satan, 2006) tarafından 2000 yılında yapılmış olan ve ilköğretim ikinci kademe öğrencilerini kapsayan araştırmada yaş ile saldırganlık düzeyi arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin yaşları ile zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda cinsiyet değişkeniyle Zorba Davranış Eğilimi Ölçeğinin alt boyutlarından olan fiziksel zorbalık ve duygusal zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiye

rastlanmıştır. Erkek öğrencilerin her iki boyutta da aldıkları puanlar kız öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre erkek öğrencilerin fiziksel ve duygusal zorbalık eğilimlerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Çayırdağ (2006) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet değişkeniyle zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmaya göre erkek öğrencilerin zorbalık eğilimleri kız öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Kız öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri ise erkek öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Alper (2008) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet değişkeniyle zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çalışmada erkek öğrencilerin hem zorbalık eğilimlerinin hem de zorbalığa uğrama durumlarının kız öğrencilere göre daha yüksek bulunduğu belirtilmiştir. Satan (2006) tarafından yapılan doktora çalışmasında da ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sarıtaş (2006) tarafından yapılmış olan çalışmada ise cinsiyet ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada cinsiyet ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişki sonucuna göre erkek öğrencilerin zorbalık eğilimleri kız öğrencilere göre daha yüksektir. Koç (2006) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet değişkeni ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Koç, çalışmasında kızların erkeklere göre daha düşük düzeyde saldırganlık eğilimine sahip olduklarını ve zorbalığın açıklanmasında cinsiyet değişkeninin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Altay (2007) tarafından yapılan çalışmada erkek öğrencilerle kız öğrenciler arasında akranlarıyla olan ilişkiler bakımından farklılık olduğu saptanmıştır. Çalışmaya göre kız öğrenciler okulda akranlarıyla daha olumlu bir iletişim ve birliktelik yaşarken erkekler akranlarına saldırganca yaklaşmakta ve onlara şiddet uygulama eğiliminde bulunmaktadır. Boulton ve Underwood (akt. Satan, 2006) tarafından İngiltere’de yapılan bir çalışmada erkeklerin kız öğrencilerden daha çok zorbaca davranışlara başvurdukları ve kızların erkeklere göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmaya göre zorbalığın % 65’inin erkekler tarafından, % 15’inin kızlar tarafından, % 19’unun da hem kızlar hem de erkekler tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Pişkin de (akt. Satan, 2006) 2006 yılında Ankara ilinde bulunan ilköğretim okullarında yaptığı çalışmasında erkek öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin kız öğrencilerden anlamlı bir biçimde yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile kardeş sayısı değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile kardeş sayısı değişkeni ve sözel zorbalık boyutu ve duygusal zorbalık boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Kardeş sayısının üç ve fazla olduğunu belirten öğrencilerin her iki boyutta da aldıkları puanlar diğer öğrencilere göre en yüksek çıkmıştır. Diğer bir sonuç da tek çocuk olduğunu belirten öğrencilerin aldıkları puanların iki boyutta da aldıkları puanların bir kardeş ve iki kardeş sahibi olduklarını belirten öğrencilere göre daha yüksek çıkmasıdır. Bir kardeşe sahip olduğunu belirten öğrencilerin aldıkları puan da iki kardeşe sahip olduğunu belirten öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda üç ve daha fazla kardeşe sahip öğrencilerin fiziksel ve zorbalık eğilimlerinin en fazla olduğu söylenebilir. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin kardeş sayıları ile zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile anne baba birliktelik değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi ile eğlence amaçlı zorbalık boyutu dışında diğer üç boyut (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Duygusal Zorbalık) ile anne baba birliktelik değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Anne baba birliktelik değişkeninde “hayır” cevabını veren öğrencilerin aldıkları puanın “evet” cevabı veren öğrencilerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Anne babası birlikte olan öğrencilerin fiziksel, sözel ve duygusal zorbalık eğilimlerinin anne babası birlikte olmayan öğrencilere göre daha düşük olduğu söylenebilir. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin anne babalarının birlikte olmaları durumuyla zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile anne baba yaşam durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda anne baba yaşam durumu değişkeniyle Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Anne babasından biri ölmüş olan öğrencilerin aldığı puanların anne babası sağ olan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Anne babası sağ olan öğrencilerin zorbalık eğilimleri daha düşüktür. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin anne baba yaşam durumu ile zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile anne eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonucunda anne eğitim değişkeni ile sözel zorbalık alt boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu sonuca göre annesi üniversite mezunu öğrencilerin sözel zorbalık alt boyutunda aldıkları puan annesi ilköğretim ya da lise mezunu olan öğrencilerin aldıkları puanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Annesi üniversite mezunu olanlar daha güçlü sözel zorbalık eğilimine sahiptirler denilebilir. Bu sonucun elde edilmesi annenin eğitim düzeyinin artmasıyla öğrencilere bakıcılar tarafından bakılmış olması ve öğrencinin annesinden alması gereken eğitimi alamamış olması ile açıklanabilir. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek annenin çalışıyor olma ihtimalini düşürsek çocuğuna gereken vakti ayıramıyor olabilir. Bu da öğrencinin zorbalık eğiliminde artışa neden olabilir. Yapılan pek çok araştırmada annenin eğitim düzeyi değişkeniyle zorbalık eğilimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin anne eğitim düzeyi değişkeniyle zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Satan (2006) tarafından yapılan araştırmada annenin eğitim düzeyinin artmasıyla zorbalıkta azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Koç, Tutkun ve Sezer (akt. Satan, 2006) tarafından 33 ilde yapılan araştırmada annelerin eğitim düzeyinin artmasıyla öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile baba eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonucunda baba eğitim düzeyi değişkeni ile Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (tüm) ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sonuca göre öğrencilerdeki zorbalık davranışının babanın eğitim durumundan etkilenmediği söylenebilir. Babanın, hem ailenin bütünüyle hem de anneye olan iletişimi çocuk üzerinde etkiye sahiptir. Bu anlamda yapılan araştırmalarda çoğunlukla babanın eğitimiyle öğrencilerin zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Satan (2006) tarafından yapılmış olan çalışmada babanın eğitim düzeyi ile öğrencilerin zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Çalışmaya göre babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorbalık eğilimleri babasının eğitim düzeyi düşük olanlara göre düşük çıkmıştır. Akbağ (akt. Satan, 2006) tarafından 1994 yılında yapılmış olan araştırma üniversite mezunu babaların çocuklarına ilköğretim ya da lise mezunu olanlara göre

daha fazla zaman ayırdıklarını ve onlara daha şefkatli davrandıklarını ortaya koymuştur. Gümüş'ün (akt. Satan, 2006) 2000 yılında yaptığı bir araştırma ise lisede öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin babaların eğitim düzeyleri ile ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmaya göre babası üniversite mezunu olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri babası ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi değişkeniyle zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutları ile gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonucunda gelir durumu değişkeni ile Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (tüm) ve alt boyutları anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Öğrencilerin zorbalığını konu alan araştırmalarda ailenin gelir durumu değişkeni ile zorbalık eğilimi arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Arıman (2007) tarafından yapılmış olan çalışmada öğrencilerin ailelerinde algıladıkları gelir düzeyi değişkeniyle zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sarıtaş (2006) tarafından yapılan çalışmada ailenin ekonomik durumu değişkeniyle öğrencilerin zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya göre aile içinde yetersiz ekonomik durum algısına sahip öğrencilerin zorbalık eğilimleri yeterli ekonomik durum algısına sahip öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Satan (2006) tarafından yapılmış araştırmada algılanan ekonomik düzey ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Gümüş'ün (akt. Satan, 2006) 2000 yılında yaptığı araştırmasında öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile algıladıkları ekonomik durum arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Olweus (akt. Satan) 1994 yılında yaptığı çalışmasında öğrencilerin ailelerin ekonomik durumları ile ilgili algılamalarının zorbaca davranışları üzerinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.

5. 2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmacılar ve uygulayıcılar için bazı önerilerde bulunulabilir.

5. 2. 1. Araştırmacılar İçin Öneriler

a. Öğrencilerin anne baba tutum algılarını ölçmeyi amaçlayan ölçekler konusunda sıkıntı olduğu gözlenmiştir. Mevcut ölçekler genelde yabancı araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ölçekler olup Türk araştırmacılar tarafından adapte edilerek kullanılmışlardır. Türk araştırmacılar tarafından öğrencilerin yaş ve gelişim durumlarına göre hazırlanacak ölçeklerin anne baba tutum algılarının ortaya konulmasında yararlı olacağı düşünülmektedir.

b. Öğrencilerin anne baba tutum algıları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler konusunda fazla çalışma yapılmadığı gözlenmiştir. Özellikle öğrencilerin yaş ve sınıf seviyeleri ile anne baba algıları arasındaki ilişki üzerine yapılacak çalışmaların yararlı olacağı önerilebilir.

5. 2. 2. Uygulayıcılar İçin Öneriler

a. Okullardaki yöneticilerin ve öğretmenlerin öğrencilerde var olan zorbalık probleminin çözümünde öğrencilerin aile yaşantılarını ve aile tutumlarını dikkate almalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Dışarıdan bakıldığında görülemeyen sorunların öğrencilerin aile yapıları, özellikleri tanındığı zaman daha kolay gözlenebileceği düşünülmektedir.

b. Okul rehberlik servislerinin öğrenci ailelerinin ekonomik durumu, anne baba birliktelik/ yaşam durumu, anne baba çalışma durumu vb konularda bilgi toplayarak aileleri tanımalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen bilgilere göre desteğe ihtiyaç duyan öğrencilere rehberlik yapılmasının da öğrenciler açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

1.Ad-Soyad	2.Doğum Yılı	3.Cinsiyet Kız () Erkek ()	4. Kardeş Sayısı 1() 2() 3() 4 ve üstü()	5.Anne baba Birlikte mi? Evet() Hayır()
6.Cevabınız hayırsa- Kiminle yaşıyorsunuz? Anne () Baba () Diğer ()	7.Aile Yapısı ()Çekirdek Aile(Anne-baba ve çocuklar) ()Kalabalık Aile(Anne-baba, çocuklar ve diğer yetişkinler) ()Parçalanmış Aile(Ebeveynlerden yalnız biri ve çocuklar)			8.Anne: ()Sağ-Öz ()Ölmüş ()Diğer
9.Annenin yaşı 20-30 () 31-40 () 41 ve üstü ()	10.Annenin eğitim düzeyi İlköğretim() Lise() Yükseköğretim() Diğer ()			11.Anne Çalışıyor -mu? Evet () Hayır ()
12.On birinci soruya evet diyenler-Evde çocuklarla kim ilgileniyor? Aile büyüklerinden birisi () Annenin kendisi () Bakıcı () Diğer ()	13.Baba: Sağ-Öz () Ölü () Diğer ()	14.Babanın Yaşı 20-30 () 31-40 () 41 ve üstü ()	15.Babanın eğitim düzeyi, İlköğretim() Lise() Yükseköğretim() Diğer ()	
16.Baba çalışıyor mu? Evet () Hayır ()	17.Ailenin gelir düzeyi Ailenizin aylık gelirini net olarak yazınız.		Kendinize ait odanız var mı? Evet () Hayır ()	

<p>EK 2: Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği</p> <p>AÇIKLAMA: Bu ölçek okuldaki arkadaş ilişkilerine yönelik tutumları ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçekte 67 cümle bulunmaktadır. Her ifadeyi okuduktan sonra bunu NE SIKLIKLA yaptığınızı size verilen liste üzerinde ayrılan yere aşağıdaki örneğe uygun olarak işaretleyiniz. Her ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni cevaplayınız. Ölçekteki tüm maddeleri işaretleyiniz. Size verilen tutum listesi üzerine ADINIZI yazmayınız, KİMLİĞİNİZİ belirtecek herhangi bir işaret koymayınız.</p>	Hiçbir Zaman Katılmıyorum	Çok Az Katılıyorum	Bazen Katılıyorum	Çoğu Zaman Katılıyorum	Her Zaman katılıyorum
Küçük çocuklarla dalga geçmek eğlencelidir.				X	

	Hiçbir Zaman Katılmıyorum	Çok Az Katılıyorum	Bazen Katılıyorum	Çoğu Zaman Katılıyorum	Her Zaman Katılıyorum
1 Sınıfta her hangi bir şeyi yaptırmak için fiziksel güç kullanmak yeterlidir.					
2 Hoşlanmadığım birinin gruba girmesini istemem.					
3 Sessiz bir öğrenciyi kızdırmak kolaydır.					
4 Oyun oynarken koyduğum kurallara uymayı döverim.					
5 Hareketleri ile beni sınırlendiren birisine kötü sözler söylerim					
6 Sınıfta birisini incitecek şeyler söylediysem o bunu hak et					
7 Küçük çocuklar korkutulduğunda yüzlerindeki ifade çok komik olur.					
8 Yaptığım esprilerden dolayı arkadaşlarımla utanması beni güldürür.					
9 Düşüncelerimi başkalarıyla paylaşırım.					
10 Bana hoşlanmadığım bir hareket yapılırsa tokat atarım.					
11 Sıkıntımı arkadaşlarımla konuşarak hafifletirim.					
12 Sınıfta birisine küfür etmek beni sakinleştirir.					
13 Beni kızdıran kişilere vurmam isterim.					
14 Kendimden güçsüz birisine kızdıysam hak ettiği cezayı veririm.					

(Zorba Davranış Eğilimi Ölçeği'nin Devamı)

15	Hoşlanmadığım birisinin, okul eşyalarına zarar vermeyi düşünürüm.					
16	Oyun oynarken birisi, kurallarına uymadığında ona kötü sözler söylerim.					
17	Kendimden güçsüz birisini dövmüşsem o bunu hak etmiştir.					
18	Sınıfta nedensiz yere birisine bağırılır.					
19	Birisini kızdırmak için saçını çekerim.					
20	Bazı kişi veya kişilere karşı kırıncı sözler söylenir.					
21	Sınıfta hoşlanmadığım kişiye kötü şakalar yaparım.					
22	Sınıfta bazı çocuklara sert davranmak normaldir.					
23	Çelme takmak, eğlencelidir.					
24	Hoşlanmadığım birisine kırıncı sözler söylemek beni rahatsız etmez.					
25	Sınıfta birisini bilerek kızdırmak hoşuma gider.					
26	Birisi ile olan sorunumu konuşarak çözmeyi tercih ederim.					
27	Kendimden güçsüz birisine kızdıysam onu sinirlendirecek davranışlarda bulunurum					
28	Birisine kızdıysam canını yakmak isterim.					
29	Sınıfta biri üzgünse onu fark edebilirim.					
30	Birisinin kötü bakışı ona vurmam için yeterlidir.					
31	Okulda gücünü göstermek için birisini tehdit etmek gerekir.					
32	Sınıfta benden hoşlanmadığımı hissettiğim kişiye küçük düşürücü sözler söylerim					
33	Bir sorunu çözmek için konuşmaktan çok bağırarak etkilidir.					
34	Arkadaşıma el şakası yapmayı severim.					
35	Benden güçsüz çocuklarla dalga geçmek hoşuma gider.					
36	Bazı çocukları sinirlendirmek için defterine abuk sabuk yazılar yazarım.					
37	Hoşlanmadığım birisine tokat atmışsam o bunu hak etmiştir.					
38	Sınıfın kurallarına uymak önemlidir.					
39	Kendimi kötü hissettiğimde birisine vurmam beni sakinleştirir.					
40	Benden küçük çocuklarla dalga geçmekten hoşlanırım.					
41	Sınıfta benden güçsüz birisi ile tartışırken fiziksel gücümü gösteririm.					
42	Kendimden güçsüz çocuklara takılmak eğlencelidir.					
43	Birisine kötü sözler söylemek, onun bunu hak ettiği anlamına gelir.					

(Zorba Davranış Eğilimi Ölçeğinin Devamı)

44	Okulda birisine kızdıysam tehdit ederim.					
45	Şaka olsun diye birisine isim takmak hoşuma gider.					
46	Benim istediğimi yapmayan birisi ile konuşmam.					
47	Hak ettiğine inandığımda birisine vururum.					
48	Sınıfta arkadaşlık yapmak istemediğim kişi ile bir şeyler yapmak istemem					
49	Sınıfta birisi kırıldığı zaman onu anlayabiliyorum					
50	Sınıftaki birisine haddini bildirmek için fiziksel gücümü kullanmaktan çekinmem.					
51	Birisine takılmak için laf atmak hoşuma gider.					
52	Sinirlendiğimde benden küçük öğrencilere bağırarak rahatlarım.					
53	İlginç giyinen birisine takılmaktan hoşlanırım.					
54	Sınıfta bazı kişilerle dalga geçmek eğlencelidir					
55	Beni kızdıran birisini korkutmak hoşuma gider.					
56	İhtiyacım olduğunda arkadaşım bana para vermek zorundadır.					
57	Arkadaşım olmasını istemediğim birini görmezlikten gelirim.					
58	Birisinin görünüşü tuhafsa ona takılırım.					
59	İhtiyacım olduğunda arkadaşıma söylemeden eşyalarını alırım.					
60	Sınıfta birisi utanınca yüzündeki ifade beni güldürür.					
61	Lider olmak, güçlü olmayı gerektirir.					
62	Söylediklerimi önemsemeyen birisiyle konuşmam.					
63	Korkak olan oyuna giremez.					
64	Küçük ve zayıf olan çocukları kızdırmak eğlencelidir.					
65	Arkadaşlık yapmak istemediğim kişiye her fırsatta ters cevaplar veririm.					
66	Garip konuşan birine gülünür.					
67	Birisini sinirlendirmek için el şakası yapılır.					

EK3: Anne Baba Tutum Ölçeği

	Tamamen Benziyor	Biraz Benziyor	Benzemiyor	Hiç Benzemiyor
<p>Bu uygulamanın amacı sizinle aileniz arasındaki ilişkinin durumunu ortaya koymaktır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri kendi anne ve babanızı düşünerek dikkatle okuyunuz. Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünün. Aşağıdaki cümlelerin başındaki kutunun içine ifadeler anne babanızın davranışlarına:</p> <p>Tamamen Benziyorsa (4), Biraz Benziyorsa (3), Benzemiyorsa (2), Hiç Benzemiyorsa (1)</p> <p>*İlgili kutucuktaki sayıyı yuvarlak içine alınız.</p>				
1. Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.	4	3	2	1
2. Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler.	4	3	2	1
3. Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlarlar.	4	3	2	1
4. Annem ve babam herhangi bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamak için, susmam gerektiğini söylerler.	4	3	2	1
5. Annem ve babam bazı konularda “ sen kendin karar ver ” derler.	4	3	2	1
6. Derslerimden ne zaman düşük not alsam, annem ve babam kızar.	4	3	2	1
7. Ders çalışırken anlayamadığım bir şey olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler.	4	3	2	1
8. Annem ve babam kendi görüşlerinin doğru olduğunu bu görüşleri onlarla tartışmamam gerektiğini söylerler.	4	3	2	1
9. Annem ve babam benden bir şey yapmamı istediklerinde, niçin bunu yapmam gerektiğini de açıklarlar.	4	3	2	1
10. Annem ve babamla her tartıştığimde bana “ büyüdüğün zaman anlarsın ” derler	4	3	2	1
11. Derslerimden düşük not aldığımda, annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.	4	3	2	1
12. Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler.	4	3	2	1
13. Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.	4	3	2	1
14. Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımda, bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.	4	3	2	1
15. Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.	4	3	2	1
16. Derslerimden düşük notlar aldığımda, annem ve babam öyle davranırlar ki suçluluk duyar ve utanırım.	4	3	2	1
17. Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.	4	3	2	1
18. Annemi ve babamı kızdıracak bir şey yaptığımda, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.	4	3	2	1

(Anne Baba Tutum Ölçeğinin Devamı)

Aşağıdaki her ifadenin yanında bulunan kutulardan **sadece size uygun olanın içine** çarpı(X) işareti koyunuz.

19. Genel olarak **annen** okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?

Evet :	Hayır :
--------	---------

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Annem hafta içinde en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmama izin verir (Pazartesi- Cuma arası)?

8:00'den önce		10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

20. Genel olarak **baban** okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?

Evet :	Hayır :
--------	---------

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Baban hafta içinde en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmama izin verir (Pazartesi- Cuma arası)?

8:00'den önce		10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

21. Genel olarak **annen** hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?

Evet :	Hayır :
--------	---------

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Annem haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmama izin verir?

8:00'den önce		10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

22. Genel olarak **baban** hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?

Evet :	Hayır :
--------	---------

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Baban haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmaya izin verir?

8:00'den önce		10:00 – 10:59 arası	
8:00 – 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 – 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

Annen aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterir?

	Hiç Çaba Göstermez	Çok Az Çaba Gösterir	Çok Çaba Gösterir
23. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			
24. Boş zamanlarınızda ne yaptığını,			
25. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

Baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterir?

	Hiç Çaba Göstermez	Çok Az Çaba Gösterir	Çok Çaba Gösterir
26. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			
27. Boş zamanlarınızda ne yaptığını,			
28. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

Annenin aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgisi vardır?

	Bilgisi Yoktur	Çok Az Bilgisi Vardır	Çok Bilgisi Vardır
29. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			
30. Boş zamanlarınızda ne yaptığını,			
31. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

Babanın aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgisi vardır?

	Bilgisi Yoktur	Çok Az Bilgisi Vardır	Çok Bilgisi Vardır
32. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			
33. Boş zamanlarınızda ne yaptığını,			
34. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

EK 4. Kaynakça

Alikasifoglu, M. (2007). Bullying Behaviours And Psychosocial Health: Results From A Cross-Sectional Survey Among High School Students in Istanbul, Turkey. *European Journal of Pediatrics*, 12, 1253-1260

Alper, S. İ. (2008). *İlköğretimde Zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Altay, F. B. (2007). *Okul Öncesi Kuruma Devam Eden Çocukların Sosyal Yeterlikleri ve Olumlu Sosyal Davranışları ile Ebeveyn Sitilleri Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Amy, L., Adamski, M. ve Ryan, E. (2008). *Minimizing Female Bullying in Middle School Students Through a Anti-Bullying Programs*. Degree of Master, Saint Xavier University.

Anderson, S., Swiatowy, C. (2008). *Bullying Prevention in the Elementary Classroom Using Social Skills*. Degree of Master, Saint Xavier University.

Arıman, F. (2008). *İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu: 2010 yılı raporları. <http://www.aile.gov.tr/index/index/konu/123> adresinden Mayıs 2010 tarihinde edinilmiştir.

Bektaş, M. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Zorbalığın Yordanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8.Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürünü Algılayışları ile Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Ceyhan, E. (Ed). (2008). *Aile Psikolojisi ve Eğitimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Drosopoulos, J. D., Heald, A. Z. ve McCue, M. J. (2008). *Minimizing Bullying Behavior of Middle School Students through Behavioral Intervention and Instruction*. Degree of Master, Saint Xavier University.

Dibasilio, A. (2008). *Reducing Bullying in Middle School Students through the Use of Student-Leaders*. Degree of Master, Saint Xavier University.

Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*. Sistem Yayıncılık. İstanbul.

Durmuş, R. (2006). *3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Kişilik Özellikleri ile Anne-Baba Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ereş, F. (2009). *Toplumsal Bir Sorun:Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi*. *Aile ve Toplum Dergisi*, 17, 88-96.

Gazeloğlu, C. (2000). *İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin Psiko-Sosyal Gelişimine Ana Baba Tutumununun Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. *Türk Psikoloji Dergisi*, 2005, 15, 47-61

Gökler, R. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hyojin, K. (2007). *A Time Line of the Evolution of School Bullying in Differing Social Contexts*. *Asia Pacific Education Review*, 8, 107-116.

Kılıçaslan, A. (2001). *Aile Fonksiyonlarının ve Farklılaşmış Anne Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ün. İstanbul.

Kitiş, Y., Bilici, S. (2007). Bir Aile İçi Şiddet Olgusu: Sır Tutma İlkesi ile Şiddeti İhbar Etme Yükümlülüğü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11, 7-11.

Kocadere, M. (1995). *İyi ve Kötü Evliliklerin Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Betimsel Bir Çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Koç, M. (2009). *Türkiyede evlilik ve boşanma*. Diyanet aylık dergi, 37, 45-49

Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Lai, S., Ye, R., Chang, K. (2008). Bullying in Middle Schools. *Asia Pacific Education Review*, 4, 503-515.

MacCullough, C. (2009). *A Child's Use of Transitional Objects in Art Therapy to Cope With Divorce*, *Art Therapy*. 26, 19-25

Öngider, N. (2006). *Evli veya Boşanmış Ailelerde Gözlenen Ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerinde etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Özen, D. Ş. (1998). *Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Pérusse, S. L. (2009). *Determining How a Child's Moral Behavior is Related to the Style of Discipline He Is Exposed to and How it Will Reflect on His Temperament Later in Life*. Schiller International School of Naples

Pişkin, M. (2006). Akran Zorbalığı Olgusunun İlköğretim Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi. 1. Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler. Uluslar arası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri. İstanbul.

Raynish, A. (2007). *The Price of Divorce*. Boston., Marygrove College,

Sarıtaş, M. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Gözlenen Zorba Davranışlarının Aile Sorunlarına Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Satan, A. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü ve Sosyo Demografik Değişkenler ile İlişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sertelin, Ç. (2003). *Aile Tutumlarının Sosyo Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Süleymanov, A. (2009). Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri. *Aile ve Toplum Dergisi*, 17, 8-17.

Şener, A. & Terzioğlu, G. (2008). *Bazı Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler ile İletişimin Eşler Arası Uyuma Etkisinin Araştırılması*, *Aile ve Toplum*, 13, 7-20.

Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Şimşek, A. (2006). *Duygusal Zekanın, Ana Baba Tutumunun ve Doğum Sırasının Tercih Edilen Liderlik Tarzına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Şirvanlı, D. (2006). Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi ile İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 58, 77-94

Taşçı, E., Bolsoy, N., Kavlak, O., Yücesoy, F. (2008). İnfertil Kadınlarda Evlilik Uyumu. *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Dergisi*, 2, 105-110.

Temkin, D. (2008). *Addressing Social Agression in State Anti Bullying Policies*. Penn GSE Perspective on Urban Education, 2 .

Thomas, A., Sawhill, E. (2005). For Love and Money? The Impact of Family Structure on Family Income. *Future of Children*, 5, 57-74.

Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Tuik: 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=519> adresinden Mayıs 2010 tarihinde edinilmiştir.

Tuncay, A. (2008). *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Aile Hayatı , Çocuk Yetiştirme Tutumları, Öğrenci Kontrol Eğilimleri ve Empati Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Türkaslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11, 99-108.

Türküm S. (Ed). (2007). *Aile Psikolojisi ve Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Viljoen, S., Steyn, A. (1997). *Values Supporting Family Life*, South Africa: Human Sciences Resarch Council Reports- Research, South Africa

Wallace, A., Shute, R. (2009). *Indirect bullying: Predictors of teacher intervention, and outcome of a pilot educational presentation about impact on adolescent mental health*. Australian Journal of Educational & Developmental Psychology, 9, 2009, 2-17.

Walsh, A., Beaton J. (2000). *The impact of an anti-bullying program on the prevalence of bullying in junior and senior high school*, unpublished doctorate dissertation . Arizona : North Central University, Prescott.

Yaprak, B. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Tutumunun Diskriminant Analiziyle Belirlenmesi ve Benlik Saygısı ile Olan İlişkinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi.

Yavuzer, H. (2001). *Ana- Baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi. İstanbul*

Yavuzer, H. (1999). *Yaygın Ana-Baba Tutumlarının Çocuktaki Benlik Kavramı Üzerine Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, S. (2001). *The relationships of Bullying, Family Environment and Popularity*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ, Ankara.

Yılmaz, A. (2000). *Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne-Baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin, Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Alguları Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, Y. (2007). *Anne baba Tutumları ile İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.